

Individualister i en fatalistisk bransje

En religionssociologisk studie av spådomstilbydere

Helga H. Bjerke

Veileder

Pål Repstad

Masteroppgaven er gjennomført som ledd i utdanningen ved Universitetet i Agder og er godkjent som del av denne utdanningen. Denne godkjenningen innebærer ikke at universitetet inntår for de metoder som er anvendt og de konklusjoner som er trukket.

Universitetet i Agder 2011

Fakultet for humaniora og pedagogikk

Institutt for religion, filosofi og historie

Innholdsfortegnelse

Forord	5
Kapittel 1 Innledning	6
1.0 Innledning	6
1.1 Problemstilling	6
1.2 Hvorfor akkurat spådomstilbyderne?	7
1.2.1 Vitenskapelig begrunnelse.....	7
1.2.2 Samfunnsmessig begrunnelse.....	8
1.3 Teoretisk utgangspunkt	10
1.4 Religionsdefinisjoner	12
1.4.1 Begrepsavklaring	13
1.4.2 Individualisme og fatalisme.....	14
1.5 Valg av fokus og metode	15
1.6 Egne holdninger og fordommer	16
1.7 Disposisjon av oppgaven	17
Kapittel 2 Teori	20
2.0 Innledning	20
2.1 Teoriene til Lars Ahlin	20
2.2 Pål Ketil Botvar om alternativ religiøsitet	26
2.3 Forskjeller og likheter mellom teoriene til Ahlin og Botvar.	29
2.4 Individualisme	29
2.5 Teoriene til Ahlin og Botvar som ramme for denne oppgaven	32
Kapittel 3 Metode	34
3.0 Innledning	34
3.1 Valg av perspektiv og metode	34
3.2 Hvordan undersøkelsen ble gjennomført	35
3.3 Metodenes styrke og svakheter	43
3.4 Analysen	44
3.5 Kritisk drøfting av egen undersøkelse	45

3.5.1 Pålitelighet	45
3.5.2 Gyldighet	47
3.5.3 Relevans.....	48
3.5.4 Generaliserbarhet.....	48
3.6 Etske dilemmaer	50
3.7 En helt objektiv forsker?	51
Kapittel 4 Presentasjon av funn.....	54
4.0 Innledning	54
4.1 Hvordan er det å være klarsynt?	55
4.2 Hvem er kundene?	67
4.3 Det estetiske	69
4.4 Skjebnetro eller tro på menneskets frie vilje	76
4.5 Individualisme	84
4.6 Penger og religion, hører det sammen?	87
4.7 Oppsummering	91
Kapittel 5 Drøfting	95
5.0 Individualisme eller fatalisme blant spådomstilbyderne.....	95
5.1 Både individualist og fatalist	95
5.1.1 En oppmyking av dikotomien.....	97
5.1.2 Skjebnestyrt men ikke maktesløs	98
5.1.3 Klasse og krise.....	99
5.1.4 Makt og kjønn.....	100
5.1.5 Individualister i en fatalistisk bransje	101
5.1.6 Individualismens skyggesider.....	103
5.1.7 Individualismen i samfunnet	104
5.1.8 Maktesløse kunder?	106
5.2 Ulike former for individualisme.....	107
5.3 Kombinasjon av teoriene til Ahlin og Botvar	110
5.4 Estetikk.....	111
5.4.1 Bruk av navn og ansikt i markedsføring.....	111
5.5 Ekte religion er gratis	112

5.5.1 ”Spådomstilbyderne skor seg på dem som ligger nede”	114
5.6 Forskerens fordommer om spådommer	115
Kapittel 6 Oppsummering og avslutning	117
6.0 Oppsummering	117
6.1 Fremtidige forskningsspørsmål	119
6.2 Avlutning	119
Sammendrag av masteroppgaven	121
Referanseliste:	124

Vedlegg 1: E-post med forespørsel om intervju

Vedlegg 2: Svar på e-post

Vedlegg 3: Intervjuguide

Vedlegg 4: Skjema for skult observasjon

Vedlegg 5-7: annonser fra Dagbladet 7.12.2010

Forord

Arbeidet med denne masteroppgaven har vært en reise inn i to nye og spennende univers; forskerens og de klarsyntes. Det har til tider vært krevende, men for det meste stimulerende og lystbetont. Denne reisen hadde ikke forløpet så pass smertefritt uten all den hjelp og støtte jeg har fått på veien. Jeg vil derfor benytte denne anledningen til å takke alle de som har vært med og bidratt til at det å forske på alternativ religiøsitet har vært en overveiende positiv opplevelse.

Først og fremst vil jeg takke de seks spådomstilbyderne som så velvillig tok av sin dyrebare tid for å dele av sine tanker og erfaringer med meg.

En stor takk går også til min veileder, professor Pål Repstad ved Universitet i Agder. Med stor vennlighet og et reservoar av kunnskap har han alltid inspirert meg til å se veien videre.

Jeg vil også takke Alexandra I. Larsen og Irene Trysnes for at de begge så sporty stilte opp og lot dere bli spådd.

Jeg har også hatt stor nytte av å være med i RESEP-prosjektet. Takk til alle deltakere i prosjektet som raust har delt av sine kunnskaper og sine erfaringer med en fersk forsker.

Å være student ved institutt for religion, filosofi og historie ved Universitet i Agder er å få være del av et miljø gjennomsyret av velvilje og kunnskapsrikedom. Jeg er takknemlig for alle nyttige og konstruktive innspill fra både studenter og ansatte.

Til slutt vil jeg takke min skjønne familie for at de er i livet mitt, og for at de hver dag minner meg på hva som er viktigst i livet; glede, humor, varme og kjærlighet.

Kapittel 1 Innledning

1.0 Innledning

Dette er en religionssosiologisk undersøkelse av den alternative religiøsiteten med fokus på dem som tilbyr spådomstjenester. I dette innledende kapitlet vil jeg gjøre rede for valg av problemstilling og begrunne hvorfor det er viktig å forske på spådomsvirksomheten. Jeg vil også kort gjøre rede for undersøkelsens teoretiske utgangspunkt, samt definere noen nøkkelbegreper. Kapitlet avrundes med en gjennomgang av disposisjonen for denne oppgaven med begrunnelser for hvorfor jeg har valgt å disponere materialet slik jeg gjør.

1.1 Problemstilling

Jeg tar utgangspunkt i forskningen til religionssosiologene Lars Ahlin (2001) og Pål Ketil Botvar (2010,2011). De mener begge at den alternative religiøsiteten bør deles i to hovedkategorier. Ahlin mener skillet kan forklares ut fra ulike sosiale erfaringer knyttet til klasse. Botvar støtter opp om dette, men mener at de strukturelle skillene bør suppleres med kulturelle og ideologiske. Ahlin og Botvar er nokså sammenfallende i sine beskrivelser av de to religiøsitetsformenes kjennetegn. Den ene gruppen kjennetegnes ved en åpenhet for mange ulike ideer og teknikker innenfor alternativ religiøsitet, inkludert interesse for spådommer og astrologi. Tilhengerne til denne religiøsitetsformen antas å ha en overveiende fatalistisk livsholdning, hvor den enkelte ser seg selv som maktesløs i forhold til ytre krefter. Den andre gruppen er opptatt av selvutvikling og holistisk spiritualitet og kjennetegnes ved en tro på individets muligheter til selv å forme sine livsbetingelser. De to forskerne bruker litt ulike begreper om disse to religiøsitetsformene, men i denne oppgaven blir den første gruppen omtales som New Age, mens den andre gruppen blir omtalt som Spirituality. Hovedhensikten med denne oppgaven er å få større kunnskap om religiøsitetsformen New Age.

Med utgangspunkt i teoriene til Ahlin og Botvar ønsker jeg å undersøke om todelingen av alternativ religiøsitet i en fatalistisk og en individualistisk gruppe lar seg bekrefte på individnivå. Det vil i så fall bety at aktørene innenfor de ulike retningene, enten er

overveiende fatalistisk eller overveiende individualistiske i sine livsanskuelser. Jeg er derfor interessert i å undersøke om spådomstilbyderne, som kan antas å være de mest fatalistiske innenfor New Age, kan bekrefte at de har et fatalistisk verdensbilde med en sterk skjebnetro. Eller er det mulig at de også innehar individualistiske holdninger og derfor anser spådommer for å være ressurser til å foreta valg i livet? Jeg har en hypotese om at det sannsynligvis er individuelle forskjeller i grad av fatalisme og individualisme på individnivå, samt at valg av religiøs form ikke nødvendigvis er knyttet til sosial status. Derfor ønsker jeg å se nærmere på om klasse er så avgjørende for valg av religiøs form som det Ahlin og Botvar hevder. I tillegg er jeg interessert i hvordan spåkvinner og spåmenn oppfatter seg selv og den tjenesten de tilbyr, samt hvordan de presenterer spådomstjenesten utad. Jeg har prøvd å samle disse forskerspørsmålene og hypotesen i en felles problemstilling:

Hvordan oppfatter og presenterer tilbydere av spådomstjenester sin virksomhet, og i hvilken grad har de fatalistiske eller individualistiske holdninger?

1.2 Hvorfor akkurat spådomstilbyderne?

1.2.1 Vitenskapelig begrunnelse

Teoriene til Ahlin (2001) og Botvar (2009,2011) er interessante fordi de peker på sammenhenger mellom ulike religiøse former og ulike sosiale kontekster. Deres undersøkelser er overveiende kvantitative, og på samfunnsnivå. Det kan derfor være spennende å prøve ut disse teoriene på individnivå. Kvantitative undersøkelser kan fange opp mønstre, tendenser og strukturer som påvirker aktørenes valg av religiøs form, men mangler ofte den dybdeinnsikt i religiøse former som det er mulig å få ved kvalitative metoder. Det er dessuten viktig å supplere data som går i bredden med data som går i dybden for å få god kunnskap om et felt. I denne undersøkelse ønsker jeg derfor å se om det finnes nyanser i livsanskuelser innenfor en religiøs form som antas å være overveiende fatalistisk. Siden jeg i denne oppgaven velger å fokusere på aktørenes perspektiv, kan denne studien være et lite bidrag til økt kunnskap om det nyreligiøse feltet. Dessuten håper jeg at den kan være med å utfylle forskningen til Ahlin og Botvar, og kanskje til og med nyansere og myke opp deres konklusjoner noe.

I tillegg til at det er interessant å prøve Ahlins og Botvars teorier på individnivå, er det interessant også av andre grunner. Spådomsbransjen har, så vidt jeg kjenner til, ikke blitt forsket på tidligere. Fra en vitenskapelig synsvinkel er det særlig interessant med studier fra miljøer som ikke har vært utforsket før, for da er sjansen for å vinne ny kunnskap størst (Repstad 1998:19).

1.2.2 Samfunnsmessig begrunnelse

Spådomstjenester er ikke noe nytt fenomen, det har funnets til alle tider og i de fleste kulturer. Det er likevel flere samfunnsmessige begrunnelser for å velge spådomstjenesten som fokus for oppgaven. Den første begrunnelsen er at nyreligiøsitet generelt og spådomstjenester spesielt ser ut til å øke i utbredelse i det norske samfunn. Slike tjenester tilbys nå via annonser på nettet, i ulike aviser og blader og på spådomskafeer og på alternativmesser. Det er også en økende interesse, ikke minst i media, for slikt som dødes ånder, hjemsoekte hus, naturånder, hjelpere, demoner og engler. Religionsviter Anne Kalvig bekrefter at det er langt vanligere å være opptatt av slike overnaturlige fenomener enn det akademia og kultureliten har ”oppdaget”. Hun viser til at TV Norge og Kanal FEM sender mange programmer som speiler alternativ spiritualitet. Et av disse programmene, ”Åndenes makt”, hadde over 400 000 tusen seere hver uke i 2009. Til sammenligning ble påskegudstjenestesendingene samme år sett av mellom 57 000 og 83 000 seere. Kalvig hevder at ”TV Norge og Kanal FEM innrømmer å være bodbringarar og kanalar, i ordets religiøse forstand, for den nye folkereligiøsiteten alternativ spiritualitet” (Kalvig 2009:45,59-60). Denne interessen speiles også i et stadig økende antall alternativmesser. I 2010 var det omtrent 50 alternativmesser i Norge med til sammen omtrent 100 000 besøkende (Messer 2011). I større spørreundersøkelser gjenfinnes den samme tendensen. I Religion 2008 sier 18 % seg enig i utsagnet ”Jeg tror på forfedrenes overnaturlige krefter” (Henriksen og Botvar 2010:311). I en gallupundersøkelse fra Visendi 2007 er hele 27 % i stor grad enig i påstanden ”mennesker har levd tidligere liv” (Romarheim 2011:55). Enda mer interessant for min studie, er at i den samme undersøkelsen svarer hele 22,4 % av den norske gjennomsnittsbefolkningen at de tror ”Det er mulig å få kontakt med døde mennesker” (Romarheim 2011:56).

En annen grunn til å interessere seg for spådomstjenester, er at det er glidende overganger mellom det å være klarsynt¹ og det å være medium², det vil si å kunne formidle budskap fra ”den andre siden”. Det siste kan forsås som spiritisme³, et tema som ble heftig debattert i media høsten 2010. Debatten ble utløst av at prinsesse Märtha Louise i et intervju med Stavanger Aftenblad uttalte: ”Det er ikke vanskelig å komme i kontakt med de døde heller, på samme måte som med englene. Også den kontakten kan vi opprette når som helst, når vi ønsker det” (Sverdrup 2010). I denne opphetede debatten ble det blant annet fremsatt påstander om at prinsessen driver med spiritisme. Det har stormet rundt prinsesse Märtha Louise og hennes alternative virksomhet tidligere. Da har det som oftest vært representanter for det sekulære som har protestert høyest. Mest fremtredende har redaktør for finansavisen, Trygve Hegnar vært i sine uttalelser om at Märtha Louise driver med ”kvakksalveri” og brudd på markedsføringsloven (Märtha Louise er en kvakksalver 2009). Men da prinsessen uttalte at det også er mulig å komme i kontakt med de døde kom det sterke reaksjoner også fra kirkens representanter (Oksvold 2010). Våren 2011 så har også Human-Etisk Forbund (HEF) startet en kampanje mot det de omtaler som ”naivitet og overtro” blant nordmenn. Dette gjør HEF blant annet gjennom en aviskampanje som etterligner oppsettet til spådomsannonsene. De har også opprettet en aksjonsside og der står det blant annet: ”Vi tar avstand fra klarsynte,

¹ *Klarsynt* brukes synonymt men *synsk* i denne oppgaven. *Synsk* betyr en som har evne til å se noe som er skjult, eller som skal hende i framtiden (Synsk. Lastet ned 12.1.2011 fra <http://www.dokpro.uio.no/perl/ordboksoek/ordbok.cgi?alfabet=n&renset=j&OPP=synsk>).

Klarsynthet, eller *clairvoyance*, er egenskapen å kunne motta informasjon om objekter, steder eller fysiske hendelser gjennom andre sanser enn de mennesker er kjent for å ha. Klarsynte har en ekstrasensorisk persepsjon som kan føle det andre ikke kan (Lastet ned 18.4.2011 fra <http://www.klarsynte.no/artikler/klarsynt.html>).

² *Medium* er en person som tjener som mellomledd mellom ånder og mennesker. Lastet ned 12.1.2011 fra <http://www.dokpro.uio.no/perl/ordboksoek/ordbok.cgi?alfabet=n&renset=j&OPP=medium>

³ *Spiritisme*, en tro på at menneskene ved visse midler kan sette seg i forbindelse med de avdødes ånder. Spiritisme Lastet ned 12.1.2011 fra <http://www.dokpro.uio.no/perl/ordboksoek/ordbok.cgi?alfabet=n&renset=j&OPP=spitisme>

kvakksalvere og krystallhealere. Fra alle som utnytter deg økonomisk når du er i en sårbar situasjon eller skor seg på deg når du er ulykkelig” (Human-Etisk Forbund 2011).

En tredje grunn for at det er viktig å få økt kunnskap om spådomsvirksomheten, er at det later til å være en bransje i vekst, samtidig som det meldes om et økende antall spåavhengige. Dagens Næringsliv.no skriver at spådomstjenesten omsetter for om lag 250 millioner kroner årlig. I den samme artikkelen vises det til at organisasjonen Mental Helse mottar i gjennomsnitt 20 samtaler hver uke fra mennesker som har ringt spådomstelefoner og sliter med psykiske eller økonomiske problemer i ettertid (I dyre spådommer 2010). De samme opplysningene fra Mental helse blir gjengitt i magasinet Visjon⁴, men da i en liten notis. I det samme nummeret av Visjon er det en helside med fargerike annonser for spådomstjenester (Visjon Nr. 5-2007). Min interesse ble vekket av at her tilbys en vare, samtidig som det advares mot at den kan være potensielt farlig for noen brukere. Likevel er det lite kunnskap og fokus på spådomstjenesten og spåavhengighet. Med unntak for en episode hvor en stortingspolitiker måtte gå av grunnet misbruk av stortingets telefoner for å ringe til spådamer (Johansen og Mosveen 2008).

Jeg har altså tre grunner for at det fra et samfunnsperspektiv er viktig å forske på spådomstjenester. For det første fordi det overnaturlige er noe mange mennesker er interessert i. For det andre fordi at de er flere grupperinger i samfunnet som tar avstand fra spiritisme og lignende virksomheter, både fra kirkelig hold og fra sekulære interesseorganisasjoner. Den tredje grunner er faren for spåavhengighet.

1.3 Teoretisk utgangspunkt

Dette er en religionssosiologisk studie, det vil si at jeg er opptatt av sammenhenger mellom religiøsitetformer og samfunnsmessige forhold. Jeg er også interessert i de religiøse trekkenes eventuelle samfunnsmessige bakgrunn, og eventuelle konsekvenser dette kan få for samfunnet. Derfor er både metoder og teorier valgt for å belyse disse sammenhengene. Som

⁴ Visjon er et magasin for holistisk spiritualitet, økologi, alternativ medisin, global bevissthet osv. Lastet ned 17.4.2011 fra http://www.altnett.no/Om_oss.

teoretisk utgangspunkt benytter jeg to empirinære undersøkelser av alternativ religiøsitet. Det er forskningen til religionssosiolog Lars Ahlin og hans forskning på alternativ religiøsitet i Sverige og religionssosiolog Pål Ketil Botvars undersøkelser av alternativ religiøsitet i Norge. Disse undersøkelsene har inspirert meg både til utformingen av problemstillingen, tjent som leverandør av begreper, samt bidratt med kategorier og temaer som jeg har kunnet analysere og fortolke materialet ut fra.

Det er flere fordeler med å velge Ahlin og Botvars teorier som ramme for denne studien. For det første bygger deres konklusjoner på empiri fra Sverige og Norge, og er derfor nær og relevant. For det andre peker Ahlin og Botvar på interessante sammenhenger mellom sosiale strukturer og valg av religiøsitetsform. For det tredje er begge teoriene spennende bidrag som er med på å definere og avgrense den alternative religiøsiteten.

Lars Ahlin har gjort flere undersøkelser av alternativ religiøsitet, både i Sverige og Danmark. (Ahlin 2001, Ahlin 2005, Ahlin 2007). Jeg har valgt å begrense meg til å bruke PhD-avhandlingen (2001), da den er mest relevant for det jeg ønsker å fokusere på i min undersøkelse. Ut fra sin empiri finner Ahlin det riktig å dele den alternative religiøsiteten i to hovedgrupper. Hvor den ene gruppen er opptatt av mange ulike fenomener som spådommer, astrologi, tro på spøkelser osv, mens den andre gruppen har mer fokus på selvutvikling. Han kaller den første gruppen for "folketro" og den andre gruppen "New Age". Ahlin argumenterer for at det er individets sosiale erfaringer som langt på vei er bestemmende for hva slags religiøsitetsform den enkelte velger. De lavere klassers erfaring med å være maktesløse i forhold til ytre krefter medfører en økt tiltrekning overfor religiøsitetsformer som er fatalistiske, for eksempel tro på astrologi eller spådommer. Mens middelklassen bekrefter sin sosiale erfaring av selv å kunne forme sine livsbetingelser i stor grad, ved å velge religiøsitetsformer som fremhever individets frihet.

I sin PhD-avhandling (2009) bekrefter Botvar langt på vei den todelingen av religiøsitet som Ahlin finner innenfor alternativ religiøsitet. Men påpeker at dette ikke kun henger sammen med sosiale forhold, men at det også kan forklares med ulike ideologiske retninger. Botvar ser verdien av å kombinere de strukturelle aspektene som Ahlin fremhever, med de kulturelle aspektene som de britiske religionssosiologene Linda Woodhead og Paul Heelas vektlegger

(Heelas og Woodhead 2005). I senere publikasjoner knytter Botvar i tillegg de to ulike religiøsitetstypene til to ulike former for individualisme (Botvar 2011). Jeg vil gjøre nærmere rede for teoriene til Ahlin og Botvar i neste kapittel.

1.4 Religionsdefinisjoner

Innenfor religionssosiologien er det vanlig å skille mellom funksjonelle religionsdefinisjoner og substansielle religionsdefinisjoner. Funksjonelle religionsdefinisjoner tar utgangspunkt i hva religion gjør, for eksempler svare på eksistensielle spørsmål. Substansielle religionsdefinisjoner dreier seg mer om hva religion er, for eksempel et meningssystem som forutsetter en oversanselig eller transcendent virkelighet. Funksjonelle religionsdefinisjoner kan lett bli for brede, mens substansielle kan bli for trange og begrensede. Det finnes ikke en samlende religionsdefinisjon innenfor religionssosiologien. I stedet blir definisjoner ofte valgt ut fra pragmatiske hensyn, det vil si ut fra hvor godt de egner seg til å belyse den aktuelle problemstillingen (Furseth og Repstad 2003:28-37). Botvar benytter en enkel substansiell religionsdefinisjon i sin PhD-avhandling, nemlig; ”tro på noe over-empirisk”. Han velger denne definisjonen fordi den rommer både tradisjonell religiøsitet og alternativ religiøsitet (Botvar 2009:57). Den er likevel en noe snever religionsdefinisjon, ved at den kun fremhever trosdimensjonen og ikke inkluderer religiøs praksis knyttet til tro. Jeg vil derfor i denne oppgaven ta utgangspunkt i en religionsdefinisjon som definerer religion *som tro på noe over-empirisk, samt praksis knyttet til en slik tro*.

Selve begrepet religion er ikke helt ukomplisert å bruke i forhold til alternativ religiøsitet. Mange aktører tar avstand fra religionsbegrepet, noe jeg selv fikk erfare i møte med et par av informantene som ikke ville assosieres med begrepet religiøs. Siden de fleste bekjenner seg til en rekke trosforestillinger, slik som eksistensen av guddommelige krefter, et liv etter døden og forestillinger om en virkelighet utenfor den vi umiddelbart kan sanse, kan det likevel være riktig å kalle de alternativt religiøse for nettopp religiøse (Botvar 2011:93).

Et annet spørsmål er om alternativ religiøsitet virkelig er religiøse ideer eller mer handler om livsstil og teknikker for å oppnå velvære (Botvar 2011:93). Fra en sosiologisk synsvinkel så er det likevel riktig å omtale kommunikasjon med ånder og engler som religiøs praksis. Siden dette er en sentral virksomhet for mine informanter, taler det for at de er religiøse i sosiologisk

forstand, selv om dette ikke sammenfaller med begreptolkningen til et par av informantene. Hvordan noen av informantene forstår begrepet religiøs kommer jeg tilbake til i kapittel fire.

1.4.1 Begrepsavklaring

Det har vært vanlig å bruke New Age som en slags paraplybetegnelse for de mange ulike ideer og praksisformer som ofte er inspirert av hinduisme eller buddhisme (Botvar 2009:28,36). Religionssoiolog Paul Heelas er ikke enig i at dette er en riktig beskrivelse av fenomenet. I sin undersøkelse av New Age-bevegelsen finner Heelas at det er forskjeller både i holdninger og praksis blant de ulike New Age-gruppene. Likevel er det noe som er felles, blant annet synet på mennesket, naturen og det guddommelige: "Despite differences, then, there are enough commonalities to ensure the New Age Movement stands out as a relatively distinctive complex of teachings and practices" (Heelas 1996:37). Heelas, og hans kollega religionssoiolog Linda Woodhead, har utviklet disse funnene videre. De har blant annet konstruert en tredelt typologi av religiøsitetstyper på grunnlag av ulikheter i syn på det guddommelige, mennesker og natur. De tre ulike formene omtaler de som Religions of Difference, Religions of Humanity og Spiritualities of Life. Det fremste kjennetegnet på de to første religiøsitetstypene, er troen på en transcendent Gud som en kraft utenfor mennesket (Woodhead og Heelas 2000:28,70). I disse kategoriene finner vi ofte de tradisjonelle religioner, mens New Age plasseres innenfor kategorien Spiritualities of Life, hvor guddommen mer ses som immanent, iboende både menneske og natur. (Woodhead og Heelas 2000:110-112). Woodhead og Heelas velger å bruke Spiritualities of Life i stedet for New Age-begrepet, fordi de mener at begrepet New Age rommer for mange negative assosiasjoner, blant annet i form av kommersialisering (Woodhead og Heelas 2000:112). I senere publikasjoner har de forenklet uttrykket Spiritualities of Life og bruker kun Spirituality om alternativ religiøsitet (Heelas og Woodhead 2005).

Lars Ahlin forteller ikke om han kjenner til disse motforestillinger mot å bruke New Age-begrepet. Ahlin har mer fokus på at hans empiriske materiale viser at New Age bør deles i to ulike religiøsitetsgrupper. Han foreslår derfor at New Age-betegnelsen bør benyttes om den gruppen hvor man finner den mest individualistiske livsanskuelsen. Den andre gruppen, som ser seg selv som maktesløs overfor krefter utenfor dem selv, betegner Ahlin med begrepet folketro (Ahlin 2001:268). Pål Ketil Botvar mener derimot at folketro er et begrep som gir for

sterke assosiasjoner til førkristen folketro, og vil heller kalle den mest fatalistiske gruppen for New Age, og den mer individualistiske gruppen for Spirituality. Botvar argumenterer for at det er mer i tråd med internasjonal forskning og begrepsbruk (Botvar 2009:44).

Botvar har i senere studier, blant annet i samarbeid med teologen Jan-Olav Henriksen, foreslått enda et nytt begrepspar: de alternativt troende og de nyåndelige (Botvar og Henriksen 2010). De alternativt troende sammenfaller med den gruppen Botvar tidligere omtalte som New Age, mens de nyåndelige sammenfaller med gruppen som Botvar tidligere omtalte som Spirituality eller med den norske oversettelsen holistisk spiritualitet (Henriksen og Botvar 2010:312-314). Botvar har tidligere kritisert Ahlins bruk av begrepet folketro, men i denne artikkelen nyanseres det synspunktet noe. For her viser Botvar og Henriksen til at de alternativt troende kombinerer trekk fra klassisk folkereligiøsitet som fatalisme og mangfold av åndskrefter med allmenne trekk ved det moderne menneskets tilnærming til religion som utprøving og subjektive valg (Botvar og Henriksen 2010:314).

Selv om alternativt troende og de nyåndelige er ganske gode alternativer til New Age og Spirituality, er det enda ikke noen enighet om denne begrepsbruken innen forskningen i Norge. Så før vi eventuelt får en mer felles forståelse om bruk av begreper, velger jeg å forholde meg til de internasjonalt mye brukte begrepene New Age og Spirituality, på samme måte som Botvar gjør i sin PhD-avhandling. Når det gjelder fenomenet alternativ religiøsitet som helhet, så skal jeg ikke gjøre noen forsøk på å definere eller avgrense dette nærmere, men bare påpeke at dette er et så pass omfattende fenomen, at det er mulig at det rommer flere ulike religiøsitetsformer. Når jeg omtaler fenomenet som helhet vil jeg omtale det som nyreligiøsiteten, alternativ religiøsitet eller holistisk spiritualitet. Disse begrepene blir brukt synonymt, kun i den hensikt å få bedre flyt i språket.

1.4.2 Individualisme og fatalisme

Individualisme er et nøkkelbegrep i denne oppgaven. Jeg vil derfor gjøre nærmere rede for dette i kapittel to. Men en kort introduksjon av begrepet kan være nyttig allerede nå.

Individualisme kjennetegnes ved at individer er i fristilt i forhold til tidligere autoriteter, både på den religiøse arena, men også på områder som medisin, økonomi og vitenskap. Det innebærer at mennesket står friere til selv å velge hva man vil tro på, uavhengig av autoriteter. Alternativreligiøsiteten kan betraktes som et resultat av disse prosessene.

Individualismebegrepet går som en rød tråd gjennom denne oppgaven: Ahlin tegner et bilde av en utpreget individualistisk religiøsitet i kontrast til en mere fatalistiske. Robert Bellah deler individualismebegrepet i ulike former og Botvar trekker vekslers på dette ved å knytter to ulike individualismeformer til henholdsvis New Age og Spirituality. Linda Woodhead og Paul Heelas mener individualismebegrepet har for mange negative konnotasjoner og foretrekker i stedet begreper ”subjectivisme”. Jan-Olav Henriksen og Pål Repstad peker på sosialiseringens betydning og konkluderer med at individualismekulturen ikke står like sterkt blant alle grupper i samfunnet.

Lars Ahlin opererer med begrepsparet fatalisme kontra individualisme i sin todeling av den alternative religiøsiteten. Fatalisme trenger derfor også en definisjon;

Fatalisme, troen på at alt som skjer er forutbestemt og ikke kan avverges eller endres ved menneskets inngripen. Fatalisme er et fremtredende element i mange religiøse og filosofiske systemer. Den blandes ofte sammen med determinismen. De to oppfatninger har det til felles at de hevder at alt som skjer, skjer med nødvendighet. Men determinismen skiller seg fra fatalismen ved at den antar en årsaksbestemt begivenhetsfølge, ikke en ufravikelig verdenslov som er forutbestemt en gang for alle. Den rene fatalisme anerkjenner overhodet ikke viljen som et medvirkende ledd i begivenhetenes gang (Fatalisme 2011).

1.5 Valg av fokus og metode

Denne undersøkelsen er en religionssosiologisk studie med fokus på eventuelle sammenhenger mellom de to formene for alternativ religiøsitet og sosial status. Derfor har jeg valgt å ta utgangspunkt i relevant religionssosiologisk teori. Jeg har også valgt å bruke samfunnsfaglige metoder for å utforske denne sammenhengen. Siden det var klart for meg at jeg ønsket aktørenes perspektiv og nyanserte syn, var det naturlig å velge kvalitative intervjuer som hovedmetode for datainnsamlingen. Jeg fant ut at den enkleste måten å komme i kontakt med spådomstilbydere på var i forbindelse med en alternativmesse. I forbindelse med en slik alternativmesse foretok jeg derfor seks kvalitative intervjuer. Disse har jeg

komplettert med observasjoner, både på messeområdet og ved å høre på ulike foredrag på alternativmessen. Jeg har dessuten fått assistanse av to forskere fra UiA til å gjennomføre skjult observasjon. Disse lot seg bli spådd⁵ av to ulike spådomstilbydere. I tillegg har jeg selv fått en mediumreading⁶, av en av mine informanter. Dessuten har jeg analysert annonser for spådomstjenester i Dagbladet for å få et bredere inntrykk av hvordan bransjen presenterer seg overfor et større publikum.

Det er dermed et rikholdig datamateriale som har vært grunnlag for analyse og rapportskrivning. Intensjonen er å belyse problemstillingen fra litt ulike vinkler. Siden en overordnet hensikt med undersøkelsen, ikke kun er å besvare problemstillingen, men også få økt kunnskap om religiøsitetens formen New Ager generelt og spådomsbransjen spesielt, er det en fordel med så pass brede kvalitative data. Mer om metode og analyse i kapittel tre.

1.6 Egne holdninger og fordommer

Jeg ble både interessert og litt provosert da jeg ble kjent med teoriene til Ahlin og Botvar. Interessert fordi det selvfølgelig er viktig å avdekke forhold i samfunnet som gjør at individer har lite handlingsrom, eller i det minste opplever å ha få valgmuligheter i tilværelsen. Jeg ble litt provosert på andres vegne, tror jeg. For jeg ville selv ikke likt å bli sett på som en person med et fatalistisk livssyn, lite utdannelse, lav inntekt og tilhørende underklassen. Det er et av motivene mine for å interessere meg for den antatt fatalistiske gruppens selvforståelse. En annen motivasjon finner jeg i at klarsynte og medium ofte blir omtalt på en nedlatende måte. I

⁵ *Spådom*; det å forutsi en framtidig hending. Lastet ned 18.4.2011 fra <http://www.nob-ordbok.uio.no/perl/ordbok.cgi?alfabet=n&renset=j&OPP=spådom&>

⁶ *Spåavlesning/Reading/sitting* betyr etter min forståelse omtrent det samme. Jeg har ikke funnet noen definisjoner på dette, men gjengir min egen forståelse av hva dette er etter å ha vært i feltet. En *reading* betyr at mediumet formidler beskjeder fra energivesener eller åndevesener. Det kan være informasjon fra engler, avdøde, eller andre energivesener, for eksempel fra høyere utviklede sivilisasjoner på andre planeter eller i andre dimensjoner.

forbindelse med debatten rundt prinsesse Märtha Louise ble det blant annet fremsatt påstander om at de som snakker med de døde er ”hekser” (Haugan 2010). Derfor er en annen drivkraft bak denne undersøkelsen det Repstad omtaler som et ”behov for å gi stemme til en stigmatisert gruppe” (Repstad 1998:17). Til tross for disse ”gode” intensjonene, og til tross for at jeg gikk ut i feltet med åpenhet og nysgjerrighet, hadde jeg likevel med meg et par fordommer ”i bagasjen”. På slutten av kapittel fem kommer jeg tilbake til hva slags forforståelse jeg hadde før feltarbeidet.

Som forsker er man ikke helt objektiv og utenfor det man studerer. Som samfunnsforsker er man til og med epistemologisk en del av det man studerer, man er en del av samfunnet og derfor involvert. Nettopp derfor er det viktig å være bevisst på at engasjementet men har som forsker er både reflektert og kontrollert. I sosiologien er det derfor vanlig å klargjøre om forskeren har et innenfra-perspektiv eller et utenfra-perspektiv (Furseth og Repstad 203:246ff.). Dette vil jeg drøfte nærmere i kapittel tre. Men allerede nå vil jeg spille med åpne kort og fortelle at jeg faktisk tror det er mulig å være klarsynt. Hvordan dette kan påvirke validitet og påliteligheten for denne undersøkelsen kommer jeg også tilbake til i kapittel tre.

1.7 Disposisjon av oppgaven

Etter dette første og innledende kapittel følger kapittel to, hvor jeg presenterer forskningen til Lars Ahlin og Pål Ketil Botvar. Der gjør jeg rede for hva de to forskerne mener kjennetegner alternativ religiøsitet, eller nærmere bestemt de to ulike gruppene av alternativ religiøsitet som de begge opererer med. Det tredje kapitlet tar for seg måten jeg har gjennomført undersøkelsen på, valg av metoder, gjennomføringen av undersøkelsene, samt analysen av data. I det samme kapitlet gjør jeg også en drøfting av denne undersøkelsens pålitelighet, gyldighet, relevans og muligheter for å generalisere de funn jeg har gjort. Det fjerde kapitlet er viet presentasjon av empiri og er denne rapportens lengste kapittel. Grunnen til at jeg har valgt å vektlegge empiri i den grad jeg gjør, er for å fylle hovedhensikten med denne oppgaven, nemlig å få større kjennskap til religiøsitetsformen New Age. Derfor gjør jeg her rede for hva informantene har uttalt om ulike temaer, for eksempel: Hvordan er det å være klarsynt? Hvordan oppfatter de klarsynte seg selv og sin rolle som spådomstilbydere? Hvilke estetiske uttrykk og symboler bruker de i markedsføring og på utstillingsstandene? Hvordan vektlegger de fatalisme eller eventuelt den frie viljen i møte med kundene? Er spiritsime

farlig? Hva mener de om debatten rundt Märtha Louise? Har de merket noe til spåavhengighet?

Selv om noen av disse temaene ikke tas opp til teoretisk informert drøfting, er de likevel viktig å få med. Siden dette ikke er en gruppe det er forsket på tidligere, er det av verdi i seg selv å fortelle hvem spådomstilbyderne er og hvordan de tenker. Jeg har deretter valgt å drøfte funnene opp mot teori i et eget kapittel. Grunnen til dette er at det er flere uttalelser som omhandler samme teoretiske spørsmål, for eksempel holdninger knyttet til fatalisme og individualisme. Det ville derfor blitt mange gjentakelser hvis dette skulle drøftes hver gang tema ble berørt. De temaene jeg har valgt å løfte frem og drøfte i kapittel fem er forholdet mellom fri vilje og skjebnetro, samt hva slags form for individualisme som informantene gir uttrykk for. Jeg drøfter også noen spørsmål knyttet opp mot det kommersielle aspektet ved spådomsbransjen, deriblant informantens erfaringer med spåavhengige kunder. Disse drøftingene og eventuelle konklusjoner av dem oppsummeres i siste kapittel. I det siste kapitlet tenker jeg også litt videre rundt spørsmål som har dukket opp underveis i undersøkelsen og gjør rede for områder der jeg ser behov for videre forskning. Helt til slutt er det vedlagt et sammendrag av oppgaven som helhet.

Jeg har, som nevnt, bevisst valgt å gi presentasjon av funnene stor plass i denne rapporten. Det er fordi det er forsket så lite på spådomstjenester at det forsvarer at jeg tar med materiale som ikke umiddelbart belyser problemstillingen, men kun har til hensikt å gi innsikt i hvordan denne religiøse praksisen forstås fra et aktørperspektiv. Jeg har også valgt å ha en utstrakt bruk av sitater, også dette bevisst valgt for å få frem aktørenes begrepsverden og uttrykksform.

Det har vært et dilemma hva jeg skulle velge å fokusere på i denne rapporten. Mye av datainnsamlingen har vært knyttet til estetiske uttrykk, men siden svarene på spørsmålet om forholdet mellom fatalisme og individualisme viste seg å være på tvers av eksisterende teori, fant jeg det riktig å ha fokus på det aspektet i denne rapporten. Ikke minst fordi empirien er med på å belyse og nyansere de mest kjente og mest relevante religionssosiologiske teoriene vi har om alternativ religiøsitet i Norden i dag.

Jeg har løst dette dilemmaet, ved at jeg kommer til å bruke det materiale jeg har om estetikk og symboler til å skrive en artikkel om estetikk innenfor New Age som et bidrag til RESEP-prosjektet⁷.

Det er også et tredje tema som var et hovedtema under intervjuene, men som heller ikke ble et hovedtema i denne rapporten. Det er et spørsmål inspirert av sosiologen Zygmunt Baumans beskrivelse av mennesker i vestlige samfunn som ”shoppere” i en modernitet som ”flyter” Det vil si at mennesker er uten faste holdepunkter i form av blant annet religiøse normer (Bauman 2001). Jeg spurte derfor informantene om de mente å se en åndelig lengsel blant folk flest, eller om de opplevde at det var mye ”shopping” for underholdningens skyld. Selv om det utvilsomt er et interessant spørsmål, spesielt i forhold til spådomsbransjen som tilbyr salg av magi og åndelighet, er det ikke mulig å måle på grunnlag av utsagn fra informantene. Derfor er dette temaet utelatt fra problemstillingen, men jeg har likevel fått bruk for noen av svarene, ved at de noen ganger har belyst andre temaer som tas opp i denne oppgaven.

⁷ RESEP, religion som estetiserende praksis. Det er et forskningsprosjekt forankret ved Universitetet i Agder. Latset ned 14.4.2011 fra http://www.uia.no/no/portaler/om_universitetet/humaniora_og_pedagogikk/nordisk_og_mediefag/forskning/rese

Kapittel 2 Teori

2.0 Innledning

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for teoriene til Lars Ahlin og Pål Ketil Botvar slik de presenterer det i sine respektive PhD-avhandlinger. Begge studiene er empiriske undersøkelser av alternativ religiøsitet, men med litt ulik teoretisk forankring. Ahlin tar utgangspunkt i teorier til sosialantropologene Mary Douglas og Pierre Bourdieu, mens Botvar bygger videre på Lars Ahlins studie, komplettert med teoriene til Linda Woodhead og Paul Heelas. Selv om både Ahlin og Botvar har gjort omfattende og solide undersøkelser, mener jeg likevel det er et par svakheter i begge studiene. Siden dette kan være viktig i forhold til hvor gyldige deres konklusjoner er, vil jeg gjøre rede også for disse i forbindelse med gjennomgangen av teoriene. Jeg vil også kort gjøre rede for de relevante likeheter og forskjeller i funnene til Ahlin og Botvar.

Siden individualismebegrepet er sentralt i denne oppgaven vil jeg bruke noe plass på slutten av dette kapitlet til å gjøre rede for noen ulike synspunkter på dette begrepet. I den forbindelse vil jeg også gjøre rede for hvordan Botvar i artikkelen ”Den alternative religiøsitetens to ansikter” (2001) knytter New Age og Spirituality til hver sin form for individualisme.

2.1 Teoriene til Lars Ahlin

Religionssosiolog Lars Ahlins PhD-avhandling heter *New age – konsumtionsvara eller värden att kämpa för? Hemmets Journal och Idagsidan i Svenska Dagbladet analyserade utifrån Mary Douglas grid/group-modell och Pierre Bourdieus fältteori* (2001). I denne undersøkelsen foretar Ahlin innholdsanalyser av artikler som omhandler alternativt religiøse temaer i et stort ukeblad, Hemmets Journal (HJ), og i den tredje største morgenavisen, Svenska Dagbladet (SvD).

2.1.1 Ahlins perspektiv

Ahlins utgangspunkt er kunnskapssosiologisk. Det betyr at han mener måten man erfarer og oppfatter den sosiale virkelighet er bestemmende for ens tanker, og dermed for verdensanskuelse og religiøse forestillinger. Ahlin gjengir den svenske sosiologen T. Brante slik:

En målsætning for kunnskapssociologin är att söka klarlägga varför vissa sociala grupper tänker på ett visst sätt, har en viss bestämd ideologi eller världsbild, samtidig som andra grupper tänker på andra sätt, har andra ideologier och andra världsbilder (Brante 1986:43, gjengitt i Ahlin 2001:12).

Ahlin mener at denne relasjonen mellom verdensanskuelser og sosiale forhold er dialektisk. Derfor er en annen målsetting for kunnskapssociologien å kartlegge hvordan menneskers tanker, ideologier og verdensanskuelser kan påvirke de sosiale forhold de lever under (Ahlin 2001:12). Som teoretisk bakgrunn for undersøkelsen velger han derfor både sosialantropologen Mary Douglas' grid/group -modell og sosialantropologen Pierre Bourdieus felt-teori. Douglas modell kan forklare sammenhengen mellom sosiale kontekster og valg av livsanskuelser, mens Bourdieus feltteori kan gi en forklaring på hvordan holdninger formidlet gjennom sosial handling kan påvirke de sosiale forhold (s 14).

2.1.2 Pierre Bourdieus felt-teori

Ahlin bruker Bourdieus felt-teori til å belyse hvordan aktørene kan handle for å påvirke sosiale forhold. Dermed får Ahlin frem hypotesen sin, at det er mulig at det av holdninger knyttet til en kontekst, kan utvikles en sosial dynamikk dvs. handlinger, som i sin tur påvirker de sosiale forhold. Ved å bruke Bourdieus felt-teori, får Ahlin i tillegg med både maktbegrepet og klassebegrepet i sin analyse. De ulike klassene er den dominerende klassen, middelklassen, den dominerte klasse, og spesielt relevant i forhold til Ahlins undersøkelse; det som Bourdieu omtaler som den nye middelklassen. Den gjennomgående erfaring i den nye middelklassen er at man selv skaper sitt eget liv og ved egen kraft kan bestemme hvordan det skal arte seg. Ahlin bruker felt-teorien blant annet i analysen av materialet på Idagsidan i Svenska Dagbladet, hvor han mener at det foregår en kamp mot de etablerte syn innenfor psykologi, medisin, fysikk, religion og til dels økonomi. Dette begrunner Ahlin med at det i artiklene på Idagsidan formuleres ønskemål om paradigmeskifter og radikale forandringer av hva som skal betraktes som legitimt på disse områdene (s 253 – 255).

2.1.3 Mary Douglas' grid/group-modell

I forhold til min studie av New Age, er det Ahlins bruk av Mary Douglas' grid/group-modell som er mest relevant. Dette fordi den beskriver de kontekster og medfølgende kosmologier som Ahlin bruker til å forklare hvorfor sosial status påvirker valg av religiøsitetens form. Da

dette i utgangspunktet er en abstrakt teori, vil jeg gjøre for hvordan Ahlin bruker den og hvordan han klarer både å operasjonalisere og konkretisere den på svenske forhold.

Ahlin bruker Douglas' grid/group-modell som et verktøy til å forklare forbindelser mellom samfunnsforhold og religiøse uttrykk. Tanken bak denne modellen er at det er et samsvar mellom menneskers tro og den sosiale kontekst man lever i. De ulike sosiale erfaringer vil få støtte eller legitimeres av ulike verdensbilder, eller kosmologier.

Grid/group er abstrakte begreper som i praksis kan bety omtrent det samme. Grid kan oversettes med rutenett og betegner samfunnsmessige forhold hvor sosiale interaksjonen er nøye regulert, mens group er betegnelser på at men føler tilhørighet til en gruppe med de fordeler og plikter dette medfører. Ved å tilføre variablene sterk eller svak til begrepene grid/group, så ender man opp med fire hovedtyper av kontekster og medfølgende kosmologier. Ved å konstruere en modell ut fra de to dikotome verdiene sterk og svak på termene grid og group, får man fire felt eller fire kontekster. Disse kalles for markedets kontekst, maktesløshetens kontekst, hierarkienes kontekst samt avstandstakingens kontekst.

Sterk grid/svak group <i>Maktesløshetens kontekst</i>	Sterk grid/sterk group <i>Hierarkienes kontekst</i>
Svak grid/svak group <i>Markedets kontekst</i>	Svak grid/sterk group <i>Avstandstakingens kontekst (den motkulturelle kontekst)</i>

Fire-feltsmodellen er laget med utgangspunkt i modellen som er gjengitt på s 63 i Ahlin (2001).

I situasjoner med sterk grid og sterk group befinner man seg i en kontekst med etablerte hierarkier, mens sterk grid og svak group kjennetegner maktesløshetens kontekst. Svak grid og sterk group kjennetegnes av motkulturer, mens kontekster av svak grid og svak group betegnes som markedets kontekst. Ahlin mener at det har skjedd strukturelle forandringer i Sverige, som har medført svakere group og samtidig har det vært en bevegelse mot svakere grid, det vil si markedets kontekst. Parallelt med denne utviklingen har mange i det svenske samfunnet blitt tvunget i retning av sterkere grid og svakere group, det vil si maktesløshetens

kontekst (s 63). Dermed antar Ahlin at flere og flere individer befinner seg i markedets kontekst eller i maktesløshetens kontekst.

Ifølge Ahlin, så mener Douglas at det er samsvar mellom den sosiale kontekst folk lever i og folks tro og verdier, eller kosmologi som hun kaller det. En kosmologi forklarer og legitimerer ens egen oppførsel i den kontekst man befinner seg i (s 73). Kosmologien innenfor hierarkienes kontekst ser den naturlige orden som god. Gud forstås som den kraft som opprettholder både kulturen og naturen (s 70). I maktesløshetens kontekst kjenner individet seg utsatt for krefter som er usynlige, og som det ikke finnes noen muligheter til å påvirke. Her er det rimelig at fatalisme preger synet på tilværelsen, det vil si at man tror ”skjebnen” eller ”flaks” bestemmer hvordan livet kommer at utvikles (s 71). Innenfor markedets kontekst er verdensbildene pragmatiske og konkurranseinnrettet, med vektlegging på at individet har makt over sitt eget liv. En eventuell tro på Gud er en tro på en Gud inne i mennesket selv, skriver Ahlin (s 264).

Det egne livssynet, eller kosmologien, søker man å bekrefte eller forsvare ved blant annet å lese litteratur som støtter det livssyn man har (s 114). Ahlin bruker dette som bakgrunn for analysen av artiklene ved at han antar at mennesker søker å bekrefte sitt eget verdensbilde eller livsanskuelse gjennom å lese enten HJ eller SvD (s 102-103). For på den ene siden velger leserne å lese den avisen hvor de får bekreftet sin verdensanskuelse. På den andre siden tilpasser seg avisen/ukebladet leserkretsen (s 12).

2.1.4 Hvilke funn gjør Ahlin?

Ahlin finner at ukebladet Hemmets Journal og Idagsidan i dagsavisen Svenska Dagbladet publiserer materiale av ulik karakter. Artiklene i HJ speiler et verdensbilde hvor mennesket ses som et passivt objekt underlagt upersonlige krefter som bestemmer rammene for den enkeltes liv. Materialet fra Idagsidan viser en helt annen livsbetraktning; her ser man mennesket som et aktivt subjekt med makt over sin egen. Det dominerende inntrykket av artiklene i HJ er at de gir stor plass for et syn hvor upåvirkelige krefter spiller en stor rolle. Blant annet kan ”troen på det ukjente” tolkes som en tro på en ytre transcendent kraft eller makt, som individet er et passivt objekt i forhold til, skriver Ahlin (s 143). Mens artiklene på Idagsidan fremhever individets primat; den enkelte bestemmer selv sin virkelighet, individet skal kun stole på sin egen autoritet, man har selv det fulle ansvaret for sitt liv, individet har en

enorm kraft og kapasitet som bare venter på å få komme til uttrykk osv. (s 252). Ahlin mener denne forskjellen i verdensanskuelser som kommer til uttrykk i artiklene, kan være uttrykk for to ulike former for alternativ religiøsitet.

Ahlin antar ut fra dette at de to ulike lesergruppene lever under forskjellige sosiale forhold, og for å bekrefte dette foretar han en analyse av de to lesergruppene basert på demografiske og sosiale variabler, samt noen holdningsvariabler⁸. Også her finner Ahlin signifikante forskjeller mellom de to lesergruppene. Dette gjelder både de demografiske og sosioøkonomiske forhold og viser seg også i holdningsspørsmålene og i forhold til syn på videreutdanning. Det er for eksempel større interesse for videreutdanning blant de allerede relativt høyt utdannede SvD-leserne, mens det er lavere hos HJ-leserne.

2.1.5 Ahlins konklusjon og todeling av den alternative religiøsiteten

Ahlin finner altså at stoffet som de to tidsskriftene tilbyr de to lesergruppene er vidt forskjellig og at denne forskjellen henger sammen med grunnleggende ulikheter i livsbetraktninger hos leserne. Materialet fra Hemmets Journal speiler en fatalistisk livsbetraktning med en kosmologi hvor de diffuse krefter utenom mennesket er det fremste kjennetegnet, mens Idagsidan trykker materiale som speiler et individualistisk menneskesyn med en kosmologi hvor individets nesten ”hellige” status er det dominerende innslaget.

Derfor mener Ahlin at det blir feil å benevne de to ulike retningene med samme navn. Han lanserer dermed en ny typologi og foreslår at New Age bør brukes om den religiøsitetsform som fremkommer på Idagsidan i Svenska Dagbladet, mens den religionsform som fremkommer i Hemmets Journal bør betegnes med ”folketro” (s 272). Den første gruppen lever innenfor en fatalistisk kulturell ramme og har et mere fatalistisk syn på tilværelsen. Mens høystatusgrupper med et mer individualistisk livssyn er representert i den andre gruppen (s 267-268).

⁸ Analysen av lesergruppene ut fra demografiske og økonomiske forhold gjøres ut fra allerede eksisterende materiale fra tre større spørreundersøkelser, *Orvestundersökningarna* (Ahlin 2001:104ff).

2.1.6 Kritisk vurdering av Ahlins undersøkelse

En innvending mot denne konklusjonen er at den blir for skjematisk. Den nye religiøsiteten er uten tvil et mangfoldig fenomen og det å tegne to klart atskilte grupper gir lite rom for den variasjonen som sannsynligvis befinner seg på en skala mellom fatalisme og individualisme.

En annen innvending mot Ahlins konklusjon, er at hans undersøkelse har sitt fremste fokus på innholdsanalysen, mens leserne/mottakerne kun belyses med statistisk materiale. Ahlin vet derfor i liten grad i hvilket omfang disse artiklene faktisk blir lest og hvordan budskapet eventuelt blir mottatt. Denne mangelen på informasjon om mottakeren peker også Repstad på. Repstad viser til at Ahlins koblinger mellom livsfortolkninger og kontekster er basert på indirekte observasjoner: ”Vi vet for eksempel ingenting ut fra Ahlins studie om hvordan dette stoffet blir lest og brukt” (Repstad 2002:179).

Ahlins undersøkelse tar heller ikke høyde for at de to publikasjoner sannsynligvis ikke bare har ulik målgruppe, men også ulik funksjon. For en morgenavis er mer opptatt av å formidle nyheter, mens et ukeblad i større grad har underholdning som mål. Noe som har betydning for hvordan redaksjonen velger å vinkle materialet.

Syrken ved Ahlins studie er at den setter fokus på forholdet mellom sosial status og hva slags religiøsitetensform man er tilbøyelig til å velge. Den setter fokus på at det er grupper i samfunnet som ikke har, eller i det minste ikke opplever å ha så mye valg i tilværelsen. Siden spådomstilbyderne antas å tilhøre en slik gruppe, er denne teorien både relevant og interessant.

Repstad anser Ahlins forskning for å være ”et interessant motinnlegg mot mye overfladisk samfunnsteori som forutsetter at alle i samfunn av vår type lever stadig mer individualistisk – alle sammen” (Repstad 2002:179). Studien er også viktig for den minner om utviklingens skyggesider, om dem som mer eller mindre frivillig har vært i bevegelse når hierarkiene svekkes og havnet i maktesløshetens kontekst. Det er vanskelig for mange å bli sosialt og økonomisk inkludert i markedssamfunnet, når gruppe er svak, dvs. når de ikke har noen sterk gruppe som støtter opp om dem og grid er sterk i betydningen at utestengningen er hard (Repstad 2002:175).

2.2 Pål Ketil Botvar om alternativ religiøsitet

Pål Ketil Botvar undersøker den alternative religiøsiteten i Norge i sin PhD-avhandling *Skjebnetro, selvutvikling og samfunnsengasjement. Den politiske betydningen av ulike former for religiøsitet blant norske velgere* (2009). Botvars teoretiske utgangspunkt er Lars Ahlins studier av alternativ religiøsitet i Sverige (Ahlin 2001, 2005) og religionssosiologene Paul Heelas og Linda Woodheads studie av alternativ religiøsitet i Kendal, Storbritannia (Heelas og Woodhead 2005). Mens Ahlin fremhever det ideologiske og strukturelle skillet som finnes, peker Heelas og Woodhead på dreiningen som har skjedd innenfor alternativreligiøsiteten i retning av økt vekt på selvutviklings-, erfarings-, og relasjonsaspekter. Botvar kombinerer statsvitenskapelige og religionssosiologiske perspektiver for å undersøke om det har utviklet seg nye og alternative former for religiøsitet med samfunnsmessig betydning. Han undersøker også i hvilken grad moderniseringsprosesser har påvirket det religiøse liv, og om det i løpet av de siste tiår har utviklet seg religiøsitetsformer som bryter radikalt med den kirkelig orienterte religiøsiteten.

2.2.1 Botvars todeling av den alternative religiøsiteten

Botvars avhandlingen bygger på et omfattende empirisk materiale både fra Norsk Monitors surveyundersøkelser gjennomført i tilknytning til Stortingsvalgene i 1985, 1989, 1993, 1997 og 2001, samt tilsvarende årganger av Valgundersøkelsen. I det empiriske materialet finner han tre former for religiøsitet hvor tilhengerne skiller seg fra hverandre både når det gjelder sosiale kjennetegn, religiøs tro og praksis, samt forhold til samfunnsliv og politikk (180). Det er en tradisjonelt kristen og to alternativt religiøse. Botvar finner altså, i likhet med Ahlin, at det er grunnlag for å si at det er to separate former for alternativ religiøsitet (Botvar 2009:183-184) Den ene peker i retning av det Heelas og Woodhead kaller for Spirituality og Ahlin omtaler som New Age, mens den andre har likhetstrekk med det som i internasjonal forskning blir kalt New Age, det vil si den fragmenterte oppslutning om religiøse ideer og forestillinger som på 1980-tallet framstod som "nye" (s 184).

Botvar velger spørsmål av typen "Tror du på Gud" (tradisjonell kristendom), "Tror du det finnes mennesker som kan se inn i fremtiden" (New Age) og "Jeg liker å prøve alt som kan gi meg et rikere åndelig liv" (Spirituality). Han finner at New Age-retningen preges av positiv interesse for astrologi, spådommer, reinkarnasjon, naturmedisin og overnaturlige fenomen i

ukebladene. Mens Spirituality-retningen kjennetegnes av ønsket om et rikere åndelig liv, opptatthet av livets dypere mening, søken etter egne grunnverdier, orientering mot sterke følelsesmessige opplevelser, samt interesse for TV-program som tar opp livssynsspørsmål. Innenfor New Age-retningen betraktes individet som avmektig i forhold til åndelige krefter i tilværelsen, men Spirituality-retningen tenderer mot å sette de enkelte fenomenene inn i en helhetlig sammenheng hvor individet inntar en styrende rolle, og hvor de individuelle erfaringene spiller en sentral rolle i utformingen av de religiøse forestillingene og praksisformene (s 190.) De to former for åndelighet skiller seg også fra hverandre ved at New Age-retningen har en noe overfladisk orientering mot mange, ulike fenomener innenfor det alternative feltet, mens Spirituality er mer orientert mot grunnleggende, ideologiske temaer innenfor det samme feltet. De skiller seg også fra hverandre når det gjelder hvilke grupper i befolkningen som tiltrekkes. New Age appellerer særlig til unge mennesker, til kvinner, til lavt utdannede og lavinntektsgrupper, mens Spirituality appellerer til middelaldrende, til menn i nesten like stor grad som kvinner og folk med høyere utdanning og de som er bosatt i urbane strøk. De med lav status søker i større grad mot en fragmentert New Age-religiøsitet, mens de mest ressurssterke er opptatt av å skape både religiøse og samfunnsmessige endringer. Høyt utdanningsnivå peker mot en tro på egne evner og muligheter, det vil si Spirituality-retningen, mens New Age-retningen går sammen med fatalistiske oppfatninger omkring ens egen situasjon og tilværelsen i sin alminnelighet (s 161). Botvars analyse demonstrerer og bekrefter dermed Ahlins antakelser om at sosial bakgrunn og plassering på samfunnsstigen har betydning for hvilken religiøsitetsform en sympatiserer med (s 106).

Botvar har i senere artikler utdypet synet på alternativ religiøsitet som to ulike grupper, eller med "to ansikter", som han skriver i artikkelen "Den alternative religiøsitetens to ansikter" (Botvar 2011). I denne artikkelen tar han utgangspunkt i data fra surveyundersøkelsen ISSP 2008⁹, og får også her bekreftet at det er to former for alternativ religiøsitet. I tillegg til de ulike sosial og strukturelle kjennetegnene, skiller New Age og Spirituality seg også fra

⁹ ISSP 2008 er en surveyundersøkelse gjennomført av Internasjonal Social Survey Programme med base i Köln. Dataene formidles via Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (Botvar 2011;95).

hverandre på en måte som knytter dem til hver sin form for individualisme (Botvar 2011:87,96). Mer om dette i underkapittel 2.4.

2.2.3 Kritisk vurdering av Botvars undersøkelser

Botvar bygger sine konklusjoner på femten spørsmål, eller variabler, som er satt sammen til en indeks for å fange opp de tre religiøsitetensformene. Den tradisjonelt kristne og New Age-kategorien er forholdsvis tydelige markører. Indeksen for New Age innbefatter tro på naturleger og naturmedisin, astrologi, se inn i fremtiden og interesse for det overnaturlige og tiltro til naturmedisin. Jeg stusser over at naturmedisin er blitt tatt med som markør for New Age. Etter min mening passer den bedre med Spiritualities vektlegging på selvutvikling, siden alternativ medisin og naturterapier ofte inkluderer selvutvikling og en forståelse for at sykdom og lidelser kan være en vei til større selvinnsikt og et rikere åndelig liv.

Spirituality-kategorien er fanget opp og konstruert ut fra fem variabler. Tre av disse spørsmålene (tenker på meningen med livet, ønsker et rikere åndelig liv og ønsker å leve i pakt med grunnverdier) overlapper den kristne religiøsitetensformen. Det er for eksempel ikke noen diskrepans mellom det å være kristen og at man ”ønsker å leve mer i pakt med de grunnleggende verdiene jeg tror på”. Det er altså kun to variabler; ”prøve alt som kan gi rikere indre liv” og ”stadig utkikk etter nye følelsesmessige opplevelser” som er særegne for Spirituality. Men, etter min mening, kan de like godt være et uttrykk for New Ages fragmenterte og utprøvende åndelighet. Botvar peker selv på at det er et visst samsvar, eller et visst ”slektskap” mellom de ulike dimensjonene. (Botvar 2009:97). Siden Spirituality-kategorien er så pass uklar gir det grunnlag for å være kritisk til at Botvar har ”funnet” en helt ny religiøsitetensform. Men selv om den ikke er helt entydig, betyr ikke det at den bør avvises helt. Spørsmålet er om ikke Botvar muligens har fortolket vekk en del nyanser som faktisk finnes i materialet ved å operere med to (tre) så lukkede kategorier. Det kan hende at den alternative religiøsiteten er et enda mer mangfoldig fenomen enn de to gruppene Botvar har funnet i sin empiri.

Noe av den samme svakheten gjenfinnes i analysen av data fra ISSP 2008. Der er det også forholdsvis få spørsmål Botvar bygger sin argumentasjon på. Det gjør at funnene i forhold til at de to alternative religiøsitetensformene skiller seg fra hverandre på måter som knytter dem til hver sin form for individualisme, også er nokså usikre.

2.3 Forskjeller og likheter mellom teoriene til Ahlin og Botvar

Undersøkelsene til Ahlin og Botvar sammenfaller på mange punkter. Ikke minst støtter de opp om hverandres konklusjoner om at den alternative religiøsiteten best forstås som to ulike religiøsitetsformer. De har også mange av de samme kjennetegnene på New Age-retningen (Folketro i Ahlins begrepsbruk). Denne kjennetegnes av positiv interesse for astrologi, spådommer, reinkarnasjon, naturmedisin og overnaturlige fenomen i ukebladene. Deres beskrivelser skiller seg en del når det kommer til Spirituality- retningen (New Age i Ahlins undersøkelse). Botvar beskriver kjennetegnene ved denne gruppen som; ønsket om et rikere åndelig liv, opptatthet av livets dypere mening, søken etter egne grunnverdier, orientering mot sterke følelsesmessige opplevelser, samt interesse for TV-program som tar opp livssynsspørsmål. Mens Ahlin fremhever troen på individet og egne muligheter til selv å forme sine livsbetingelser. Den enkelte skal kun stole på sin egen autoritet og man har selv ansvar for sitt eget liv, samt stor kraft og potensial til utvikling. Ahlins beskrivelse av denne religiøsitetsformen sammenfaller derfor mye med den allmenne individualismekulturen i samfunnet. Botvar kritiserer Ahlin for at Spirituality (Ahlin kaller det New Age) nærmest fremstår som en ekstrem form for individualisme (Botvar 2009:100). En annen forskjell er at Botvar har et mere ideologisk fokus i sine undersøkelser, ved at han også er opptatt av de politiske ideologier de ulike religiøsitetsformene sympatiserer med, samt holdninger til samfunnsengasjement.

2.4 Individualisme

Individualisme er et av resultatene av sekulariseringen som har foregått i vestlige samfunn og henger sammen med differensiering, det vil si at samfunnsstrukturer og institusjoner blir fristilt fra religion. I kjølvannet av dette har også religiøs autoritet mistet innflytelse og skapt muligheten for individet til selv å være sin autoritet. Botvar knytter den alternative religiøsiteten til de individualiseringsprosesser som har skjedd i samfunnet og mener at på mange måter kan alternativreligiøsiteten betraktes som et resultat av prosesser i samfunnet knyttet til individualisering. Han peker på de samfunnsendringer som er skjedd de siste 30 årene, hvor individene er blitt friere i forhold til tradisjoner, autoriteter, institusjoner og nedarvede rolleoppfatninger, noe som gir grobunn for individualistiske holdninger og verdisett. Dette gjør det mulig og også legitimt for individet å gå sine egne veier og konstruere

verdier og virkelighetsoppfattninger med utgangspunkt i ideer hentet fra tilgjengelige tradisjoner og ideologiske retninger (Botvar 2011:88).

Individualisme er viktig i Ahlins beskrivelse av den religiøsitetens formen hvor tilhengerne overveiende har en tro på menneskets egne muligheter til selv å bestemme sine livsbetingelser. Individualismen slik Ahlin beskriver den kjennetegnes blant annet ved at individer er i fristilt i forhold til tidligere autoriteter, både på den religiøse arena, men også på områder som medisin, psykologi, økonomi og vitenskap. Det er litt uklart hva Ahlin mener skiller denne religiøsitetens formen fra den mer allmenne individualistiske kulturen som er fremtredende i vestlige samfunn. Et sentralt trekk ved dagens vestlige samfunn er nemlig forestillingen om det autonome individet som bestemmer over eget liv og som tar egne valg (Botvar og Henriksen 2010: 60).

2.4.1 Ekspressiv og utilitaristisk individualisme

I artikkelen "Den alternative religiøsitetens to ansikter" analyserer Botvar fire spørsmål fra ISSP 2008 (Botvar 2011). Gjennom denne analysen prøver han å fange opp hvordan de tre ulike religiøse gruppene, to alternative og en kirkereligjøs, forholder seg til temaer og verdier knyttet til fellesskap, individualisme, fatalisme og tradisjonisme. På bakgrunn av dette, riktignok på en ganske tentativ måte, konkluderer Botvar med at de to alternative religiøsitetens formene skiller seg fra hverandre på en måte som knytter dem til hver sin form for individualisme. Den individualistiske og fragmenterte, som i denne oppgaven omtales som New Age, knyttes til den utilitaristiske individualismen, mens den relasjonelle og ideologiske religiøsitetens formen, som jeg benevner Spirituality, knyttes til den ekspressive individualismen.

Botvar henter disse uttrykkene fra den amerikanske religionssosiologen Robert Bellah, og hans forskning på det amerikanske samfunn. Bellah (1985) mener at det er mulig å se fire ulike kulturer med tilhørende ulike former for individualisme, blant annet den utilitaristiske individualismen og den ekspressive utilitarismen (Bellah 1985:142). Den "harde" utilitaristiske individualismeformen er knyttet til den amerikanske drømmen, at enhver har like muligheter til å skape seg et godt liv. Den andre formen omtaler Bellah som den "myke" ekspressive individualisme, og her er det individets rett til å uttrykke seg selv og sine følelser

som vektlegges. (Bellah 1985: viii). Bellah er egentlig skeptisk til begge disse formene for individualisme, fordi de er vanskelig å forene med sosialt engasjement (Bellah 1985:143).

Den utilitaristiske individualismen kan beskrives med uttrykket “enhver er sin egen lykkes smed”. Det dreier seg om å maksimere egennytte eller trygge egen vinning. Når denne typen individualister samhandler med andre, er det fordi de har fordeler av det. Hvis man ikke klarer å hevde seg innenfor en slik “alles kamp mot alle” kan det lett føre til fatalisme, hevder Botvar (Botvar 2011: 2-3). Den ekspressive individualismen er derimot opptatt av enkeltmenneskers egenart og muligheter for å realisere sitt potensial. Man kan hevde at det finnes et relasjonelt element i den ekspressive individualismen, ved at den legger vekt på alle menneskers iboende evner og muligheter (Botvar 2011:3). Den utilitaristiske individualismen beskrives ved individets muligheter til selv å forme sitt liv, og er i utgangspunktet ganske egoistisk og lite relasjonell. Denne formen er mest utbredt innenfor New Age, ifølge Botvar. Mens den ekspressive utilitarismen fremhever den enkeltes rett og muligheter til å uttrykke seg selv og sine følelser, og kan ha større innslag av relasjonalt. Denne sammenfaller i større grad med religiøsitetens formen Spirituality (Botvar 2011:96).

2.4.2 ”Subjectivisme” i stedet for individualisme

Woodhead og Heelas problematiserer individualismebegrepet ved å peke på at individualisme er et fenomen som kan tolkes som egoisme. For å unngå de negative konnotasjoner som knytter seg til dette begrepet, snakker Woodhead og Heelas i stedet om ”Subjectivisme”. Med dette mener de en ideologi som respekterer og er opptatt av individets iboende resurser og muligheter. Dette går sammen med en form for individualisme med sosiale overtoner. Dette kaller de for ”relational individualism” i motsetning til ”individuated subjectivism” (Heelas og Woodhead 2005:95-97). Disse to former for individualisme sammenfaller stort sett med Botvars beskrivelse av utilitaristisk og ekspressiv individualisme.

Heelas og Woodhead omtaler ”subjektivismen” på en måte som innebærer at man vender seg bort fra traderte forestillinger om hvordan livet er og hvordan man skal leve, det de kaller life-as-religion. Oppmerksomheten rettes i stedet mot det de kaller subjective life, som er det personlige erfaringsgrunnlaget og de personlige idealene man lever ut fra. (Heelas og Woodhead 2005:3). Woodhead og Heelas er opptatt av å vise at alternativ religiøsitet ikke nødvendigvis er en rendyrket form for individualisme. De hevder at den terapeutisk orienterte

alternativreligiøsitetten ikke bare er opptatt av egen, indre utvikling, men i utpreget grad også er andre-orientert (Woodhead og Heelas 2005:11).

2.4.3 Individualismen ikke like sterk i alle miljøer

Teolog Jan-Olav Henriksen og religionssoiolog Pål Repstad er klar over at individualismebegrepet kan romme negative konnotasjoner i form av egoisme. De velger likevel å bruke begrepet i studien *Tro i Sør* (2005). Men Henriksen og Repstad understreker at de definerer individualisme som en frikobling fra institusjonell religiøs autoritet, og at individualisme derfor godt kan gå sammen med forpliktelser overfor andre mennesker (Henriksen og Repstad 2005:18). De gjør oss også oppmerksomme på at religiøs individualisering ikke må forstås slik at hvert enkelt menneske er en *tabula rasa* som helt fritt velger religionsform, men minner oss på at mennesker preges av sitt sosiale miljø (Henriksen og Repstad 2005:19).

”Religiøs individualisering må ikke misforstås dit hen at hvert enkelt menneske begynner med en blank tavle som fylles med religiøse tegninger som springer rett ut fra dette menneskets indre, uten noen form for sosialt samspill (...) Følgelig er det grunn til å tro at individualiseringen (...) ikke er like sterk blant alle mennesker. Den er trolig sterkest i de grupper og klasser som på en eller annen måte befinner seg i posisjoner der de opplever handlefrihet, enten på et marked eller i andre sosiale kontekster (Henriksen og Repstad 2005:19-20).

Her peker Henriksen og Repstad på noe vesentlig, nemlig at individualismekulturen ikke står like sterk blant alle mennesker. Dette bekrefter Ahlin og Botvar i sine undersøkelser hvor de begge finner at individualismekulturen er mest utbredt blant høystatusgrupper.

2.5 Teoriene til Ahlin og Botvar som ramme for denne oppgaven

Undersøkelsene til Ahlin og Botvar har vært nyttige for min egen undersøkelse, først og fremst fordi deres empiri avdekker sosiale strukturer som kan være bestemmende for valg av religiøs form. Selv om jeg har påpekt at det er noen svakheter ved deres analyse av dette materialet, er deres konklusjoner likevel en pekepinn på at det er en sammenheng, og derfor relevante å bruke. Ifølge Ahlin og Botvar er det overveiende sannsynlig at spådomstilbydere, i om med at de tilbyr en tjeneste som kan forstås som fatalistisk, hører til

den sosial gruppen som opplever lite valg i sin sosiale virkelighet og dermed også har en fatalistisk verdensanskuelse. Derfor er det interessant å undersøke i hvilken grad fatalistiske og individualistiske holdninger er fremtredende hos spådomstilbydere, og også eventuelt hva slags individualisme. Jeg har kunnet bruke teoriene om fatalisme kontra individualisme både som inspirasjon til utformingen av problemstillingen og i analysen. Jeg har også benyttet meg av deres kategorier og begreper i analysen av datamaterialet.

Siden jeg er interessert i å bidra til økt kunnskap om alternativ religiøsitet, er deres konklusjoner om at alternativ religiøsitet bør forstås som to grupperinger veldig interessant. I tillegg til å være med på å definere og avgrense den alternative religiøsiteten, åpner det også opp for noen nye tolkningsmuligheter. Blant annet muligheten for å anta at alternativ religiøsitet kan være mer mangfoldig enn bare disse to kategorier og kanskje bestå av enda flere grupperinger. En annen mulighet er at individualisme og fatalisme er to ulike dimensjoner ved alternativ religiøsitet, men at det på individnivå er forskjeller i hvor fremtredende disse to ulike verdensanskuelsene er.

Selve oppgaven og rapporten kunne kanskje blitt mer spennende om jeg hadde valgt to teoretikere som var mindre sammenfallende i sine konklusjoner enn Ahlin og Botvar. Da kunne jeg skapt større spenning i drøftingen ved å sammenligne og se på hvilken teori som passer best med empirien. Men siden en overordnet hensikt med denne studien er å få større kunnskap om New Age, er det mer fornuftig å bygge videre på eksisterende teori om feltet. Og da har jeg et godt utgangspunkt i teoriene til Ahlin og Botvar.

Kapittel 3 Metode

3.0 Innledning

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for hvordan undersøkelsen og analysen ble gjennomført. Jeg begrunner valg av metoder, gjør rede for hvordan datainnsamlingen ble foretatt, samt selve analyseprosessen. Jeg drøfter også denne undersøkelsens pålitelighet, gyldighet, relevans og generaliserbarhet, samt min egen rolle som forsker.

3.1 Valg av perspektiv og metode

Hensikten med denne undersøkelsen er å få større kunnskap om alternativ religiøsitet med fokus på spådomsbransjen og aktørenes perspektiv.

Jeg har brukt forskningen til sosiologene Lars Ahlin og Pål Ketil Botvar som utgangspunkt for denne studien. Ahlin og Botvar har begge bidratt med viktig informasjon, både om utbredelsen av nyreligiøse forestillinger i henholdsvis Norge, Sverige og Danmark, og ikke minst med en empiri som kan tyde på en todeling av alternativ religiøsitet.

Forskningen til både Ahlin og Botvar er viktig fordi den avdekker hvilke forhold eller i hvilke sosiale kontekster mennesker i dagens samfunn har begrenset med valgmuligheter. Dette er viktig informasjon, men hvis de blir det eneste som vektlegges, er det lett å redusere individer gjennom det som Repstad omtaler som diagnostisering, det vil si at forhold som klasse, kjønn osv, er det eneste som er bestemmende for individers utvikling (Repstad 1998:98.) Men det er opplagt ulemper med å gå i helt motsatt retning, nemlig å hevde at alle lager sitt helt eget trossystem, og at kvantitative undersøkelser ikke er i stand til å fange opp noe av betydning når det gjelder den individuelle religiøsiteten. Den amerikanske religionssosiologen Meredith McGuire tenderer til å gjøre dette når hun peker på at alle har sin egen kombinasjon av trosforestillinger, og at det derfor er meningsløst å forsøke å fange opp disse i kvantitative undersøkelser (McGuire 2008). Det er etter min mening viktig med kvantitative undersøkelser som går i bredden og som kan oppfange hvilke strukturer som er viktige faktorer i valg av livsanskuelse, og komplettere disse med kvalitative som går i bredden og kan fange opp de religiøse aktørenes motivasjoner og handlinger. Ved å vektlegge individers egne erfaringer, er det mulig å få frem hva som motiverer dem i deres valg, også når det gjelder religiøsitetsform.

Den beste måten å få informasjon om aktørenes virkelighetsoppfatning, deres motiver og tenkemåte er gjennom kvalitative intervjuer. Jeg valgte derfor det kvalitative intervju som hovedmetode for datainnsamling. Andre metoder som også egner seg er deltakende observasjon og skjult observasjon. Å kombinere metoder gir et bredere datagrunnlag og en sikrere basis for tolkning (Repstad 1998:15-16,24). For å belyse problemstillingen fra ulike vinkler valgte jeg derfor å komplettere intervjuene med observasjon på en alternativmesse. Observasjonsmetodene var både åpne og skult, samt i form av deltakende observasjon på foredrag og mediumshow. For å få et inntrykk av hvordan spådomstilbydere presenterer sine tjenester for et bredere publikum har jeg også komplettert datamaterialet med annonser for spådomstjenester i Dagbladet.

3.2 Hvordan undersøkelsen ble gjennomført

3.2.1 Informantene

Med Ahlins og Botvars todeling av den alternativ religiøsiteten som utgangspunktet, ønsket jeg å undersøke hvordan dette ytrer seg på individnivå. Fordeler fatalistiske og individualistiske holdninger seg nødvendigvis slik at en tilhenger av New Age må være uttalt fatalistisk, eller finnes det også rom for individualistiske holdninger innenfor denne religiøsitetsformen? For å svare på dette valgte jeg den gruppen hvor jeg regnet med å finne de mest uttalte fatalistiske holdningene blant aktørene, nemlig spådomstilbydere. Å velge en ”ekstrem” gruppe og finne det man ikke forventer å finne, kan være et spennende bidrag til forskningen og være med på å nyansere eller belyse eksisterende teorier (Repstad 1998:19-20).

Siden det var klart for meg at jeg ønsket aktørenes perspektiv, var det neste steget å finne ut hvordan jeg best kunne komme i kontakt med dem. Det er en utfordring å forske på en religiøsitetsform som ikke bare vanskelig lar seg definere, hvor det nærmest råder forvirring om begrepsbruk og som dessuten ikke har noen felles forsamlingslokaler. Foruten en spåcafe i Oslo, så kjente jeg ikke til noen som tilbyr spådomstjenester ansikt til ansikt. Det beste syntes da å ta kontakt med utstillere på en alternativmesse og be om å få et intervju med dem der. En annen fordel med å møtes på messeområdet, er at der kan jeg få inntrykk av selve rammen rundt de tjenestene de tilbyr, samt mulighet til å observere hvordan spådomstilbyderne presenterte seg overfor publikum. Jeg fikk avtalt tid til intervju med seks spådomstilbydere og

hadde mer uformelle samtaler med to andre. En ekstra bonus var at fem av de seks informantene også holdt foredrag. Temaene varierte da fra en vektlegging av verdier til rene mediumshow.

Et par uker før en alternativmesse høsten 2010 gikk jeg igjennom utstillerslisten på hjemmesiden til messearrangøren Saga-forlaget arrangerer (Alternativmesser 2008-2011). Deretter sendte jeg en e-post til de av utstillerne som reklamerte med en eller annen form for spådomstjeneste, totalt 9 personer (Vedlegg 1). I e-posten ga jeg en kort presentasjon av hva jeg ønsket å undersøke, med vekt på estetiske uttrykk, og informerte om at de opplysninger de kunne gi ville være verdifulle som grunnlag både for min masteroppgave og et bidrag til forskningsprosjektet RESEP, Religion som estetiserende praksis (RESEP 2011). Jeg skrev at jeg ville ta kontakt med dem noen dager før messen for å avtale tid for intervju. Det vil si at det ikke var nødvendig for dem å svare på e-posten siden initiativet lå hos meg. Jeg fikk en overraskende positiv respons; hele fem stykker svarte uoppfordret på e-posten og sa at det nok skulle la seg gjøre å møte meg (Vedlegg 2). I tillegg ringte en av dem og ville avtale en tid utenom messen, da vedkommende ikke hadde tid i løpet av den helgen messen varte. Siden alle utstillerne hadde fullt program, var vi avhengig av å finne tid før eller etter åpningstid. Jeg hadde håpet på å få til en avtale med to-tre stykker, men kom i den situasjonen at det nesten var vanskelig å få tid til å møte alle. Av litt ulike grunner så falt tre av de ni jeg kontaktet ut av undersøkelsen. En valgte jeg vekk på grunn av noe språkvansker. En annen hadde ikke tid likevel, hverken før eller etter messen, da hun hadde booket inn flere private konsultasjoner. Disse to hadde jeg likevel uformelle samtaler med i løpet av helgen. Da diskuterte vi overveiende det estetiske ved standen deres. Den siste mulige respondenten valgte jeg vekk fordi jeg hadde så mange som allerede hadde takket ja, og da han drev med håndanalyse, skilte han seg en del fra de øvrige informanter som tilbød spådomstjenester. Vi var begge enige om at han ikke ”passet inn”.

Jeg ble som sagt overrasket over den positive responsen forespørselen min ble møtt med. Ikke bare var den overraskende i forhold til at informantene hadde travle messedager. Men også fordi alle jeg kontaktet ga uttrykk for at de ville treffe meg. Jeg hadde en forforståelse om at det var så mange useriøse aktører i spådomsbransjen, og at noen av dem jeg sendte forespørselen til ganske sikkert ville takke nei, fordi de ikke hadde ”rent mel i posen” og av den grunn ikke ønsket å ha noe fokus på seg selv.

Jeg har reflektert en del over hvorfor jeg møtte slik velvilje blant informantene, men har ikke funnet et enkelt svar på det spørsmålet. Kanskje lyktes jeg med å lage forespørselen om intervju både informativ og slik at det ga informantene lyst til å treffe meg. En annen mulig forklaring er at de spåkvinnenne og spåmennene som tilbyr sine tjenester på alternativmesser har en egeninteresse i at det blir ryddet opp i bransjen, og ser forskning som et skritt i den retning. En annen mulig forklaring kan være at de generelt er vennlige og åpne og hjelpsomme personer, og at det er derfor de trives med å jobbe på alternativmesser. En tredje forklaring kan være at de ønsker å kvitte seg med et stigma som useriøse, og tror at jeg som forsker kan bidra med å gjøre bransjen mer ”stueren”. En siste forklaring, som kan hende er mer i informantenes ånd, er at de brukte klarsyn og intuisjon for å få bekreftet at det var en mening med at de skulle hjelpe meg. Jeg spurte en av informantene om hvorfor vedkommende ville treffe meg, og forventet halvveis et ”klarsynt” svar, men fikk i stedet vite at hun syntes at jeg ”hørtes ut som en spennende person”. Det kan vel illustrere at det er en mulighet for at det finnes like mange motiver for å la seg intervjuet som det finnes informanter i denne undersøkelsen.

3.2.1.1 Presentasjon av informantene

Jeg intervjuet fire kvinner og to menn, totalt seks personer. For å opprettholde anonymiteten kan jeg dessverre ikke presentere informantene hver for seg. De har alle ulike innretninger på sine virksomheter og hvis jeg skulle beskrive disse og samtidig knytte det til alder og kjønn, ville det medføre at anonymiteten ble brutt. I oppgaven benytter jeg av samme grunn fiktive navn. For å sikre anonymitet, har også de to mennene fått fiktive kvinnenavn. Men en liten felles presentasjon er det likevel viktig å ta med:

Alder: En person er i tjuårene, to er over femtifem år, de andre tre er mellom tretti og førti år.

Bosted: En er fra Sørlandet, en fra Vestlandet, fire fra ulike steder på Østlandet. Tre av dem bor på landsbygden, de andre tre vet jeg ikke om bor i by eller på landsbygd.

Utdannelse: To yrkesfaglige, En fire år på universitet, men uten å fullføre, En går på høyskole nå, en med studiekompetanse. En vet jeg ikke. Fem av dem (en vet jeg ikke) har tilleggsutdannelse innenfor alternative behandlingsmetoder.

Kjendisfaktor: Flere av informantene har vært intervjuet i aviser og ukeblader, og to av dem har deltatt i TV-program med det overnaturlige som tema.

Tilbyr: To fungerer mest som medium, to andre har alternative teknikker og varer de selger i tillegg til å være både klarsynte og medium. En holder medium-show, og en jobber halvt med spådomstjenester og halvt med en ”vanlig” jobb.

3.2.2 Intervjuene

Kvalitative intervjuer skiller seg fra en dagligdags samtale på flere måter. For det første blir samtalen dokumentert, i dette tilfellet tok jeg opp alle intervjuene på en diktafon. Et intervju skiller seg også fra en vanlig samtale ved at de to parter har ulike roller. Min rolle var forskerrollen, den som spør og vil vite, mens informanten er eksperten som forteller om spådomsbransjen, men som også utleverer til dels veldig private opplysninger. Intervjuene varte mellom 25 minutter og to timer, de fleste var mellom 30 og 40 minutter. Hensikten med intervjuene var å få informantenes syn på spådommer sett i lys av fatalisme kontra fri vilje. Jeg var dessuten interessert i å få vite mer om hvordan det er å være klarsynt, hva som motiverer dem til å arbeide med slike ting, samt deres tanker om spilleavhengighet. En del av intervjutiden ble også brukt til å diskutere estetiske uttrykk og bruk av religiøse symboler.

Forut for intervjuene hadde jeg notert tre hovedtema jeg ønsket å få belyst, samt noen stikkord for å hjelpe meg å huske å få med det som var vesentlig (vedlegg 3). Grunnen til at jeg ikke valgte ferdigformulerte spørsmål var for å få mest mulig flyt i samtalen, og ikke legge for mye føringer på det som ble sagt. Jeg brukte intervjuguiden til å kontrollere at alle temaer ble belyst. I forkant hadde jeg også undersøkt hjemmesidene til informantene og jeg diskuterte med hver enkelt hvordan de presenterte seg der. En av informantene hadde en annonse i det holistiske magasinet Visjon. Utformingen av denne annonsen diskuterte jeg med vedkommende.

Selv om jeg valgte ikke-standardisert intervju, var jeg likevel klar over min rolle som intervjuer. Diktafonen på bordet mellom meg og informantene bidro også til å minne om dette. Jeg la vinn på å være åpen og forstående i møte med informantene og opplevde å ha en hyggelig tone med alle sammen. Jeg merket at jo bedre kontakt vi fikk, jo mer kritiske spørsmål kunne jeg stille uten at informanten lukket seg, men da i stedet prøvde å forklare og utdype sitt syn. Alle intervjuene avsluttet jeg med en åpen invitasjon til å komme med tilleggsinformasjon.

3.2.2.1 Intervjuenes kontekst

Fire av intervjuene ble holdt i et ledig konferanserom på hotellet hvor messen ble holdt. Det var et godt egnet lokale, siden vi var på messeområdet, men likevel helt uforstyrret. Et av intervjuene ble holdt i selve messehallen mens vedkommende gjorde standen sin klar. Derfor er dette intervjuet ikke like verdifullt, fordi det er mulig at disse forholdene begrenset informantens mulighet til åpenhet om seg selv og sin virksomhet. Men i situasjonen opplevde jeg likevel vedkommende som oppriktig og åpen, blant annet fortalte informanten om personlig forhold som bidro til at hun startet som alternativ terapeut.

Det siste intervjuet ble holdt på en kafé dagen etter alternativmessen. Dette var det lengste intervjuet. Jeg valgte å slå av diktafonen etter en time, da jeg hadde fått svar på spørsmålene mine. Jeg sa til informanten at jeg ikke trengte mer informasjon men vedkommende valgte likevel å sitte enda en time. Vi hadde da en hyggelig og spennende samtale, som også var verdifullt for forståelsen av hvordan klarsynte og medium ser på seg selv og sin virksomhet. Den siste timen ble ikke dokumentert på diktafon og er dermed ikke en del av intervjumaterialet som er grunnlag for analysen.

3.2.2.2 Andre forhold som kan ha påvirket intervjusituasjonen

I tillegg til intervjuenes kontekst, er det flere andre forhold som kan påvirke intervjusituasjonen. Både intervjuers og informants alder, kjønn og etnisitet kan ha betydning for samspillet mellom intervjuer og informant. I denne undersøkelsen var både informantene, mine to medforskere og meg selv etnisk norske. Alder og kjønn kan noen ganger påvirke intervjusituasjonen, men jeg har ikke noe inntrykk av at det har vært av stor betydning i denne undersøkelsen. Derimot kan det være andre forhold som har spilt inn. Det kan for eksempel være mulig at informantene kan ha blitt påvirket av at jeg kom som representant for et universitet og av den grunn ønsket å svare så ”fornuftig” eller ”korrekt” som mulig på mine spørsmål. Det kan også hende at informantene ville ”pynte” litt på sannheten, ved for eksempel å fremheve det menneskelige aspektet i det de gjør for å ta oppmerksomheten bort det kommersielle aspektet ved å tilby spådommer. Men jeg opplevde stor grad av åpenhet fra informantene, også rundt forhold som gjaldt økonomi.

En intervjusituasjon skiller seg på mange måter fra autentiske hverdags situasjoner. Repstad påpeker at det derfor kan være vanskelig å slutte fra ”verdi uttrykt i intervju” til ”operativ,

reelt handlingsstyrende verdi". Det kan være mer dekning for å slutte til "verdi som demonstrasjon av ønsket image" (Repstad 1998:27).

Jeg tror likevel at behovet for å gjøre seg "bedre" enn de er, er forholdsvis lite blant informantene, siden de flere ganger ga uttrykk for at det ikke bryr seg om hvordan andre ser på dem. De har for eksempel uttalelser om at de "ikke bryr seg om hva naboen mener" eller ikke bryr seg om noen kaller dem for "heks".

Jeg tror heller ikke det er sannsynlig at informantene har et behov for å fremstå som mer individualistiske enn det de egentlig er. Som aktive utøvere innenfor en overveiende fatalistisk bransje, er det antakeligvis lite opptatt av å benekte at de tror livet kan være skjebnestyrt. For selv om det fra en akademisk synsvinkel kan oppfattes som lite attraktivt å være fatalist, er det nødvendigvis ikke slik fra informantenes synsvinkel. Siden de har mot til å tilby spådomstjenester på alternativmesser, har de sannsynligvis også mot til å fronte en fatalistisk livsholdning.

3.2.3 Alternativmessen

Antall alternativmesser øker for hvert år. I 2010 var det omtrent 50 alternativmesser med omtrent 100 000 besøkende (Messer 2011). Den messen jeg var på var en middels stor messe med 44 utstillere. Messen ble holdt i et stort lokale på et hotell i en by på Sørlandet. En vanlig fremgangsmåte blant utstillerne på alternativmesser er at de har et ark med tidspunkt, med enten femten eller tjue minutters intervaller. På denne listen kan man skrive seg opp og på den måten reservere et gitt tidspunkt. Det gir utstilleren mulighet til å jobbe effektivt og uten at kundene trenger å stå i kø og vente. En annen fordel med dette systemet er at man unngår at mange står i kø og derfor i stand til å overhøre det som blir sagt til kundene foran. En reading eller spådomsseanse varer enten 15 eller 20 minutter og prisen varierer fra tre hundre til fire hundre kroner.

3.2.4 Feltobservasjonene

Under feltobservasjonene erfarte jeg det som mange forskere opplever under feltstudier; man kan ikke være alle plasser samtidig og må nødvendigvis gå glipp av noe (Repstad 1998:61). Det jeg nedprioriterte var selve messehallen, og da jeg var der inne, var det meste av oppmerksomheten min rettet mot de estetiske uttrykkene hos "mine" informanter. Jeg prioriterte i stedet å gå på de foredragene som jeg mente var relevante for undersøkelsen,

enten fordi de omhandlet tema relatert til klarsyn og ånde verdenen, eller fordi det var informantene som var foredragsholdere. Jeg var til stede på syv foredrag totalt. På alle foredragene satt jeg på en av de bakerste benkene med penn og skriveblokk, unntaket var mediumshowet der det føltes helt ”feil” å sitte og notere. På alle de andre foredragene noterte jeg hva som ble sagt, hvor mange som var til stede, hvordan foredragsholderen var kledd, bruk av smykker eller andre symboler, samt noen refleksjoner jeg gjorde meg underveis. De som satt rundt så at jeg satt og noterte, men kan hende tok de meg for å være journalist. Ellers var jeg aktivt til stede på lik linje med det øvrige publikum. For eksempel da Anna under sitt foredrag sendte en form for healingenergi, skulle publikum legge hendene sine på ulike måter på sin egen kropp. Dette gjorde jeg på samme måte som de andre i publikum.

3.2.4.1 Skjult observasjon

For å få en direkte opplevelse av hvordan det oppleves å bli spådd og få direkte inntrykk av språk og estetiske uttrykk, hadde jeg opprinnelig tenkt å la meg spå uten å tilkjenne at jeg var forsker for å unngå forskereffekt. Jeg forstod snart at det var så pass små forhold, at jeg snart ville blitt ”avslørt” hvis jeg prøvde på det, og derfor ville gå glipp av de spontane uttrykkene jeg var interessert i. Derfor ble i stedet to forskere fra UiA med for å gjøre denne jobben for meg. De lot seg spå av to spådomstilbydere hver, den ene av dem var en av informantene. Vi møttes like etterpå på hotellområdet og sammenlignet de svar de hadde fått og generelle inntrykk av spåtimene. I ettertid har de begge også fylt ut et skjema med spørsmål om estetikk, hvor konkrete spådomstilbyderne var og om den som spådde ville si noe konkret om fremtiden (vedlegg 4). Disse har blitt brukt til å belyse noe av drøftingen, men er ikke vektlagt like mye som materialet fra intervjuer og annonser. Dette fordi jeg på grunn av oppgavens begrensinger i omfang måtte nedprioritere noe av materialet.

3.2.4.2 Åpen observasjon

Jeg tok imot en mediumreading fra en av informantene mine. Dette var egentlig et spontant innfall. Jeg hadde lite innsikt i hvordan en mediumreading foregår og var nysgjerrig på hva slags informasjon som gis under en slik reading. Informanten var ikke forberedt på at jeg ville komme til henne, da jeg skrev meg på en ledig time på listen hennes like før. Hun hadde ikke tid til å ”jukse” ved å for eksempel google meg. Selv om hun hadde gjort det, så kunne hun ikke fått tilgang til de opplysningen hun ga til meg. Hun kunne nemlig navngi og beskrive ganske nøyaktig personer som jeg kjenner eller har kjent, både levende og døde.

Vedkommende startet med å beskrive min farfar (han er død). Jeg sa ikke noe, men ventet til hun sa navnet på ham. Deretter sa hun navnet på en av mine brødre (han lever), og forhold rundt ham, som er helt korrekte. Deretter så hun også en venninne av meg, som da var døende, og nå er død. Også henne sa hun navnet på. Hun navnga noen flere slektninger, som kan være mine oldeforeldre. I tillegg til dette var det en Indian som ba meg passe på å sove litt bedre (var litt i underskudd på søvn den helgen), samt et kvinnelig vesen fra et annet planetsystem som ga, eller fylte meg med ny informasjon eller innsikt. Alle disse kunne mediet se eller fornemme rundt meg. Vedkommende skrev og noterte samtidig med at hun leste og snakket med meg, og det notatet fikk jeg med meg.

3.2.5 Annonnene i Dagbladet

Dagbladet er en dagsavis i Oslo og er en av landets to riksdekkende løssalgaviser. Gjennom sin behandling av litteratur og kunst har den tradisjonelt stått sentralt i norsk kulturliv, bl.a. som talerør for kulturradikale strømninger (Dagbladet 2011).

Til analysen har jeg brukt syv tilfeldig valgte nummer av Dagbladet som har utkommet i løpet av høsten 2010. Av to grunner begrenset jeg datasamlingen til disse syv utgaver. For det første for at ikke mengden skal overstige det som er praktisk mulig å håndtere innenfor både tidsrammen og omfanget på en masteroppgave. For det andre fordi det viste seg at annonsenes oppbygging er veldig likartet, selv om personene som annonserer ikke er de samme. Et større materiale var dermed ikke nødvendig for å kunne gjøre en analyse av hvordan spåkvinner og spåmenn presenterer sine tjenester. Da jeg skulle gjøre en litt nærmere analyse, valgte jeg derfor ut kun tre tilfeldige utgaver blant disse syv, igjen for at omfanget ikke skulle bli for stort. Siden materialet er så pass ensartet, har det liten betydning for resultatet.

Annonnene for spåttjenester er en fast spalte i avisen alle dager og er fordelt over to sider. De gjenfinnes på samme sted i avisen, og har omtrent samme form og omfang i hver utgave. De er plassert i "Kultur"-delen av Dagbladet. På kultursidene omtales film, musikk, bøker, kjendiser osv. Etter denne delen kommer "Pustehullet", som er to sider med tegneserier, bridge, sudoku osv, etterfulgt av "Meninger" og til sist tv-programoversikt. Annonnene for spådomstjenestene er som oftest organisert i tre fellesannonser med fire til ni spådomstilbydere i hver fellesannonse. I tillegg er det en større annonse for den kinesiske

spåmannen Hai Lee Yang i hver utgave, hvor han tilbyr årshoroskop eller ukeshoroskop. Se vedlegg 5-7 for eksempler på annonser i en utgave av Dagbladet.

3.3 Metodenes styrke og svakheter

3.3.1 Intervjuene

Fordelen med kvalitative samtaler er at man har muligheter til å fange opp nyanser i synspunkter som ikke nås med ja, nei og vet-ikke- spørreskjemaer. Dette har materialet mitt flere eksempler på. I stedet for å se på denne ambivalensen som noe truende fordi det ikke passer inn i ferdige kategorier, er dette interessante funn som er med på å belyse det jeg forsker på.

Det kvalitative intervjuet, eller det åpne intervjuet kan brukes når informanten har stor innsikt i temaet, skriver religionssoiolog Ole Riis. Han skriver videre at denne intervjuformen kan være veldig opplysende, blant annet ved at man da også får inntrykk av informantens språk og assosiasjoner. Ulempen er at det kan bli store mengder materiale å analysere (Riis 1996: 55-56). Siden spørsmålene ikke er standardiserte, vil svarene kunne variere mye. Det gjorde de også i denne undersøkelsen. Jeg har erfart at det varierte språket til informantene har bydd på utfordringer i analyseprosessen og det har ikke alltid vært lett å plassere noen av de kvalitative utsagnene i ferdige kategorier. Jeg laget derfor datamatiser for lettere å få oversikt over stoffet. Disse datamatisene er tatt med i både presentasjonen og i drøftingskapitlet. Siden det kun var seks intervjuer, bidro det selvsagt til at mengden av intervjumateriale var på et håndterbart nivå.

3.3.2 Observasjonene

Fordelen med observasjoner er at man kan finne ut om det er forskjeller i måten informanten ønsker å fremstå og hvordan hun aller han handler i det virkelige livet. Jeg fikk lite anledning til å gjøre dette dessverre, blant annet fordi det var begrenset med tid jeg var på selve messeområdet ettersom jeg prioritert fordrag og mediumshow. Derimot fikk jeg mye verdifull informasjon fra å være tilstede på disse. I tillegg fikk jeg verdifull førstehåndsinformasjon av å få en mediumreading. Jeg fikk også informasjon av hvordan andre kan oppleve det å bli spådd gjennom mine to medforskere. Denne informasjonen kan være litt preget av at vi alle er religionsforskere og derfor muligens har et mere kritisk blikk på det som skjer enn en vanlig kunde.

3.3.3 Annonnene i Dagbladet

En fordel med å velge annonsene i Dagbladet, er at dette er annonser som er med i hvert nummer i en riksdekkende avis, og dermed gir et godt innblikk i hvordan spådomsbransjen presenterer seg overfor potensielle kunder. Disse annonsene kan også bidra til å kaste lys over spørsmålet om fatalistiske og individualistiske holdninger blant spådomstilbyderne. I tillegg gir utformingen av annonsene et inntrykk av hva slags symboler og estetiske virkemidler som er mye brukt i markedsføringen av disse tjenestene.

En ulempe er at det viste seg underveis i undersøkelsen at ”mine” informantene ikke annonserer i Dagbladet. Jeg kan derfor ikke sammenligne deres uttalelser med egne annonser. Men det er likevel mulig å se på likheter og forskjeller i uttrykket grad av fatalisme i intervjuene og i annonsene i Dagbladet.

3.4 Analysen

Analysearbeidet startet jeg omtrent fire måneder etter datainnsamlingen. Jeg begynte med å skrive ut intervjuene fra diktafonen. Jeg skrev dem delvis ut i sin helhet, men med noen referater av tema som ikke var direkte relevante for oppgaven, eller som var av så personlig karakter at det av den grunn ikke kunne brukes. Deretter sorterte jeg materialet tematisk, for eksempel etter uttalelser som omhandler fatalisme kontra fri vilje. Andre temaer som materialet ble sortert etter var: Hvordan er det å være klarsynt? Hva kan informantene fortelle om sine kunder? Hva tenker de om debatten rundt Märtha Louise osv? Det estetiske var et stort tema forut for datainnsamlingen, men jeg fant overraskende lite engasjement blant informantene for dette temaet. Underveis i analyseprosessen dukket det opp andre temaer som jeg ikke hadde spurt om, men som mange av informantene likevel nevnte. ”Mørket” er et eksempel på dette. Et annet uventet tema var en vanskelig barndom eller ungdom på grunn av de klarsynte evnene.

Et annet tema som dukket opp underveis, ikke fra empirien, men fra teorien, var temaet om ulike former for individualisme. Botvars artikkel om individualisme (2011) leste jeg mens jeg jobbet med analysen. Jeg fant den innfallsvinkelen så pass interessant og relevant for problemstillingen min, at jeg derfor ville prøve å finne holdninger hos informantene som kunne tyde på ulike former for individualisme.

Jeg fant altså flere trekk ved materialet som overasket meg, i tillegg til at jeg opplevde en manglende interesse på et tema hvor jeg forventet et sterkt engasjement. Det at jeg selv kan overraskes av mine funn bekrefter for meg at jeg har vært åpen i intervjusituasjonene i mine observasjoner og i analysen, og at jeg har unngått å kun bekrefte mine egne hypoteser i denne undersøkelsen.

Arbeidet med analysen har langt på vei fulgt prinsippene for en hermeneutisk tolkning. Det vil si at materialet er blitt tolket ut fra den helhetsforståelse som hele undersøkelsen har medført, samtidig har denne helhetsforståelsen blitt preget og forandret av analysen av de enkelte funn eller utsagn underveis i prosessen. Jeg har dermed fått en ny helhetsforståelse som igjen har kastet nytt lys over de enkelte tema. En slik tolkning er i prinsippet en uendelig prosess, men i praksis opphører den når materialet er motsigelsesfritt eller gir en rimelig mening (Kvale 1997:5). Siden dette er en oppgave begrenset til størrelsen på en masteroppgave, stoppet jeg analyseprosessen da jeg fant den røde tråden i materialet, slik at jeg kunne presentere funnene på en måte som ga mening. Likevel har prosessen fortsatt under rapportskrivningen, og jeg fant stadig flere enkeltheter som kaster lys over den helhetlige forståelsen. Analysen og rapportskrivningen av denne oppgaven har latt meg erfare den vekselvirkningen mellom teori og empiri som Riis beskriver som en veksling mellom ”tankenes verden”, og ”virkelighetens verden” (Riis 1996:26). Empirien har gjort krav på ny teori, og teorien har kastet nytt lys over empirien. For å bruke min egen metafor, så har jeg opplevd analysen og rapportskrivningen ganske likt det å legge et nytt puslespill. Jeg har sett etter hvilke brikker som passer sammen, flyttet noen, tatt vekk noen som ikke var relevante for tema og lagt til noen nye biter etter hvert som bildet har vokst frem. Min intensjon er nå å levere fra meg et sammenhengende ”puslespill” hvor alle delene henger logisk sammen.

3.5 Kritisk drøfting av egen undersøkelse

3.5.1 Pålitelighet

En undersøkelses pålitelighet kan knyttes til om det er mulig å replisere undersøkelsens resultater (Bryman 2004:28). Med andre ord; hvis vi gjennomfører en studie til, vil det samme gjenta seg? Jeg tror det er mulig for andre å replisere denne studien. Ikke ved helt å rekonstruere det som jeg gjorde, men ved å stille tilsvarende spørsmål til lignende informanter vil man kunne få svar som samsvarer med de svar jeg har fått.

Pålitelighet handler også om at leseren kan stole på det som er gjort i en undersøkelse. I denne studien er det mulig for andre å etterprøve det jeg har gjort. Blant annet så er intervjuene dokumentert, det er derfor mulig for andre å kontrollere at sitater og referat fra intervjuene er korrekte. Først og fremst veileder, da jeg har lovet informantene anonymitet. Ellers er det fullt mulig for andre å gå på alternativmesser eller studere annonsene i Dagbladet for å se etter om de er enige i mine observasjoner og analyser.

Pålitelighet handler ikke minst om gjennomskinnelighet. Det styrker en undersøkelses påliteligheten at det er åpenhet om det som er gjort (Bryman 2004:285). Dette er min intensjon med dette metodekapitlet, nemlig å gjøre åpent rede for hvordan jeg har utført undersøkelsen og analysen. Jeg har allerede gjort nøye rede for hvordan jeg valgte respondenter, slik at det ikke skal foreligge noen mistanke om skjult seleksjon. Jeg har også åpent fortalt hvordan jeg gjennomførte intervjuene og observasjonene. Jeg har også gjort rede for hvordan jeg gikk frem i analyseprosessen. Dermed kan leseren selv danne seg en oppfattelse av hvordan jeg har samlet inn data, av analyseprosessen og hvordan jeg kom frem til de konklusjoner jeg trekker.

Sosiologen Alan Bryman påpeker at dette er et ankepunkt mot kvalitative undersøkelser, at det ofte er forskeren selv som er hovedinstrumentet i datainnsamlingen (Bryman 2004:284). Det er en fare for at både datainnsamling, analyse og konklusjonene kan bli for subjektive. Derfor er det viktig å være bevisst på at engasjementet men har som forsker er både reflektert og kontrollert. Dette er selvsagt et ideal som det er vanskelig å leve opp til i praksis. Jeg må tilstå at i møte med andre mennesker så er jeg ikke bare et hode og et intellekt, men også et menneske med kropp og følelser. Intervjuformen, selv om det er en profesjonell samtale, gjør at man sitter sammen to personer i en halv til to timer, og hvor den ene parten deler til dels private og personlige og smertefulle temaer. Jeg må innrømme at jeg ble berørt og følte stekt sympati med alle mine informanter. Dette i kombinasjon med fire dager med utrolig mye inntrykk som toppet seg med en overraskende treffende mediumreading, medførte at noe av den profesjonelle avstanden til tider ble vanskelig å opprettholde. Heldigvis var det da bare et intervju igjen. Når jeg hører på opptaket fra det siste intervjuet, er jeg likevel ikke noe mindre kritisk, men heller mer åpent kritisk enn i de første intervjuene. Derfor vil jeg hevde at min

noe sviktende distanse utover i datainnsamlingen ikke har påvirket materialet i negativ retning.

Det at min profesjonelle distanse ble noe svekket utover i feltstudiet kunne nok ha påvirket påliteligheten i denne undersøkelsen. Men jeg vil påstå at hvis det har hatt noen betydning, så har dette vært marginalt. Det at jeg var åpen overfor informantene under innsamling av data, har overveiende vært en fordel. Det gikk også hele fire måneder, fulle med andre oppgaver som krevde min fulle oppmerksomhet, før jeg begynte selve analysen. Den pausen har medført at jeg under analyse og rapportskrivning har hatt en god distanse både til feltet og til mine informanter. Denne avstanden har nok vært viktig, blant annet for å unngå å ende opp som kun et talerør for informantene, det vil si at jeg kun gjør rede for deres synspunkter uten å analysere og sette uttalelser inn i en større sammenheng.

3.5.2 Gyldighet

En undersøkelses gyldighet avhenger av at man ”måler, observerer og identifiserer det man gir seg ut for å undersøke” (Bryman 2004:273). Når det gjelder denne oppgavens gyldighet vil jeg argumentere for at den også er god, først og fremst fordi metoden henger godt sammen med formålet. Det vil si at jeg har fått ”mål” det jeg ga meg ut for å undersøke, nemlig holdninger og tanker hos spådomstilbyderne.

Det er mulig å skille mellom intern validitet og ekstern validitet. Intern validitet avhenger av at det er samsvar mellom forskerens observasjoner og de teoretiske ideene som utledes. Ekstern validitet knyttes til at funnene kan bli generalisert utover den spesifikke konteksten for undersøkelsen (Bryman 2004:29,273). Dette drøfter jeg nærmere under overskriften 3.5.4 Generaliserbarhet.

Når det gjelder den interne gyldigheten, så har jeg lagt vinn på at drøftingen skal ta utgangspunkt i etablert teori og at drøftingen er logisk. I tillegg er det et element av tilfeldighet i hvordan informantene ble valgt, og det foreligger heller ikke noen skjult seleksjon av informanter. Det er ikke mulig å avdekke hva som er informantenes motivasjon til å delta i undersøkelsen, men det de sier er blitt drøftet kritisk. Selv om det skulle være slik at svarene ikke er helt oppriktige, sier de likevel mye om hvordan informantene ønsker å bli oppfattet. Når det gjelder forhold som kan ha påvirket intervjusituasjon og forringet observasjonene vil det alltid være en viss grad av påvirkning, men siden det er snakk om

grader av påvirkning, vil det meste av materialet likevel være gyldig. Det at informantene sier mye som sammenfaller uavhengig av hverandre er med på å bekrefte gyldigheten av denne undersøkelsen. Det at jeg selv i stor grad lot meg overraske av funnene er også med på å styrke funnene, og bekrefter samtidig at jeg ikke har vært så subjektiv i min datainnsamling at jeg kun har funnet det som jeg har lett etter. Ved å benytte kvalitative intervjuer som hovedempiri har jeg også hatt muligheten underveis til å legge inn gyldighetskontroller underveis i intervjuene, ved for eksempel å be om utdyping av visse temaer.

3.5.3 Relevans

Begrepene pålitelighet og gyldighet er gjerne brukt i forbindelse med kvantitative undersøkelser. Bryman siterer derfor sosiologene Martyn Hammersley og Paul Atkinson (1992) som foreslår at relevans er et bedre kriterium for kvalitative undersøkelser (Bryman 2004:277). Relevansen kan enten måles i dens bidrag til aktuell litteratur og forskning på feltet, eller ved at det er et spørsmål som feltet anser som viktig. Det kan ofte være diskrepans mellom hva aktørene mener er viktige spørsmål og hva forskeren mener er viktig å belyse, selv om dette noen ganger kan sammenfalle (Bryman 2004:277). I innledningskapitlet gjorde jeg rede for hvorfor det er relevant å forske på spådomstjenester, både fra et vitenskapelig og et samfunnsmessig perspektiv. Vitenskapelig, fordi det er lite forsket på spådomsbransjen, og samfunnsmessig fordi det er en voksende interesse for spådomstjenester og andre overnaturlige fenomener. I tillegg er det viktig å få mer kunnskap om feltet på grunn av faren for spåavhengighet.

Forskning på spådomstjenester er relevant også fra feltets side. Informantene gir i hvert fall uttrykk for et behov for å ”rydde opp” i bransjen.

3.5.4 Generaliserbarhet

På den alternativmessen undersøkelsen ble foretatt, var det totalt 44 utstillere. Av disse driver tolv med en eller annen form for spådomsteknikk, tarot eller håndavlesning. Det var i tillegg flere medium. Medium var ikke med i den opprinnelige målgruppen, da jeg ikke hadde nok kunnskap om feltet til å vite at medium mange ganger også tilbyr spådomstjenester. Jeg antok at medium kun drev med spiritisme. Det var altså åtte medium, utenom de ni jeg kontaktet. I tillegg var det en som utformet karmahoroskop, noe som også kan ses som en form for sannsigelse. Hvis vi inkluderer alle de nå nevnte, så vil det si at hele 21 av de 44 utstillerne

kommer i kategorien sannsigere/klarsynte/medium. Daa jeg raskt har sett igjennom utstillerslister på andre alternativmesser fant jeg at det er mange av de samme utstillerne som deltar på de ulike messene. Dette ble også bekreftet av mine informanter. Jeg har ikke gjort en nøyaktig opptelling, men antar at det er sannsynlig at det totale antallet spådomstilbydere kan være omtrent tre ganger det antall som var på den aktuelle messen, det vil si 21 ganget med tre som er lik 63. Siden jeg har intervjuer seks spådomstilbydere, så kan det bety at disse utgjør så mye som ti prosent av det totale utvalget. Selv om dette er et grovt estimat, så vil jeg likevel hevde at dette kan være et noenlunde representativt utvalg for den gruppen som tilbyr spådomstjenester på alternativmesser. Når informantene i tillegg skiller seg både i alder, kjønn, og til dels geografisk, så mener jeg det er med på å styrke antakelsene om at dette er et tilnærmet representativt utvalg for den gruppen som tilbyr spådomstjenester på alternativmesser.

Jeg kan ikke bruke gruppen av informanter til direkte å generalisere på religiøsitetens formen New Age. Informanten ble heller ikke valgt ut fra kriteriet at de skulle være typiske representanter for denne religiøsitetens formen, men fordi de ble antatt å være blant de mest fatalistiske innenfor New Age. Selv om en enkel, og forholdsvis begrenset, case-studie som dette ikke kan eller har som mål å kullkaste etablert teori, kan den likevel være med på å nyansere og myke opp gjeldene teorier på området, det vil si den sterke dikotomien til Ahlin og Botvar (Repstad 1998:19). Denne undersøkelsen har hatt to hovedhensikter, for det første å få økt kunnskap om New Age generelt og spådomsbransjen spesielt. For det andre å belyse og nyansere eksisterende teori om alternativ religiøsitet. Dette mener jeg at jeg har oppnådd, og da er det kanskje ikke så maktpåliggende å ”foreta presise generaliseringer utover det studiefeltet man undersøker” (Repstad 1998:20).

Når det gjelder spådomstilbydere som annonserer i Dagbladet, er de betydelig flere i antall enn de som tilbyr spådomstjenester på alternativmesser. I de syv numrene av dagbladet, var det til sammen 135 annonser, omtrent 34 av disse var den samme annonsøren som hadde samme annonse i flere utgaver. Det betyr at det var omtrent 100 ulike annonsører i det utvalget jeg hadde, og at det i løpet av et år vil være omtrent 7 000 annonser. Derfor er det utvalget jeg har forholdsvis lite. Men ut fra det inntrykk jeg har fra andre utgaver av Dagbladet later det til at det er samme variasjonen i utformingene av annonsene. Det vil si at de kan plasseres innefor en (eller flere) av de seks kategorier som jeg fant i min analyse. Det

er ikke mulig å generalisere ut fra dette, men jeg kan strekke meg til å si at de annonsene jeg har analysert kan vise til en tendens.

3.6 Etiske dilemmaer

Det som ga meg det største dilemmaet, var bruken av skjult observasjon. Jeg liker ikke å "lure" noen. Jeg syntes likevel det var viktig å få med hvordan spådomstilbydere presenterer seg i praksis. Hvis jeg skulle la meg bli spådd av noen som visste at jeg var forsker, ville sjansen vært stor for at spåseansen ikke hadde vært helt genuin. Da skjult observasjon ikke er til ulempe eller skade for spådomstilbyderne på noen måte, blant annet ved at jeg ivaretar en streng anonymisering, mener jeg bruken av skjult observasjon likevel kan forsvares. Dessuten må også "offentlige personer regne med at de offentlige sidene ved det de gjør, kan gjøres til gjenstand for forskning" (Repstad 1998:32).

Når man forsker på religion, er det alltid en fare for reduksjonisme. At forskeren bruker kategorier og begreper til å plassere mennesker i religiøsitetstyper som de selv tar avstand fra, er et eksempel på reduksjonisme. Det kan være vanskelig å unngå, for det er nærmest umulig å systematisere stoffet uten å bruke noen samlebetegnelser og kategorier som kanskje kan oppfattes som støtende av de troende. Religion er for eksempel et begrep som to av informantene i denne undersøkelsen tok kraftig avstand fra. Likevel er det fra en religionssoiologisk synsvinkel riktig å definere det å kommunisere med engler og ånder som en religiøs praksis.

Et annet etisk dilemma for meg i forbindelse med denne undersøkelsen, er at den skal være med på å legitimere usunn praksis. Det som først fikk meg interessert i temaet spådomstjenester, var at det ble rapportert et økende antall spådomsavhengige. Siden denne undersøkelsen tegner et overveiende sympatisk bilde av dem som tilbyr spådomstjenester på messer, kan dette være med å legitimere en virksomhet som er potensielt farlig for mange mennesker. Jeg kan likevel forsvare dette ved at uten kunnskap om disse tjenestene, er det heller ikke mulig å finne gode måter å eventuelt kontrollere og regulere virksomheten. At det er et behov for dette bekreftes av at mange av informantene etterspør virkemidler for å luke ut de "useriøse" fra bransjen.

Jeg har vektlagt anonymitet i denne undersøkelsen. Siden jeg ønsket mest mulig åpenhet fra informantene, lovet jeg dette allerede i e-posten jeg sendte til dem (vedlegg 1). Et par av dem sa under intervjuet, at siden jeg hadde lover dem anonymitet, kunne de fortelle meg noe de ikke ellers ikke ville gjort. Men disse betroelsene har jeg selvfølgelig ikke brukt i denne rapporten. Jeg har også noen ganger valgt vekk materiale for ikke å avsløre hvem de er. Av samme grunn har alle fått fiktive navn i presentasjonen. Jeg har i tråd med direktiver fra Norsk Samfunnsfaglig Datatjeneste ikke oppbevart informasjon om informantene på en slik måte at det skal være mulig å knytte navn eller annen sensitiv informasjon til noen av personene i studien. Derfor har det heller ikke vært nødvendig å sende et meldeskjema til personvernombudet for forskning (Norsk Samfunnsfaglig Datatjeneste 2011).

3.7 En helt objektiv forsker?

En fare med kvalitative undersøkelser, er at forskeren bare får bekreftet sine egne hypoteser, siden forskeren er den som både samler inn data og er den som analyserer det samme materialet. Både innsamling av data, analyse og konklusjoner vil derfor til en viss grad være subjektive. Den helt objektive forsker er det ikke mulig å finne, og det er heller ikke lenger noe ideal innefor samfunnsforskningen. I stedet oppfordres forskeren å gjøre rede for personlige forhold som kan ha betydning for undersøkelsen. I sosiologien er det derfor vanlig å klargjøre om forskeren har et ”innenfra-perspektiv” eller et ”utenfra-perspektiv”.

3.7.1 Forsker med et innenfra-perspektiv?

Jeg er utdannet sykepleier med arbeidserfaring fra både psykiatrisk og medisinsk avdeling på et større sykehus. I tillegg har jeg en utdanning i behandlingsformen kinesologi, som er en syntese av kinesisk akupunktur og moderne kunnskap om anatomi, fysiologi, psykologi og ernæring. Kinesiologiutdannelsen medfører at jeg har kjennskap til mange av de forklaringsmodeller og begreper som er vanlige å benytte i alternativ behandling, og som også gjenfinnes innenfor alternativ religiøsitet, for eksempel energi-begrepet og chakraenes funksjon og plassering. Det at jeg har kjennskap til en ”alternativ” eller holistisk livsanskuelse, er etter min mening en fordel når man skal forske på alternativ religiøsitet, men det kan oppfattes slik at jeg har et innenfra-perspektiv. Men siden jeg hadde veldig lite kunnskap om spådomsbransjen før jeg gikk i gang med denne undersøkelsen medfører det, at jeg har et utenfra-perspektiv på feltet.

Det som kan ha betydning for denne studiens pålitelighet, er at jeg faktisk tror det er mulig å være synsk. Selv om det er nokså uakademisk og uvitenskapelig å forfekte et slikt syn, tror jeg at dette på mange måter har vært en fordel i møte med informantene. Det betyr ikke at jeg går i god for at mine informanter faktisk har evnen, eller forsvarer den praksis de driver. Men det betyr at jeg kunne møte informantene med en åpen innstilling om at klarsyn er mulig. Hvis jeg ikke hadde en slik innstilling ville jeg i stedet gått ut i feltet med en *a priori* forestilling om at klarsyn ikke er mulig, og at informantene derfor enten var svindlere eller psykisk ustabile personer med vrangforestillinger. En slik kritisk innstilling ville de nok ha merket, og derfor ikke vært så åpne og gitt så mye informasjon som de gjorde til meg. Det at jeg kan forstå og også dele noen av aktørenes forestillinger, betyr derimot ikke at jeg er helt lojal og ukritisk overfor dem. ”Å ta dem alvorlig kan tvert imot bety å imøtegå dem og argumentere for at de må suppleres og korrigeres av et samfunnsvitenskapelig perspektiv ”(Repstad 1998:99).

Sosiologiens utgangspunkt er å forklare og forstå religioner som et fenomen skapt av mennesker. Sosiologien kan dermed ikke felle noen dommer om religioners sannhet. Derfor har ikke jeg heller noen agenda på å for eksempel bevise at klarsyn er mulig. Jeg har i stedet lagt vekt på å gjennomføre denne undersøkelsen med størst mulig grad av ”metodologisk ateisme”, eller i det minste ”metodologisk agnostisisme”, samtidig som jeg har hatt fokus på åpenhet (Furseth og Repstad 2003: 237ff).

En åpen innstilling til feltet henger sammen med det som i faglitteraturen omtales som barmhjertighetsprinsippet (Gilje og Grimen 1993:195). Dette prinsippet mener jeg er ekstra viktig å huske på når man skal forske på et felt som både latterliggjøres, fordømmes for sin kommersialisering eller som noe feller moralske dommer over og omtaler aktørene som utøvere av ”farlig religion” eller til og med som ”hekser” (Haugan 2010). Gilje og Grimen utdyper fordelene med barmhjertighetsprinsippet;

Det er et bedre utgangspunkt for forståelse av enkeltindividers handlinger og ytringer å anta at de er fornuftige, enn å anta det motsatte, og en bedre strategi å tolke deres handlinger og ytringer slik at de framstår som mest mulig fornuftige, enn det motsatte. Slik kan rasjonalitet henge sammen med forståelse(Gilje og Grimen 1993:213).

Siden hensikten med intervjuene var å få økt forståelse og se det rasjonelle i spådomstilbydernes tolkning av verden, valgte jeg å gå inn i feltet med barmhjertighetsprinsippet fremfor ”mistankens hermeneutikk”.

Kapittel 4 Presentasjon av funn

4.0 Innledning

I dette kapittelet vil jeg presentere funn, først og fremst fra intervjuene, men også fra observasjonene på alternativmessen, samt annonser for spådomstjenester i Dagbladet. For å gjøre dette på en oversiktlig måte velger jeg å presentere funnene fordelt på tre hovedtema. Det første hovedtema omhandler informantens beskrivelse av hvordan det er å være klarsynt og hva de mener er kilden for dette klarsynet. Her blir også informantens forestillinger om den usynlige verden presentert, blant annet begrepsparet lys og mørke, samt forholdet til kristendommen og andre religioner. Så går presentasjonen videre til å omhandle kundene, hvem er de og hva ønsker de svar på? Deretter gjør jeg rede for hvordan de klarsynte velger å presentere seg overfor omverdenen og potensielle kunder. Jeg spør også hva slags estetiske uttrykk og religiøse symboler informantene bruker i utsmykning av stands, av behandlingslokaler og i annonser? Etter dette vil jeg gjøre rede for informantens tanker om debatten rundt prinsesse Märtha Louise, hvor det blant annet ble fremsatt påstander om at spådomstilbydere og medium er kvakksalvere.

Deretter kommer neste hovedtema som omhandler skjebnetro versus individualisme. I denne delen av oppgaven presenterer jeg informantens syn på forholdet mellom skjebnetro og menneskets frie vilje. Med utgangspunkt i Botvars todeling av individualisme vil jeg også gjøre rede for uttalelser fra informantene som kan indikere om de innehar holdninger som samsvarer med en av de to individualismeformene.

Til slutt vil jeg ta for meg den kommersielle dimensjonen ved spådomsbransjen. I forhold til spådomstjenester er faren for spåavhengighet det mest kritiske aspekt. Derfor vil jeg gjengi hva informantene mener om spådomsavhengighet. Men også andre temaer relatert til økonomi presenteres, for eksempel om det er mulig å leve av å være spådomstilbyder, samt hvordan det er å spå via telefon blir presentert.

Til slutt i dette kapitlet blir disse funnene oppsummert, før de blir drøftet opp mot teori i neste kapittel.

4.1 Hvordan er det å være klarsynt?

Når respondentene skulle fortelle om seg selv og evnene sine, fortalte flere om vanskelig barndom eller ungdomsår. I den forbindelse så ble viktigheten av å ha støtte fra en voksen nevnt. Helst bør denne personen selv være synsk, og derfor i stand til å hjelpe det klarsynte barnet med både å forstå og til å håndtere sine evner. Det ble også hevdet av en av informantene, at for å være et godt medium, så bør man være født med evnen til klarsyn.

4.1.1 Vanskelig barndom

Det var Dina som fortalte meg at man bør være født klarsynt for å være et godt medium. Men selv om det er en evne man er født med, betyr ikke det at den er ferdig utviklet, presiserer hun. Det er noe man hele tiden må jobbe med for å videreutvikle. Eller som Dina sier det: ”Jeg føler ikke at man får det her gratis på en måte. Det å være medium er en evne man har i bunnen, men man må hele tiden videreutvikle det”. Ofte følger disse evner slekt, men ikke nødvendigvis.

Fire av de seks respondentene fortalte om sin barndom. Samtlige av disse fire kunne fortelle om tøffe og utfordrende år i oppveksten. Det var to hovedgrunner til at det var vanskelig å være barn og ha evnen til klarsyn. Den ene grunnen var et de selv ikke alltid forstod alt de så, eller så noe som var skremmende. Derfor kunne de oppleve å bli både skremt og forvirret. Den andre hovedgrunnen var at evnene deres ikke ble forstått eller akseptert av omgivelsene. Frida forteller at for et barn med klarsyn kan det være avgjørende at det er en voksen i omgivelsene som selv har evnen, og dermed kan støtte og hjelpe barnet med både å akseptere seg selv og evnene sine ved å hjelpe barnet til å ”plassere” det som det ser. Informantene hadde litt ulik erfaring med dette: Frida forteller at hun selv var heldig som hadde en farmor som hjalp henne, blant annet med å takle frykten som fulgte med noen av klarsyntepisodene. For mens resten av Frida sin familie var “sterkt religiøse” og ble “skremt” av det hun fortalte, så kunne ”farmor” hjelpe fordi hun selv hadde evnen. For å illustrere hvor skremmende det kan være for et barn å være klarsynt, forteller Frida at hun ser de døde sjelene slik de så ut i dødsøyeblikket. Hvis de da har blitt drept i forbindelse med en ulykke, kan de for eksempel

fremstå med avrevet arm og med mye blod på seg. "Når du er barn og ser dette, så er det ikke noe gøy i det hele tatt! Det er forferdelig skremmende", sier hun.

Elsa var ikke like heldig. I likhet med Frida så vokste Elsa opp i en religiøs familie, men hun hadde ingen andre i familien som hadde de samme evnene som henne. Som en mulig følge av dette¹⁰, så har hun strevd med frykt i mange år, også som voksen. Hun forteller at det "tok veldig lang tid å bli kvitt han djevelen jeg hadde på skuldra". Hun sier videre at "Jeg var så redd!". Det er først de siste årene hun har kommet over frykten. Likevel har hun valgt å jobbe som klarsynt og medium. Siden hun har erfart i hvor stor grad frykt kan påvirke og kontrollere livet, ønsker hun nå å hjelpe andre som strever med det samme.

For Beate var det ungdomstiden som var den mest utfordrende perioden i livet. Det hun forteller fra barndommen høres egentlig ganske hyggelig ut, for da tegnet hun tegninger fra "livsaldere jeg hadde det godt i" og det var spesielt "steinalderen og vikingtiden". Det var som ungdom at Beate hadde en opplevelse som ble spesielt tøff for henne. Hun var da med i et ten-sing kor og så eller "kjente på egen kropp" at lederen, en prest, forgrep seg på en ung jente. Hun kunne "kjenne" hva som skjedde og hun så overgriperen, men hun kunne ikke se hvem jenten var "siden det ikke var noen speil i rommet". Beate prøvde å si ifra, både til familie og venner, og til og med til presten, men uten å bli trodd. Det førte bare til at venner ble advart av sine foreldre mot å være sammen med henne, for hun "måtte være helt koko som gikk og sa dette her om denne mannen". Ikke før etter 10 år anmeldte overgrepsofferet presten og saken ble offentlig kjent. På den måten fikk Beate en slags oppreisning ved at det hun hadde sagt endelig ble bekreftet. Men hun hoverer ikke over dette. I stedet gir hun uttrykk for at "når mennesker blir utsatt for kriminelle handlinger, så er det bare tapere, det er ingen vinnere". Denne opplevelsen antar jeg var, og fortsatt er, veldig viktig for henne, siden hun forteller om den både på intervjuet og under foredraget sitt. Under intervjuet navngir hun til og med overgriperen.

Anna hadde en veldig utfordrende oppvekst. I tillegg til problemer med å passe inn på skolen, var det også vanskelig hjemme. Hennes biologiske mor hadde evnene til å se, men fikk

¹⁰ Dette er min tolkning, og ble ikke sagt rett ut av informanten.

sannsynligvis, ifølge Anna, psykiske problemer av det. Anna vokste derfor opp i et fosterhjem. Men hun uttrykker glede for at også fostermoren kunne se, fordi ”det var godt å føle en slags enighet om noe”. For Anna sin del har hennes utfordringer som barn medført at hun har startet kurs for barn og ungdom med klarsyn.

4.1.2 Et liv som ”frøken annerledes”

Det inntrykk jeg sitter igjen med etter intervjuene er at alle respondentene, på grunn av klarsynet sitt, har vært gjennom til dels lange og smertefulle prosesser. Disse prosessene har munnet ut et ønske om å hjelpe andre med evnene sine. Dette har også medført at informantene har kommet frem til en aksept av seg selv og de evnene de er født med, selv om det kan medføre at omgivelsene fordømmer dem. Anna setter ord på dette: ”Jeg har jo hørt folk si ting, men ikke direkte til meg, det har de ikke turt. Om jeg blir kalt for heks er det helt greit”. Elsa bryr seg heller ikke med hva folk flest mener: ”Jeg bryr meg om hva de nærmeste mener, men ikke sånn hva naboen mener (...) Han får mene hva han vil, tror han at jeg er en heks, så får han bare gjøre det”. Elsa forteller at det fremdeles kan oppleves både vanskelig og utfordrende å være klarsynt, eller å være ”frøken annerledes”. ”For det føler jeg at jeg liksom har vært hele livet. I forhold til familie og (...) outsideren ”Elsa” (...) Så det har vært ensomt, veldig ensomt”..

Å være klarsynt kan også by på noen praktiske utfordringer i hverdagen. Dina har det slik at når det er noen ånder i rommet, blir hørselen mye sterkere. Noen ganger kan lydene bli veldig forhøyet og forsterket. Det kan derfor være slitsomt å være på steder hvor det er mye lyder fra før, som for eksempel på kjøpesenter, for ”plutselig er det noe som fremhever seg veldig”. Også når hun har sittinger kan det komme opp til ”fem personer eller enda flere. Da kan jeg høre alt det virvaret, fem forskjellige personer”. Hun har løst dette problemet ved å lage regler for kommunikasjonen med åndene, ved at kun en eller maks to får snakke samtidig. Dina forteller at det også hender at hun får ”besøk” når hun for eksempel sitter og ser på TV. a kan det stå noen der ”bare for å si; Hei, i morgen kommer jeg”. Noen ganger står det også ånder og overvåker timer hun har med andre. Dina mener at de gjør det ”for å se hvordan jeg jobber (...) bare for at de skal vite hva de skal si og gjøre før de kommer til sine egne (...) Hun her kan vi stole på, hun er myk og god liksom”. Dina synes egentlig ikke at noe av dette er plagsomt, for henne er det ”naturlig”.

På steder hvor det har skjedd vonde ting, så kan mange av respondentene se eller oppleve dette. Anna forteller om da alternativmessen ble holdt på Hotel Caledonien i Kristiansand, så var det “forferdelig” å være der “fordi det har skjedd mye fælt der”.¹¹

4.1.3 Alternativ religiøsitet og kristendom

Jeg har ikke spurt informantene eksplisitt hva de tror på. Men i løpet av samtalene fremkommer det utsagn som tyder på at det de tror på skiller seg fra den kristne tro, og heller er typisk for alternativ religiøsitet. De klarsynte bruker fortsatt kristne begreper som Gud, Jesus, Kristus, Bibelen, korset og engler, men tillegger disse en annen betydning enn det tradisjonelt lutherske synet. Alle informantene har vokst opp i Norge og mange av dem har vokst opp i ”kristne” hjem. Flere av informantene synes at det kan være vanskelig å forholde seg til kristendommen.

Fridas familie var, og er sterkt religiøse, eller som Frida formulerer det, de ”klamrer seg til korset”. Hun sier videre at hun ”har litt problemer med det religiøse”. Hun har kristne mennesker rundt seg og ”er veldig glad i kristendommen”, men forteller at ”det blir av og til umulig for meg å være meg selv, eller det blir av og til umulig for meg å bruke mine evner”. Hun mener at de kristne lever som for 2 000 år siden, og ”ser ikke at alt er i konstant endring”. Hun sier likevel at hun ”er veldig glad i Bibelen som bok, det er en fantastisk bok”.

I likhet med Frida, så kjenner Anna Bibelen godt, men hun er litt kritisk til en del av det som står i den, fordi mye av det som står er blitt ”sløvet ned” eller informasjon er blitt bevisst holdt tilbake av menn:

Men jeg bruker Bibelen på en annen måte, for meg er Bibelen bare som et oppslagsverk. Det står for mye der som er bra for menn til at jeg tror på den. Og jeg vet at Bibelen er skrevet av mennesker, derfor er den litt sløvet ned (...) Jeg vet det fantes en bedre Bibelen, men den fikk ikke vi lov til å ha, for det passet ikke mennene det heller. For Universet er det ikke noen forskjell på mann og kvinner, så jeg synes

¹¹ I brannen på Caledonien hotell i Kristiansand i 1986 omkom 14 personer. Lastet ned 14.4.2011 fra (http://www.snl.no/brann/tiltak_mot_brann).

kristendommen har tatt feil vei, og det tror jeg noen av prestene er enige i etter hvert nå (...)Fordi de har begynt å våkne litt. Jeg håper det i hvert fall. Jeg kjenner litt prester og mange av dem er ganske flinke på det vi driver med, men de tør ikke å gå ut med det.

Anna bærer et kors, men sier at det ikke representerer noe kristent for henne. Hun forteller at symbolet opprinnelig, i førkristen tid var et kryss, og at det krysset representerte sola, månen og himmelretningene. Da Kristendommen kom, så ”dro de beinet rett ned i jorda for å lage en annen type kors”.

De fleste av respondentene nevner Gud, men påpeker at de har et annet syn enn det som er vanlig innenfor kristendommen. For Anna så er ikke Gud: ”en stor mann som sitter der, som i Bibelen (...) det er lysets kraft”. Beate finner det naturlig å tro både på Gud og Jesus, og begrunner det med at ”hun er født i Norge”. Beate sier at kan være et tungt ansvar å være spåkvinne, fordi man sitter: “i en posisjon hvor vi påvirker mennesker. Det er et veldig tungt ansvar, men som jeg pleier å si at jeg har en himla god ledelse og da er det veldig greit å være bakkemannskap”. Når jeg spør hvem hun sikter til da, så svarer Beate: ”svaret er enkelt; det er Gud”. Også Frida finner det naturlig å snakke om Gud:

Ja, jeg kaller det Gud, det er det norske ordet. (...)Hvis du reiser til 15 forskjellige land og ikke forteller hva du heter, men ber de gi deg et navn, så får du sannsynligvis 15 forskjellige navn (...) det betyr ikke at du ikke er du!

Derfor mener Frida at Gud ”egentlig er et begrep på det vi ikke forstår”.

Samtlige informanter har et forhold til engler på en eller annen måte. Anna bruker englekort, Beate har engleopplevelser, Celine har englefigurer, Dina nevner engler under intervjuet, Elsa holder foredrag om de usynlige, blant annet englene, og Frida kanaliserte erkeengelen Rafael og Micael. Englene knyttes til Gud eller til en kraft som er god og kjærlig, ifølge Beate:

Jeg har hatt litt englekontakt, når de kommer med beskjeder til meg, så føler jeg at det er Gud som står bak, at det er en kraft som er god og kjærlig.

Anna nevner englene i forbindelse med den healingformen hun tilbyr. Englene er med og gir kraft i tillegg til ”Gudskraft og utenomjordiske lysvesener”.

Beate kaller noen opplevelser hun har hatt for ”englekontakt”. Men hun innrømmer at selv om hun kaller det for en engel, er hun åpen for at andre kanskje vil kalle det for en ”hjelper” eller ”avdød slektning”. Men hun sier videre at: ”jeg kan bare fortelle det jeg så, og for meg var det en engel som kom og passet på meg”.

Å tro på reinkarnasjon er ikke en helt nødvendig forutsetning for å fungere som medium. Det finnes også andre religioner hvor kontakt med døde har vært vanlig. Men, for meg, var det så opplagt at informantene la en slik forestilling til grunn for sin spådomsvirksomhet, at jeg begikk den nybegynnerfeilen å ikke spør dem konkret om tro på gjenfødelse. Men både Beate og mange av de andre snakket om tidligere liv, noe som tyder på en tro på reinkarnasjon. Elsa sa det på denne måten:

Vi er kommet hit for å skimte hvem vi er, vi skal på en måte forstå at vi er udødelige kjærlighetssjeler. Det er det som er essensen i oss. Det er det vi er kommet hit for å forstå og lære, og vi kommer tilbake gang på gang helt til vi har forstått det, og noen kaller det Nirvana.

Nirvana kan også forstås som en ”total tilstedeværelse av sjelen”, og kan også omtales som ”lyset” eller ”Kristus”, ifølge Elsa. Elsa mener at mennesker ikke finner ”det vi leter etter i kristendommen (...) derfor så vil vi bare fortsette å søke”. Hun mener også at ”englene og lysenergiene jobber veldig (...) for at energifrekvensen på hele jorda, inkludert alle menneskene, skal bli høyere”.

4.1.4 Religion og åndelighet

Det er vanlig blant alternativt religiøse å skille mellom religiøsitet og åndelighet (Botvar 2011:97). Ikke alle informanter var like opptatt av dette skillet, men særlig to av dem poengterte dette skillet ganske bestemt:

”Nå er ikke jeg religiøs da, så da har du bomma på meg”. Med den setningen avbrøt Frida meg da jeg starter intervjuet med å presenterte prosjektet mitt ved å fortelle at jeg blant annet var interessert i bruken av *religiøse* symboler. Frida mener at religion er et uttrykk som er formet av religion og politikk. Hun presiserer at hun ikke jobber med religion men med åndelighet. Dina fremhever at religion egentlig er en veldig privat sak. ”Jobben min er å snakke med døde, hovedjobben i hvert fall (...) å sette det inn i en religiøs overtone det blir

vanskelig da (...) derfor skiller jeg helt av på en måte, jeg vil ikke ha en diskusjon”, sier hun bestemt.

Mens både Frida og Dina tar avstand fra religionsbegrepet, så kan Beate bruke begrepet uten forbehold. Hun forteller nemlig at religion er veldig viktig for henne: ” ikke bare kristendommen, men alle typer religion, for jeg er så nysgjerrig på alt som har med det å gjøre. ”For jeg undres jo veldig hvorfor jeg er som jeg er (...)og hvorfor? Hvordan ting henger sammen”.

Frida er den eneste som under intervjuene knytter religion sammen med politikk. Hun peker på at innen både kristendommen og islam har man begrepet åndskamp, altså forestillingen om kamper mellom det gode og det onde. Hun viser til at mange kriger er blitt startet på grunn av dette:

Den siste er krigen i Afghanistan, George Bush selv sa: ” I’m on a mission from God” (...) Altså det er mine brødre og søstre vi tar livet i Afghanistan, det er mine skattepenger som tar livet av dem der nede.

Frida snakker lenge og engasjert om dette temaet. Hun forteller blant annet om et møte med en amerikansk kongressmedlem, som mente det var bra at vi nordmenn var med på å bekjempe de ”onde muslimene”. Frida gir uttrykk for at hun håper at ” vi mennesker må komme til et punkt i livet hvor vi revurderer vår frykt for de som tenker annerledes” og ”kvitter oss med det som heter åndskamp”.

Frida hevder at alle religioner er ”connected” på samme “source ”, og synes det er ” slående er hvor likt det er”:

Altså , jeg synes det er mer slående hvor like mytologien er, hvor lik skapelsesberetningen er (...) Uansett hvor jeg møter medisinmenn fra i verden, om det er fra Afrika eller om det er USA eller fra Tibet, så har vi stort sett samme forståelse av alt; av elementslæren, av Gud, av oppbyggingen av absolutt alt. Så er det stort sett det samme. Det eneste som er forskjellig er egentlig bare språket vårt.

Frida mener altså at alle religioner har opprinnelse i den samme kilden, men at det som skiller religioner henger sammen med ulikheter i språk og kultur. Celine setter ord på en

sammenfallende forestilling ved å si at alle mennesker er like ”gode”, uavhengig av hva slags religion man bekjenner seg til: ”Det skal ikke være noen forskjell på det å tro. Man kan godt være kristen, eller buddhist eller hva som helst, man er like god for det”. Celine knytter heller ikke kilden til klarsynet opp til et spesielt trossamfunn:

Den gode energien, den godeste energien som fins (...) Nei, jeg vet ikke hvor det er hen. Men det er rundt oss et eller annet sted. I jorda eller rundt oss hele tiden. For jeg tror jo at vi er jo ikke alene her.

Frida synes hun har vært heldig som har fått møte mange store mennesker i sitt liv, og også hatt veldig mange store personligheter som lærere. Hun kan fortelle at det som er ” felles for disse er at de er ydmyke, ekstremt ydmyke, de er veldig lite selvhøytidelige (...) De er stort sett utrolig fantastiske mennesker! (...) Så jeg skulle ønske vi kunne begynne å møte litt mer åndelighet enn religiøsitet.

4.1.5 Mørket og lyset

Flere av informantene peker på at det er ”blitt inn” å være klarsynt og at folk tror det er” lett og kult” å ha en slik evne. Kanskje er det noe av grunnen til at alle informantene ønsket å formidle at det også er utfordrende å være klarsynt?

Klarsynt er blitt enn sånn moteting for tida, ikke sant? Mens det å være klarsynt egentlig er veldig tøft. Det er faktisk det negative som går først. Det er veldig, veldig sjelden man ser glade ting, hvis du skjønner hva jeg mener? Selvfølgelig får man inn det også, men som regel er det de tunge tingene man får se (Beate).

Informantene forteller at det ofte er ”mørket” som kommer først, men hva dette ”mørket” er har de litt ulike forklaringer på. Anna kaller sin erfaring med dette fenomenet for ”mørkekjøring”:

Jeg som har sett det meste av det som fins, både det gode og det onde. Og jeg vil si at jeg fikk sterk mørkekjøring som unge på mørke, og ble veldig hardt trenet der, og vet i hvert fall å ikke gå i forhandling den veien. Men jeg vet veldig mye og det har gitt meg erfaringer som gjør meg veldig sterk, og jeg er ikke redd.

Jeg spør om Anna mener at mørke krefter er det samme som onde krefter. Hun bekrefter det, men tilføyer at folk ofte skaper dette selv, med sitt ego. Anna sier at hun mener at det onde ikke er en ond kraft ”der ute”, men at det er noe menneskene skaper selv gjennom sine tanker. Anna får støtte av Celine i dette synet. Når jeg spør henne om det finnes noen onde eller negative krefter, så svarer hun: ”det finnes alltid negative eller mørke energier, de demoniske sakene”. Når Anna skal oppsummere det hun står for, så sier hun: ”Jeg tror på lyset!” Hun fortsetter:

Jeg kan synes at det kan være mørkt, men ikke ondt (...) Jeg liker ikke ondskap, jeg synes folk skal begynne å tenke litt på hva de holder på med. Tankens kraft er veldig stor, ja, det kommer alltid og innhenter tilbake. Så jeg tror vi må begynne å tenke på hva vi driver med sjøl (...) og ikke hva naboen gjør.

Også Celine mener at det onde eller mørke er menneskeskapt og at det negative eller demoniske opprinnelig ikke finnes. Hun ser det som ubalanser i naturen eller som ubalanser i menneskets psyke. Men hva denne ubalansen konkret er, ”kan varierer fra menneske til menneske, da noe er bra for en og dårlig for noen andre”.

For å leve med evnen som klarsynt har respondentene utviklet ulike teknikker. Dina har noen regler for hvordan åndene får ta kontakt med henne: blant annet at de ikke skal komme in bakfra og bare en eller to får komme igjennom av gangen. Og hvis hun likevel skulle kjenne seg utrygg har hun en åndeguide som har vært spiritist i sitt seneste jordeliv, og som Dina kan kontakte hvis hun føler behov for det.

Elsa lager seg en beskyttelsesring av lys hvis hun skal inn på steder hvor det er ”tunge stemninger ” eller når hun skal jobbe på messer:

Så når jeg går inn et sted, så merker ikke jeg noen ting (...) for jeg er inni den bobla. Så når folk sier til meg at dette her stedet her er så tungt, så står jeg bare (...) Jeg kjenner ingen ting jeg (...) Så jeg er litt sånn i min egen verden, eller i min egen lysboble, når jeg holder på med dette her.

4.1.6 Er spiritisme farlig?

Det var bare Frida og Dina som tok opp tema om kommunikasjon med ånder kan være farlig. De hadde litt ulike synspunkter på dette. Dina mener at spiritisme ikke er farlig i seg selv,

men at det er viktig å ha respekt for det: ” Man skal være veldig forsiktig, man skal vite hva man gjør (...) Altså, spiritismen i seg selv er ikke farlig, så lenge du vet hva du gjør”. Hun advarer mot leker i form av bordspiritisme, og nevner filmen Eksorsisten som eksempel på hva som kan skje da. Den filmen handler om en jente som leker med et så kallet ouija-brett og får kontakt med en ånd som kaller seg for kapteinen. Dina synes det er vanskelig å si noe sikkert om disse fenomenene, men sier at: ”hvis vi sier at det finnes engler, så finnes det sikkert andre, mørkere, hva skal vi si, ting på andre siden og. Det skal du ha stor respekt for”. Hun sier videre at siden hun ”jobber i lys” og er ”seriøs i det hun gjør”, så vil hun ikke komme borti det. Men hun synes det skal advares mot det. Selv har hun trent i lenger tid og vet at ” ånde verdenen respekterer meg, og jeg respekterer dem”.

Frida mener at det ”ikke er mye djevleskap der, for å si det sånn, det er stort sett bare positivitet”. Hun forteller at hver gang hun er trist og lei, så får hun hjelp fra ånde verdenen. Men hun påpeker også at hun:

velger å ikke fokusere på de eventuelle negative kreftene som finnes i den negative verden. For den affiserer oss ikke, så lenge vi ikke ber om det selv. Eller veldig enkelt, det du fokuserer på i livet, det får du. Så hvis du fokuserer på dritt, så kommer stort sett dritten.

Frida opplever ånde verdenen som kjærlige, humoristiske og lite selvhøytidelige. Hun har aldri noen gang erfart at ånder har kommet med negative beskjeder. Hun sier at det er lett for henne å se om andre har ekte kontakt med ånde verdenen, og hevder at hvis åndene kommer med kritikk, er det tegn på at de enten ikke har kontakt eller at det er noe galt med kontakten. Hun sier det så sterkt at hvis noen får kontakt med noe som er ”farlig eller skrems eller sånn, så vet jeg ikke hvem de konnekter på, men det er nesten schizofreni, eller så konnekter de i hvert fall ikke på lyset og på det positive”. Hun fortsetter med å si at ” da er det noe feil med kontakten!”.

4.1.7 ”Prinsessen får snakke med engler, men ikke med bestemor”

Denne uttalelsen kom en av informantene med da jeg spurte om hva hun mente om debatten rundt virksomheten til prinsesse Märtha Louise. Debatten rundt prinsessens ”engleskole” og hennes eventuelle spiritistiske virksomhet foregikk for fullt i dagene før inetvjuene jeg hadde med informantene. Under intervjuene ble det derfor naturlig å spørre respondentene hva de

mente om det som fremkom under debatten. Svarene var veldig varierte; en av respondentene distanserte seg litt fra debatten ved å si at Märtha driver med sine ting og jeg med mine. Mens en annen ble veldig provosert av å bli omtalt som svindler og kvakksalver. Felles for alle svarene var at samtlige hadde sympati med Märtha, og fordømte det som de oppfattet som mobbing av henne.

Den som ble mest provosert av debatten var Frida:

Jeg blir provosert. Ja, jeg vil si at på Aktuelt på NRK så stigmatiserte de på en veldig stygg måte. I stedet for å diskutere hvorvidt man kan ha kontakt med de døde eller ikke, så diskuterte de heller om prinsessen vår snakket med dem. Og i så fall, da var hun en sjarlatan!

Frida peker på at det var to ord som ble gjentatt mange ganger i denne debatten på NRK1, og det var ”sjarlatan” og ”kvakksalver”. Hun mente at det å sette likhetstrekk mellom spåkone, sjarlatan og kvakksalver ”ikke bringer noe konstruktivt til debatten”, og opplever det derfor egentlig som ”en umulig debatt” å ta.

Mens Frida lot seg opprøre av å bli fremstilt som sjarlatan og kvakksalver, så var det flere av informantene som ikke brydde seg om hvordan de selv ble sett på i denne debatten. De var mere opptatt av hvordan pressen behandlet prinsessen: Beate mente for eksempel at det pressen gjorde var “rein mobbing av Märtha Louise”. Men hun distanserer seg både fra det Märtha Louise ”driver med” og det som “folk” vanligvis assosierer med det “alternative”:

Det er for at folk egentlig ikke vet hva jeg holder på med, Og så holder Märtha på med sin lille ting, så holder jeg på med min lille ting, for at jeg oppfatter ting på en litt annen måte (...) og så blir det på en måte at folk ikke skjønner og mange tror at det alternative handler om å tro på troll, alver, ufoer osv. Jeg er ikke der (...) jeg prøver å holde beina godt plata på jorda.

Flere, deriblant Anna, er opptatt av at selve virksomheten som medium blir misforstått og forvrengt i debatten:

“Jeg synes det er trist. Jeg synes at de forvrenger sannheten hele tida (...) Hvordan kan de uttale seg når de ikke ser dem (åndene), eller har de sansene? Jeg kan ikke uttale meg om

noen diagnoser, for jeg er ikke lege”. Men Anna er også opptatt av at pressen hetser prinsessen:

Jeg synes ikke det er riktig at de skal gå på henne hele tida (...) Hvorfor skal man hetse en gruppe mennesker? Det blir helt galt for meg. Bare fordi man har en status som noe annet, det er en jobb for henne også.

Anna lot seg også opprøre over fremstillinger av at de påkaller ånder: ”Det er kanskje noe de ikke har fått med seg enda, vi påkaller ikke, de kommer, ikke sant. Det må de snart få opp i hodet sitt”. Dina synes også det har vært feilaktige fremstillinger av hvordan de jobber som medium. Hun peker på at det har vært for mye “ om at vi maner fram ånder. Men det er ikke vi som maner, det er de som kommer til meg. Så du kan si, at selv om jeg så mye har en evnene, så må jo de være villige til å snakke med meg”.

Celine synes det er bra at debatten kommer, men i likhet med Anna og Celine, er hun opptatt av at den ”må bli vinklet” riktig. Hun tolker det slik at Märtha Louise går ” i bresjen (...) så hun har det hanske tøft da (...) Det er ikke bare, bare å gjøre det hun gjør, altså bane vei”.

Celine setter søkelyset på at prinsesse Märtha Louise har vært litt ambivalent i uttalelsene sine, at hun nærmest dementerer at hun kan ha kontakt med de døde. ”Märtha Louis som driver og sier forskjellige ting, først kan hun snakke med de døde og så kan hun det ikke. Eller vil ikke.” Celine legger til ”Det er det vi driver med”.

Anna refererer til et program som var på TV kvelden før vi møttes. Programmet handlet om en vampyr. Hun sa at det var bra at det blir belyst at det er noen som stjeler energi, men bortsett fra det, var det et ”ekskelt program”. Hun mener at slike energistjelere er mye verre enn Märtha Louise. Jeg er litt usikker hva Anna mener her, men jeg tror hun vil sette debatten i perspektiv for dem som påstår at det prinsessen driver med er farlig, og vise til at det finnes mye verre ting et menneske kan gjøre, for eksempel et å stjele andres energier.

Informantene har stor forståelse for at mange mennesker kan være redde for det ukjente. Men det kan ikke tjene som unnskyldning for å gå til angrep på dem som er klarsynte eller medium: ”For mange er redde for det ukjente (...) Jeg forstår veldig godt at folk er redde, Ja, jeg har ikke noe problem med å skjønne det, men jeg liker ikke når folk angriper yrkene til andre ”, sier Anna. Det som motiverer flere av informantene til å fungere som medium, er

nettopp å fjerne frykten for det ukjente og særlig frykten for åndeverdenen. Dette gjør de blant annet ved å vise at ”ting er ikke så farlig som det virker (...) I forhold til død (...) Det finnes faktisk et helt liv der hjemme”, forteller Elsa. Frida fikk en gang forespørsel om å være med i TV Norge-programmet ”Åndenes makt”, men takket nei fordi at ”konseptet rundt det er å lage det spooky”. Hun begrunner avslaget med at hun ikke ”ønsker å skremme noen” selv om ”det kanskje er bra TV-underholdning”. En av informantene er ikke bare medium, men også transmedium. Noe som betyr at åndevesener eller energivesener tar over kroppen hennes. Når dette skjer så kan både stemmen hennes og også ansiktstrekkene forandres. Hun selv husker lite fra slike transe-seanser. Hun velger sjelden å kanalisere så dypt at hun fungerer som et transmedium, ”fordi det kan være veldig skremmende for noen”. Vedkommende forteller videre at noe av det som motiverer henne til å drive med mediumshow er å ”vise mennesker, ikke vær redd for det!”.

4.2 Hvem er kundene?

Beate hevder at ”de fleste kundene mine er akademikerne!” og ler litt av meg som blir overrasket og tilføyer: ”bare så du vet det. Det er sykepleiere, det er førskolelærere, det er lærere. Så jeg har veldig lite mennesker som går på trygd som er kundene mine”, fortsetter hun. Senere i samtalen så legger hun til både psykologer og leger på listen over dem som ringer til henne.

Anna nevner blant andre, også sykepleierstudenter når hun forteller om hvem som ringer og hva de ønsker svar på. Hun sier at det spesielt i eksamenstider kan være mange som ringer og spør hvilke sider de skal lese på i pensum. Men det vil hun ikke fortelle dem, for det mener hun ville være juks.

Celine mener at mange ”er her fordi de trenger de trenger å prate litt, fordi de ikke skjønner seg selv. Noen ganger er du et lite sosialkontor, bare” sier hun og ler litt. Hun tilføyer at det ”er jo også å være i ubalanse, så det er jo også en del av de tingene jeg jobber med.”

Når jeg spør en av de mannlige spådomstilbyderne hvem det er som kommer til ham, sier han at det er alle slags mennesker, og ”fra absolutt alle samfunnsklasser”. Men han benekter at det er mest kvinner som oppsøker ham, og at forklaringen på det er ”fordi at jeg er mann, så er det av og til lettere for menn å komme til meg”.

Når det gjelder spørsmålet om hva kundene vil vite, varierer spørsmålene fra det banale til det mer eksistensielle. Anna forteller blant annet at ”vanlige folk kan omtrent ringe å spørre hva de skal spise til middag”. De fleste spådomstilbydere får et bredt spekter av spørsmål fra kundene sine. Beate forteller at:

Ny jobb eller ny kjæreste er gjengangerne. Ellers kan det være nabokrangel eller et eller annet sånt noe. Det kan også være familiebånd som er tunge og slitsomme, så det er jo sånne dagligdagse ting, da.

Celine bekrefter at de blir spurt om ”alt mulig”, men at det også er ”mange som er i krise”.

Og noen som bare er i midtlivskrise eller sliter litt med ekteskapet eller røykeproblemer eller alkoholproblem, eller det kan være hva som helst, psyken sin. Det er alt mulig, altså!

Hun fortsetter med å si :

Jeg veit at du kan se ting, kan du hjelpe meg å finne klokka som jeg fikk av faren min (...) Du aner ikke hvor mange rare spørsmål og telefoner jeg får (...) Det er mye forskjellig som kommer opp (...) fra kjærlighetsting til sykdom til penger til sted å bo. Er det noen som går igjen i huset mitt? Er det bra for meg å flytte dit? Sånne ting får jeg å jobbe med.

Flere av respondentene forteller at mange kunder har urealistiske forventninger til hva en klarsynt kan, for eksempel at den klarsynte kan ”lese mennesker som en åpen bok”. Beate forklarer at måten hun ser på er mere som ”korte snutter a la en reklamesnutt”, og at det faktisk er en ”veldig stor jobb å tyde ting riktig”. Derfor er det ”ikke så enkelt som folk tror det skal være”.

Dina forklarer hva hun som klarsynt kan se i møte med ”folk”:

”Men du kommer ikke inn i følelsene til folk, normalt så gjør man ikke det. Men det kan jeg gjøre, se følelsene til folk, det som er inni (...) Ofte kan jeg se det som folk ikke vil snakke om, det som er ubehagelig eller skjult”.

Det er mange kunder som oppsøker spåtjenester for spenning eller underholdning, ifølge Beate. Hun opplever det likevel ikke som et problem, fordi de ”ofte blir positivt overrasket, stort sett alle sammen”. Dina mener det kan være vanskelig å vite hva slags motiver folk har for å oppsøke henne. Noen som kommer kan være sterkt skeptiske, og noen ganger forteller de det, og andre ganger ikke. Men Dina er ikke så opptatt av om folk er useriøse eller skeptiske, men prøver heller å distansere seg litt fra det. Hun mener at det er noen man får være forberedt på ”i denne type yrke” og at ”egentlig så er det ikke så veldig farlig”.

Alle respondentene kan fortelle at det kjenner til spådomstilbydere som er useriøse. Beate sier følgende, mens hun peker på en annonseside i bladet Visjon:

Det er ingen tvil om at hvis du hadde prøvd å ringe flere av dem du har på den siden der, så er det flere av dem som ikke ville vært seriøse.(...) Hun som er der, er ikke hun du ser på bildet, ikke sant. Det er veldig få som står fram.

Hun ønsker derfor at det ”burde være et eller annet som ryddet opp i de som er seriøse og de som ikke er seriøse”.

4.3 Det estetiske

New age og spesielt alternativmessene assosieres ofte med et vell av estetikk i form av lyd, lukter, farger og symboler. Når man tenker alternativ religiøsitet så er det lett, i hvert fall for meg, å tenke på New age-musikk, røkelse, steiner, fargesprakende plakater og mennesker med flagrende gevanter og store smykker. Men er det slik? Eller er dette en stereotypi av en gruppes estetiske uttrykk? Bortsett fra i messebrosjyren, så annonserer informantene i denne undersøkelsen lite. Men hvordan ønsker de å fremstå overfor kundene på messen og ”hjemme”? Er det spesielle symboler eller estetikk som er viktig for dem? Disse spørsmålene diskuterte jeg med samtlige informanter.

4.3.1 Intervjuene

Jeg så frem til å diskutere synet på estetikk og bruk av symboler i en religionsform som antas å ha stor grad av ”estetiserende praksiser” (Jmf. RESEP 2011). Men hva svarte de da jeg spurte om hva slags åndelige symboler de brukte, og hvordan de vektlegger det estetiske? Det

var egentlig bare Beate som kunne fortelle at hun hadde en klar intensjon med hvordan hun utformet sin stand:

Jeg er nøye med hvordan jeg setter opp standen min, at det skal være litt mystisk. Det skal være litt høytidelig å komme til meg, det skal være en litt sånn alvorlig situasjon, ikke sant, for man skal prate om alvorlige ting og det skal ikke være en hverdagsopplevelse. Det skal være noe som man sitter igjen med at dette her var litt spennende. Jeg må innrømme at jeg legger litt sjela mi i standen min, jeg gjør det.

Beate har også alltid med seg en liten englestatue og det er også for å bidra med en ”mystisk stemning”. Når jeg spør Celine hva som er viktige ”rammer” rundt en konsultasjon på ”hjemmebane”, så svarer hun:

For meg er det viktigste med rommet at jeg trives der først og fremst, og så tenker jeg hva som kan være sterilt og best for dem som kommer til meg.

Hun forteller at hun ønsker at det skal være så naturlig som mulig, med furupanel med kvister som synes og belysningen skal være ”rolig”. Behandlingsrommet inneholder en ”stressless” og en behandlingsbenk, som begge kan benyttes avhengig av type behandling. Jeg spør om hun har noen symboler, figurer eller bilder. Og det viser seg at hun har et variert utvalg som representerer forskjellige ”gode energier”:

Jo, jeg har noen pene bilder, jeg har yin- og yang-plakat (...) Og så har jeg chakraplakaten på veggen og så har jeg indianerbilder (...) et par indianerfigurer og en tiger og jeg har en Buddha i hulle mi. Jeg har engler og.

Messestanden til Elsa fremstår som enkel med kun duk, et lys, en orkidé og et bilde av henne, samt en brosjyre med informasjon om hva hun kan gjøre. Jeg spør henne om det er bevisst enkelt, og hun svarer: ”Jeg tror det er uttrykk for meg. Jeg har litt den stilen sånn hjemme også. Altså jeg har veldig rene linjer, så det er det som, ja det representerer meg”. Jeg må grave litt videre for å spørre om hun prøver å skape en viss stemning når hun jobber. Men hun er ikke avhengig av noen spesielle gjenstander eller stemning for å kunne jobbe som klarsynt, hun svarer at hun ”bare kobler opp” og da ”er det ikke mye som forstyrrer meg når jeg, altså de kan spille trommer ganske høyt”. Hun har en vakker orkidé på bordet foran seg på messen.

Jeg spør om hun har blomsten på bordet fordi den symboliserer noe eller om den bare er fordi det er en pen blomst.

Du, jeg synes den er veldig pen, så det er den, ja, den er ren og fin og (...) ja litt sånn klassisk. Det føler jeg liksom er veldig meg da, den blomsten, så det er derfor jeg har med meg den.

Frida bruker et utall symboler som forbindes med ulike religiøse retninger. Eksempler på symboler hun bruker er runer, englekort, tarotkort, et japansk tegn for Ki osv. Frida forteller at også navn er sterke symboler, og at navn har stor betydning for hvordan vi utvikler vår personlighet. Dette henger blant annet sammen med numerologi, hvor alle vokaler og konsonanter har en verdi og summen av disse gir et tall som har en sterk betydning. Derfor er tall også sterke symboler, ifølge Frida.

Celine er i likhet med Frida opptatt av tall og deres betydning, derfor spør hun ofte etter kundenes fødselstall. Men hun bruker ikke numerologi, men et eget system hun hadde laget seg med utgangspunkt i tradisjonelle religiøse tradisjoner. Som eksempel på det nevner hun at tallet syv er hellig i kristen og jødisk tradisjon, ni fordi kirkeklokker ringer ni ganger osv.

Det inntrykket jeg sitter igjen med etter intervjuene er at de fleste av informantene mine, med mulig unntak av Beate og kanskje Elsa, er lite opptatt av det estetiske, men har mere fokus på praktiske forhold og det åndelige eller mellommenneskelige. Dette kan selvsagt skyldes at jeg som uerfaren forsker ikke stilte de ”rette” spørsmålene. Det var for eksempel feil å spørre om *religiøse* symboler. Det hadde kanskje vært bedre å spørre om *åndelige* eller *spirituelle* symboler. Men åndelige symboler kan lett forveksles med mentale eller metafysiske symboler som brukes innen behandlingsformer hvor symboler overføres mentalt, for eksempel reiki-healing. Det er derfor ikke sikkert det hadde blitt mer oppklarende i forhold til informantenes syn på det estetiske.

4.3.2 Alternativmessen

Denne messen ble arrangert på et hotell i en Sørlandsby. Inngang og kafé var i forlengelse av resepsjonen og inngangen til hotellet. Foredrag ble holdt på ulike konferanserom, mens selve utstillingshallen var en stor konferansesal. I tillegg ble korridoren på vei inn i salen også brukt til stands. Den første som slo meg var at det var flere sansestimuli som manglet; det var ikke

røkelse i luften, og den eneste new-age-musikken som hørtes kom veldig svakt var fra utstillingsstanden til Saga-forlaget som solgte ulike CD'er. Ellers var inntrykket et litt overfylt konferansesal med mange ulike stands, og mange plakater som reklamerte for produkter eller med bilde av personer.

4.3.2.1 Standene

En alternativmesse er jo et salgs-sted, det er derfor naturlig at standene er arrangert på en måte som kan tiltrekke seg potensielle kunder. Varene som tilbys spenner i fra bøker, cd-plater, pyntegjenstander, krystaller, tarotkort, englekort, pendler osv. Av det mer tjenestelignende tilbud kan nevnes healing, kvantemedisin, aurafotografering, bowenterapier, kiropraktikk og helbredelse ved bønn (tilbudt av den karismatisk kristne menigheten Oasen). I kategorien spådomstjenester var det mange som spådde i ulike typer tarotkort, det var i tillegg håndavlesere og en som kunne tilby karmahoroskop. Det var flere som kombinerte det å spå i kort med mediumlesninger.

Hver av informantene brukte symboler og estetiske uttrykk på en måte som skapte egne personlige stiler. Ved å se nærmere på disse kunne det vært mulig å få et innblikk i litt ulike uttrykk for alternativ religiøsitet. For ikke å "avsløre" informantene eller ta fra dem den anonymiteten som jeg har lovet dem, kan jeg dessverre ikke beskrive hvert enkelt stand i denne rapporten. Denne fremstillingen vil derfor holdes i mer generelle beskrivelser.

Som sagt, så presenterte informantene seg på seks ulike måter. Det var likevel noen fellestrekk; alle brukte noe som gir assosiasjoner til engler, alt i fra englestatuer til tegninger av engle-vinger, mens andre igjen brukte englekort i stedet for tarotkort, eller eventulet i tillegg til tarot-kort. Et annet fellestrekk var bruk av chakrafargene¹². Flere av dem brukte fargen rødt for det er den fargen som gir jordkontakt og energi. Andre brukte hele spekteret av farger, på litt ulike måter.

¹²Chakra betyr hjul på sanskrit og betegner energisentre i kroppen hvor menneskekroppen står i forbindelse med universets guddommelige energi. Disse sentrene snurrer som et hjul, derav navnet. Det er syv hovedchakraer i et menneskes energikropp. Disse har ulike farger som sammenfaller med fargene i regnbuen, med rødt nederst i rotchakraet til indigo øverst i kronechakraet.

Ellers så vil jeg påstå at bordet jeg satt ved da jeg mottok denne readingen på mange måter er betegnende for hvordan denne religiøsitetensformen fremstår rent estetisk i en slik kontekst. Dette uttrykket henger naturligvis også sammen med at hver stand har begrenset plass. Bordet vi satt ved var plassert så usjenert som mulig bak et bord der hun solgte ulike gjenstander. Der var det en statue av en engel, ei blokk som hun brukte til å notere på, et lys eller en lampe, samt en betalingsterminal. Blokket og betalingsterminalen kan ses som symboler for det pragmatiske og instrumentelle, mens engelen og lyset kan symbolisere ”lyset” eller det guddommelige.

Felles for alle mine informanter, og også vanlig blant mange andre utstillere, var store plakater på veggen bak utstillers stands men navn og bilde, samt hva vedkommende er dyktig på eller kan hjelpe med. Et annet trekk som gikk igjen, var at mange av utstillerne hadde ukeblader på bordet foran seg som var oppslått på artikler som omhandlet dem. Artiklene beskrev ofte deres evner og var gjerne en reportasje om en person som hadde fått hjelp av dem. Mitt inntrykk var at disse ukebladsreportasjene fungerte som sannhetsvitner som kunne fortelle at her er det en person som er dyktig på det han/hun gjør.

4.3.2.2 Lite annonsering

De fleste av informantene annonserte veldig lite, med et lite unntak av Beate, hun annonserte noen ganger i magasinet Visjon. Celine forteller at hun stort sett ikke annonserer, men at det hender hun har en annonse i lokalavisen en gang i blant. Men da er det mest for å vise nærmiljøet at de ”er der”. Ellers får hun mye av tilbakemeldingene via telefonen eller via hjemmesiden og Facebook. De fleste benytter hjemmesiden på internett til å holde kontakt med kunder og også til å selge eventuelle produkter.

Et par av informantene har vært deltakere i TV programmer om overnaturlige fenomener, og har dermed opparbeidet seg en slags kjendisstatus i miljøet. De figurerte også i reportasjer i ukeblader eller blader som Medium, blant annet. En av informantene kan fortelle at de fleste kjenner igjen hennes ansikt og hun har opparbeidet seg et slags rykte på hvem hun er og hva hun står for. Men hun sier også at hun ikke er så avhengig av de plakatene som henger bak standen til de fleste på alternativmessene. Hun sier i stedet at hun kan ”stå i mitt eget lys. Altså, jeg er den jeg er, og jeg har ikke lyst til å være noe annet enn det jeg egentlig er. Så det er egentlig bare nok.”

I forhold til annonsering så kan de som jobber for Teletopia få hjelp til å utforme sine annonser, og at ”hvis jeg vil, så ordner de alt der inne”, forteller Anna. Hun annonserer likevel sjelden:

Jeg har ikke noen markedsføring på Teletopia (...) jeg har meg selv, liksom. Jeg har en annonse i året i stort sett, ellers så går det gjennom visittkort og foldere og jeg henviser de fleste telefoner over til linja.

4.3.3 Annonnene

Når det gjelder tekstene i annonsene i Dagbladet, kan de deles i seks kategorier; metoder, erfaring, kjendisstatus, evner, livsveiledning og at annonsørene forteller hva de kan gi konkrete svar på. Noen av annonsen har med flere av disse elementene og kan derfor plasseres i flere kategorier. De fleste annonsene er ganske små, og grunnen til det er at det nok er ganske kostbart å annonsere i en så stor dagsavis. Jeg antar derfor at annonsøren velger å fokusere på det som annonsøren tror vil kunne få kundene til å velge å ringe akkurat til ham eller henne. Jeg skal gi noen eksempler fra hver kategori for å illustrere hva slags tekster det er vanlig å bruke i markedsføringen. I vedlegg 5-7 er det kopi på alle annonsene fra en utgave av Dagbladet.

Den første kategorien vektlegger hva slags metoder spådomstilbyderen bruker, for eksempel tarotkort, krystallkule, numerologi, eller kinesisk spådomskunst. Eksempler på dette er: ”Kinesiske Wang, Populær spåmann som benytter fascinerende, gammel kinesisk spådomskunst” og ” Klarsynte Kali. Jeg benytter tarotkort og dine fødselstall (numerologi) som fokuseringsmiddel. Det finnes alltid en løsning”.

Den andre kategorien er kjendisstatus, det vil si at vedkommende er kjent fra media: ”Tarotkongen. Kjent fra presse og media” og ”Mediet Nikita: Klarsynt populært medium kjent fra ulike medier”.

Den tredje kategorien vektlegger erfaring. Dette nevnes ikke så ofte, men det forekommer: ”Marianne. Tarotist med 20-års erfaring. Seriøs terapeut og veileder med sterk intuisjon” og ”Hai Lee Yang: Helt fra jeg var liten har jeg hatt stor interesse for kinesisk spådomskunst, og dette ligger gjerne i flere generasjoner bakover”.

Noen veldig få annonsører fokuserer på det å gi livsveiledning : ”Hypnoterapeut INA. Jeg kan gi deg svar som gjør det lettere for deg å foreta valg på forskjellige områder av livet ditt” og ”Klarsynte Trine Spillum. De beste løsningene kommer gjennom en god dialog mellom deg og meg”.

Det som oftest blir nevnt er den femte kategorien, nemlig hvilke evner tilbyderne har, for eksempel intuisjon, klarsyn, healing, kanalisering og evnen til å se tidligere liv. Eksempler på dette er: ” Hilde. Drømmetyder som hjelper deg med å forstå budskapet – er ærlig og direkte”, ”Klarsynte Liv. Jordnær trøndersk spådamme med meget høy intuisjon,” Klarsynte Ina: Dyktig sterk healer, som også ser ditt tidligere liv” og” Santara: medium og healer som kanaliserer budskap fra åndeverdenen”.

Den siste kategorien er de annonsene som konkret nevner hva annonsøren kan hjelpe med, for eksempel kjærlighet, parforhold, finne bortkomne dyr, drømmetydning osv:” Livi: Kjærlighet –parforhold-økonomi. Finner gjenstander”, ” Troya. Gir veiledning inn i fremtiden. Spår i tarotkort og englekort. Fortid-nåtid-fremtid. Sterk intuisjon og klare svar. Døgnåpent”, ”Klarsynte Einar: Penser meg inn på dine muligheter og gir konkrete svar”, Klarsynte Grete. Jeg kan se temaer du måtte ønske: Kjærlighet, jobb, økonomi, utdanning eller familie” og ” Svenske Mia: Hjelper deg med problemer i kjærlighetslivet, jobb og økonomi”.

Dette er ikke en fullstendig liste over de annonsene jeg har analysert, men kun noen eksempler fra hver kategori for å gi et inntrykk av hva som vektlegges i markedsføringen. Mitt inntrykk er at de fleste annonsene speiler fatalistiske holdninger ved at de lover svar på konkrete problemer og reklamerer for at det er mulig å si noe om fremtiden. Dette vil jeg komme tilbake til i drøftingskapitlet.

4.3.4 Bruk av ansikt og navn i markedsføringen

Da jeg startet analysen av annonsene i Dagbladet, var hensikten å finne ut hvilke symboler som blir brukt i slike annonser, og se nærmere på hva de kunne tenkes å symbolisere i denne spesielle konteksten. Men det som fremhevet seg underveis var den utstrakte bruken av portrettbilder av annonsørene. Jeg tok derfor et tilfeldig utvalg av tre utgaver av Dagbladet for å studere dette nærmere. Det viste seg det at i det totale utvalget på 60, inneholdt hele 33 av dem bilder av dem som tilbød spådomstjenesten. Men ifølge en av informantene mine, er det ikke alltid slik at det er den det er bilde på som betjener telefonlinjen: ”Hun som er der, er

ikke hun du ser på bildet, ikke sant” (hun peker på en spådomsannonse i Visjon). ”Det er veldig få som står fram”.

Jeg har i tillegg selv registrert at noen av annonsene har preg av at det er profesjonelle modeller det er tatt bilder av, mens andre igjen gir inntrykk av å være bilder av ”vanlige” kvinner og menn. Hvorfor denne utstrakte bruken av ansikter i markedsføringen? Det er tydeligvis viktig, siden man til og med benytter bilder av andre enn selve annonsøren. Dette spørsmålet kommer jeg også tilbake til i drøftingskapitlet.

Når det gjelder informantene viste seg at også de brukte navn og bilde i sin markedsføring. Fire av informantene bruker sitt fødenavn, både fornavn og etternavn, mens de to andre har fått navn av læremestere, enten levende eller fra ”den andre siden”. De to finner det like naturlig å bruke de navnene de har blitt gitt som de andre finner det naturlig å bruke sine fødenavn. For alle seks er det altså vanlig å markedsføre seg med navn og bilde på informasjonsplakater og i annonser. Elsa sier det slik når jeg spør hvorfor hun velger å stå fram med fullt navn og bilde at: ”Altså for meg, så har det ikke vært aktuelt å gjøre noe annet”. Beate, som jobber en del på telefon, mener at det er en slags kvalitetsgaranti: ”Ja, Men for meg så er det veldig viktig, for folk skal vite at det er meg de prater med. Og ingen andre skal svare på den linja enn meg”. Felles for informantene og over halvparten av annonsørene i Dagbladet er denne bruken av navn og bilde i markedsføringen. I drøftingskapitlet vil jeg komme med noen mulige forklaringer på hvorfor slike virkemidler vektlegges i markedsføringen.

Et annet funn, kanskje ikke fullt så overraskende, var at de fleste annonsørene var kvinner. Det store antallet kvinner innenfor alternativ religiøsitet medfører at disse funnene ikke er veldig overraskende (Frisk 1998:199). Av de 60 annonsørene var seks menn. I to tilfeller var det samme mann som hadde to ulike annonser.

4.4 Skjebnetro eller tro på menneskets frie vilje

Ifølge typologien til Ahlin og Botvar tilhører spådomstilbydere en religiøsitetensform med et overveiende fatalistisk verdensbilde. Jeg var derfor interessert å høre hva de selv tenker og mener om forholdet mellom fri vilje og skjebnetro. Kan de bekrefte teoriene til Ahlin og Botvar, eller er det litt mer nyansert på individnivå? Jeg fikk mange ulike svar på dette

spørsmålet, men essensen av disse svarene viser likevel en utbredt enighet blant respondentene i forestillingen om at livet *både* er skjebnestyrt *og* at man har stor grad av fri vilje. Den vanligste forklaringen er at man kan ta frie valg i livet, men innenfor en fastlagt ramme. Elsas utsagn er en god illustrasjon på et slikt svar:

Det er sånn både-og. Det er visse ting vi har valgt på forhånd, som på en måte er vår karma og vår skjebne eller destiny eller hva du kan kalle det, men samtidig også så har vi valg underveis.

Hun forklarer dette nærmere:

La oss si at denne røde linjen her er mitt liv (...) og mitt valg om hva kroppen min skal lære i det livet her. Hvis jeg på en måte drar altfor mye ut på siden, så vil jeg alltid bli dratt tilbake.

Elsa mener altså at man blir korrigert hvis man tar valg som er ”veldig langt borte fra det som er vår opprinnelige mening”.

Når Anna får spørsmål om hvor mye som er forutbestemt og hvor mye fri vilje vi har svarer hun at ”det meste er forutbestemt”. Hun mener at vi selv er med på å bestemme hva vi skal oppleve og hvem som er de viktigste menneskene vi skal møte i livet. Disse avtalene gjør vi før vi blir født til dette livet. ”De nærmeste personene, som kalles for nøkkelfamilie, de viktigste i livet ditt, vil du huske på en eller annen måte etter hvert”, forteller Anna.

Beate vektlegger den frie vilje, både i samtale med meg og under foredraget sitt. Samtidig er det et paradoks at hun ser sitt eget liv som skjebnestyrt. På spørsmål om vi har fri vilje, så svarer hun nemlig:

Jeg tror det er forskjellig fra menneske til menneske. Jeg har et veldig skjebne liv (...) mens andre mennesker har fri vilje hele livet sitt.

Hun utdyper dette med at det å være klarsynt ”ikke er spørsmål om valg, det er spørsmål om sånn man er”. Hun sier at det er en mening med alt, og at det er skjebnen som gjør at hun har evnen til klarsyn. Hun forklarer videre at det er en mening at hun skal er synsk, ”akkurat som det er mening at du skal gå på den skolen og skrive de tingene som du skal”.

Celine nyanserer forholdet mellom fri vilje og skjebne i sitt svar; hun tror at ”mye er forutbestemt, men ikke alt. Det er forutbestemt i den settingen det står i akkurat der og da”.

Dina forteller meg at hun har reflektert over spørsmålet om skjebne og fri vilje tidligere. Hun sier at hun “faktisk har sittet å tenkt på det, om det faktisk er planlagt alt. Jeg føler at det er veldig mye som er planlagt allerede”. Derfor svarer hun ganske kontant da jeg spør henne om hennes syn: ”Jeg tror på skjebnen”. Men da vi diskuterer det nærmere, konkretisert i form av et dårlig ekteskap, så ender hun opp med å si: ”jeg tror vi har fri vilje”. Hun utdyper det siste utsagnet med:

Jeg tror det faktisk er bestemt før vi er født, hvordan det skal være (...) men jeg tror også at vi har veldig mye bestemmelsesrett i livene våre (...) Fordi, jeg tror at vi må få lov til å ha den frie viljen. Altså, si at du ikke liker deg en plass, du føler ubehag, så må du kunne ta et valg og gå ut av det.

Dina stiller deretter det retoriske, og egentlig veldig relevante spørsmålet: ”men hva er egentlig skjebnen?”. Det er nemlig noen litt uklare grenser mellom tro på skjebne og tro på, for eksempel, karmaloven. Skjebnetro har flere trekk som sammenfaller med forestillinger om karma i østlige religioner. For eksempel tanken om at hvordan livet er nå skyldes tidligere handlinger, enten i dette livet eller i tidligere liv. Beate forklarer hva hun legger i disse to begrepene, og hva som skiller dem. Hun forklarer det slik at karma er ”sånn som du gjør mot andre, får du igjen”. Altså en konsekvens av de handlinger vi gjør og hvordan vi oppfører oss mot andre mennesker. Hun mener at karma kan forklare hvorfor ”noen mennesker har et veldig vanskelig liv” fordi de ikke oppfører seg ”ordentlig mot andre mennesker” i dette livet. Mens skjebnen mer er å forstå som situasjoner og forhold som er avtalt før denne inkarnasjonen, og som man kan lære av og utvikle seg åndelig gjennom, Hun sier det slik: ”alle mennesker skal gjennom tøffe ting i livet. Jeg tror at vi er her for å lære, og at det er en grunn for at vi opplever enkelte ting”. Idet hun sier dette, så skynder hun seg med å tilføye at det ikke var skjebnen som gjorde at en jente i en navngitt overgrepssak opplevde det hun gjorde, men at det var overgriperen som hadde ansvaret i det konkrete tilfellet.

Ellers er Beate en av de informanter som sterkest gir uttrykk for en vektlegging av den frie vilje, både i samtale med meg og under foredraget. Under foredraget oppfordrer hun blant annet publikum til ikke å la seg styre av astrologi. Hun gjengir noen karikaturer på typiske

karaktistikker for de tolv ulike stjernetegnene, og hvordan de kan brukes som unnskyldning for å oppføre seg dårlig. Et eksempel: ”Jeg er tvilling og alltid på jakt etter den store kjærligheten, derfor er jeg alltid utro”. Beate forklarer at dette er dårlige unnskyldninger, for man har alltid en mulighet til å velge å oppføre seg annerledes. Beates syn på hvor viktig den frie viljen er får også konsekvenser for hvordan hun veileder klientene sine. Hun forteller at hun er nøye med hvordan hun ordlegger seg og bruker ofte ordet ”muligheter” for å vise til ulike valgalternativer:

Jeg er veldig nøye med å bruke det ordet, muligheter, veldig ofte. For det at jeg åpner opp for noen muligheter for dem, og så er det opp til dem å ta det valget selv eller ikke (...) Noen skal en vei, noen kan ta tre veier og noen kan ta ti veier. Jeg tror altså at ting skjer, samtidig tror jeg at veldig mange mennesker har fri vilje, og selv om du har en skjebne, så må man ikke glemme at man har sin frie vilje.

I dette utsagnet ser vi tydelig den ambivalens som alle respondentene gir uttrykk for, at “ting skjer”, samtidig har man “sin frie vilje”. Beate mener dessuten at grad av fri vilje er ulikt fordelt, fordi noen mennesker har et mere skjebnestyrt liv enn andre.

I de utsagn som informantene har om kundene får jeg inntrykk av at mange av disse har en mere fatalistisk innstilling. Beate forteller blant annet om kunder som har urealistiske forventninger til hva de som klarsynte kan gjøre:

Når folk kommer til meg, så tror folk at de bare kan sette seg ned så skal jeg fortelle at nå kommer drømmeprinsen i neste uke og så kommer du til å leve lykkelig resten av ditt liv, ikke sant! Men livet er en jobb! Ingen får ting gratis. Han drømmeprinsen kommer ikke ridende på en hvit hest og ringer på døra når du sitter hjemme hele tiden.

Celine vektlegger også at man selv må ta initiativ for å skape forandring i livet sitt: ”Alt er mulig å forandre, men man må være med på utviklingen, man må gjøre noe selv. Sitter man med hendene i fanget, så kommer det ingenting”.

4.4.1 Hvordan spå andre og samtidig respektere deres frie viljen?

Alle respondentene mener altså at man har stor grad av fri vilje. Men hvordan klarer de å balansere dette med for eksempel å formidle det som oppfattes som viktige beskjeder ”fra den andre siden”? En måte å ivareta den frie viljen hos kundene ved å gjøre dem ansvarlig for

egne valg. Dette var et tema som flertallet av informantene nevnte. Anna er en av dem som setter ord på denne balansegangen mellom det å hjelpe og gi råd, uten å frata kundene ansvaret for eget liv:

Jeg er veldig opptatt av å gi mest mulig, samtidig med at jeg ikke skal fortelle alt til mennesker, for folk skal finne veien sjøl. Vi skal på en måte være en veileder, men vi skal ikke gå alle skrittene.

Beate mener at jobben hennes er ”å prøve å løfte folk opp, men de må jo skjønne ting sjøl også”. Beate sier rett ut at det er ” fullstendig feil” av kundene å oppsøke spåkyndige bare fordi de ”ikke tør å velge selv”.

Elsa har også opplevd å få kunder med urealistiske forventinger, eller som forventer at hun ”skal løse verdensproblemene”. Hun sier at hun vektlegger å stille krav til kundene sine, og ikke bare ”legge fram løsningen for dem”. Elsa har, i liket med Anna og Beate, fokus på at kundene hennes skal ta ansvar for eget liv. Dette skriver hun om i infobrosjyren sin og hun fortalte meg under intervjuet at hun også har ”sagt det til universet; at send meg de menneskene som er klare for å ta imot, eller som er klare for meg”. Det at hun så sterkt vektlegger at kundene skal ta ansvar for eget liv, er også grunnen til at hun ikke jobber via telefon:

Jeg prøvde det en liten periode, men jeg følte det at det var ikke meg (...) Jeg har ikke lyst til å spå, jeg er ikke så veldig glad i å spå fremtiden, jeg. For det at jeg kjenner at det blir liksom på en måte å fortelle mennesker at: jo men, hør nå her: du skal slippe alt ansvar, så nå forteller jeg deg hvordan du skal gjøre det. Det er liksom litt imot det jeg står for da. Så det følte jeg at det kunne jeg ikke holde på med.

Det overrasket meg litt at Elsa ikke liker å spå om fremtiden, for jeg hadde en forforståelse av at det er nettopp det spådomstjeneste handler om. Det viste seg at flere av respondentene har et lignende forhold til det å spå om fremtiden. Celine sier at ”det å jobbe som klarsynt er ikke bare å se fram på hva som skal skje. For det er egentlig ikke så veldig interessant (...) Det som er mest interessant er hva du ønsker skal skje!” Det at Elsa ikke liker å spå, harmonere ikke helt med det som står i infobrosjyren hennes. Jeg siterte derfor for henne under intervjuet: ”jeg ser inn i din fremtid og kjærlighet, forhold og jobb”. På dette svarer Elsa: ”Jeg

har evnen, men helst ikke. Jeg skrev det bare helt nederst liksom. Men jeg er klarsynt ,så jeg kan hjelpe dem med det”.

Frida sier at hun kan fortelle om fremtiden, men at hun likevel ikke gjør det. Senere i samtalen nyanserer hun dette noe ved å si:

Jo, jo. Det hender jo at jeg sier til folk at hvis du har tenkt å selge boligen din, og ikke vil ha den de neste fem årene, så selg nå i høst. (...) Du får ikke den bra prisen til neste år.

Dina liker ikke heller ” å snakke for mye om fremtid”. Hun forklarer at hun kan ”se fremtid, men jeg liker det ikke så mye, for jeg synes det er så veldig viktig å forholde seg til nåtid”. Hun fremhever at nåtiden er viktig, men også at informasjon fra fortiden er viktig ”for det er det man bygger nåtiden på, og fremtiden”. Anna bekrefter at det er mye spennende og viktig å se i nær fortid, ikke minst den perioden man var et foster.

Å spå konkret om tid er vanskelig. Beate forklarer det slik: ”for tid ser jeg ikke. Og av og til så skjer ting veldig kjapt, andre ganger kan det ta et års tid. Men jeg går aldri 5-10 år frem i tid”. Men det har likevel hendt at hun har vært veldig spesifikk og direkte på tid, forteller hun.

Anna var en gang så treffsikker i forhold til noen som skulle møte sin fremtidige ektefelle, at hun traff nøyaktig på datoen. Dette hender likevel sjelden sier hun, men den gangen ble hun ”bedt i det bryllupet også på grunn av det, det var gøy. Men det er sjelden da. Men innen et halvt år pleier å gå ganske greit med det man ser”.

4.4.3 Kan man gi påbud?

Det å gi konkrete råd når man fungerer som medium er et spørsmål som Anna og en av de andre informantene er uenig om. Anna forteller at hun blir veldig ”provosert” når andre medium formidler beskjeder som pålegger folk noe:

Jeg synes det er feil å gå offentlig, som noen har gjort på tv, at faren din sier, han var død da, at du må flytte tilbake til der du kommer ifra. Da er det et overgrep! Da er ikke faren kommet opp i lyset, eller så er det en dårlig “transformator” (medium) For det har du ikke lov til å si!(...) Det reagerte jeg veldig på. Det ville jeg aldri sagt, for det har vi ikke lov til.

Anna utdyper dette med at en guide aldri skal si ”skal” eller ”må”, eller på noen måte bestemme over dem som er på jorden. Derfor skal ikke et medium formidle slik informasjon. ”Vi kan ikke pålegge et menneske noen ting”, sier hun bestemt.

Da jeg var på et av mediumshowene, skjedde det noe som ligner på det som Anna så på TV, og som hun beskrev som feil. Under showet så kanaliserte nemlig min informant bestefaren til en i publikum som sa ”Reis på ferie”. Jeg spør henne under intervjuet om ikke dette er å gå inn og styre litt en annen persons frie vilje. Men hun svarer at ”Det var et godt råd!” Hun sammenligner det med ”to kompiser hvor den ene sier at du ser sliten ut, og du har penger nok, så stikk på ferie”. Jeg sier at jeg synes det er nyanseforskjeller på et venneforhold og på den autoritet hun som medium har overfor sitt publikum. Da presiserer hun at ”Rådet kommer ikke fra meg, det kommer fra bestefar! (...) Det må man for Guds skyld se forskjell på!”

Dette illustrerer at informantene har ulikt syn på om det er riktig å gi så konkrete råd, og kan derfor brukes som indikasjoner på ulik grad av fatalisme. Dette kommer jeg tilbake til i drøftingskapitlet.

4.4.4 Informasjon som blir holdt tilbake

Det er to ting som informantene aldri vil si noe om, og det er død og sykdom: ”Jeg kan jo ikke snakke om døden eller sykdommer, men jeg kan si at du burde ta deg en tur til legen, forklarer Anna. Alle informantene er bevisste på at de ikke skal stille diagnoser, men i stedet henviser til lege eller psykolog hvis de ser sykdom.

Beate forteller heller ikke kunden hvis hun ser samlivsbrudd. Hun begrunner det med at hun ikke vil ”legge føring på det som kommer til å skje, for da skjer det. I og med at folk har fri vilje”. Hvis hun ser et samlivsbrudd, så sier hun heller at:

Du må ta mer vare på ekteskapet ditt, (...) at her er det tungt (...) her er det ting som du må rydde opp i og finne ut hva du vil for noe (...) Hvis den personen lever i den troen at alt er bra, så kan ikke jeg sitte å fortelle det.

Anna er opptatt av at man alltid skal være forsiktig med hva man sier, og begrunner det med at ”mennesker kan gå ut å leve etter det man sier”. Det hender også at den klarsynte får

beskjed fra åndeverdenen om at det er noe de ikke bør fortelle. Anna beskriver hvordan hun får beskjed om dette:

Jeg har også en mentor som er med meg hele tiden, og også stopper meg hvis jeg sier feil, altså hvis jeg ikke skal si ting, så får jeg beskjeder om å ikke si det. Jeg kjenner på energien at det er feil å si.

Anna jobber med healing i tillegg til sin praksis som klarsynt. Når hun jobber med healing har hun også en åndelig guide som veileder henne i hva hun skal gjøre, eller eventuelt la være med å gjøre. Hun gir et eksempel som illustrerer hva hun mener: hvis noen kommer med en vond fot til henne og ber om å bli healet, så kan det ende med at hun healer hele kroppen, unntatt foten. Årsaken til at hun får beskjed om å la være å heale foten, kan være at det er en mening med at vedkommende skal ha denne lidelsen. Kanskje skal den kunden komme på sykehuset, treffe en lege, gifte seg og få barn. Da kunne Anna ”ha stoppet hele pakka”, hvis ikke denne guiden hadde veiledet henne til å la være å heale foten.

Flere av informantene forteller også at det ikke vil gi opplysninger til kunden om andre. Det er, ifølge informantene, mange som vil ha informasjon om andre enn seg selv. Eksempler på det er at kunder spør om “eksen” sin, eller tidspunkt for når en slektning man venter på å få arve skal dø og så videre. Å gi informasjon om andre enn kunden selv, i hvert fall slike spørsmål som dette, er ikke noe informantene begir seg inn på.

Det at man ikke forteller om sykdom og spesielt død, er forståelig. Det er få mennesker som vil kunne takle slik informasjon på en god måte. Men at man holder igjen med det man ser, eller lar være å heale fordi det kan være en mening med akkurat den plagen, kan indikere et deterministisk og fatalistisk syn på livet. Mer om dette i neste kapittel.

4.4.5 Tro på tankens kraft

Fatalisme er logisk sett ikke forenlig med en tro på at man selv kan skape den fremtid man ønsker ved hjelp av tankens kraft. Likevel var tro på tankens kraft utbredt blant informantene. Kort fortalt så innebærer tankens skapende kraft at det man fokuserer på, det vil man tiltrekke seg. Hvis man tenker positivt, vil man tiltrekke seg positive opplevelse, men hvis man fokuserer på det som er negativt, vil man tiltrekke seg negative opplevelser. Det finnes en del bøker med dette temaet på markedet, den mest kjente og også filmatiserte er *The Secret*.

“Hemmeligheten” som formidles i *The Secret* er at det finnes en lov om tiltrekning, som fungerer slik at de tanker man sender ut nå, de tiltrekker seg det som har den samme energimessige svingningen. På den måten skaper man sin fremtid ved at man tiltrekker seg det man tenker på eller fokuserer på i dag (Byrne 2006:25).

”As you learn *The Secret*, you will come to know how you can have, be, or do anything you want. (Byrne 2006, fra omslaget).

Frida nevner *The Secret* under samtalen og sier at hun syntes boken og filmen er bra, fordi de kan bidra til en bevisstgjøring på at man med sine tanker kan få ting til å skje, og dermed “få oss til å tenke mer positivt”.

Tankens kraft har noen paralleller med forestillingen om karma, at det man sender ut, det får man tilbake. Denne betydningen er mer fremtredende hos Anna:

Jeg liker ikke ondskap, jeg synes folk skal begynne å tenke litt på hva de holder på med. Tankens kraft er veldig stor, ja, den kommer alltid og innhenter tilbake.

Anna forteller også at hun bruker tankens kraft hvis hun en dag har behov for at det skal ringe flere kunder til henne, eller omvendt, hvis hun ikke ønsker at noen skal ringe. Hun synes det er litt ”snodig” men knytter det opp mot ”tankens kraft” hvis hun en dag sier at: ”jeg ikke vil ha noen telefoner, så kommer det ikke noen telefoner. Tenker jeg at nå vil jeg ha inn så og så mange, så begynner telefonen å ringe”.

Elsa gir også uttrykk form for en forestilling som ligger nærmere karmaloven enn *The Secret*-versjonen av tankens kraft når hun sier til meg at ”hver tanke man sender ut får man faktisk i retur”. Mens hun under foredraget er mer inne på tankens kraft, men hun uttrykker det litt mere folkelig, ved å si at ”fokuserer du på dritt, så får du dritt”. Mitt inntrykk er at informantene ikke er opptatt av å skille mellom loven om tiltrekning og karmaloven, men så var det ikke heller et tema vi diskuterte under intervjuene. Jeg kommer tilbake til noen skyggesider ved både karmaloven og loven om tiltrekning i neste kapittel.

4.5 Individualisme

Mine informanter passer ikke helt inn i den fatalistiske religiøsitetens formen siden de driver med spådomskunst, men likevel mener at man har fri vilje og mulighet til å påvirke livet sitt

aktivt med valgene sine. Det individualistiske uttrykket blir styrket av at de mener at man kan påvirke sine livsbetingelser ved å oppføre seg ordentlig og ved å bruke tankens kraft til å skape den fremtiden man ønsker seg. Men hva slags individualistiske holdninger er det de gir uttrykk for? Er spådomstilbyderne overveiende utilitaristiske eller ekspressive i sine uttalelser?

4.5.1 Ekspressiv individualisme

Innen den ekspressive individualismen vektlegges menneskets potesial og muligheter, og denne individualismeformen har også et relasjonelt aspekt. Dette aspektet finner jeg i uttalelser hos alle seks informantene. Jeg ikke har spurt konkrete spørsmål som kan avdekke de ulike individualistiske holdninger, men i stedet vært interessert i hva som motiverer og driver vedkommende til å drive som klarsynt. Derfor varierer svarene mye, men samtlige informanter gir uttrykk for holdninger om å hjelpe andre mennesker, det vil si at det relasjonelle aspektet ved virksomheten deres er viktig for dem.

Da jeg spør Anna hva det er som driver henne og gir henne lyst til å ”holde på” svarer hun: ”Det har alltid vært et kall å hjelpe mennesker, før hjalp jeg en og en, nå hjelper jeg flere og flere grupperinger”. Hun bekrefter den samme holdningen senere i intervjuet: ”Jeg lever nå her, og prøver så godt jeg kan for at vi skal ha det bra her på jorda”. Det relasjonelle aspektet kommer også til uttrykk i at hun mener at de som velger å jobbe med andre, bør begynne med seg selv. Det samme sier Beate: ”Viktig med balanse i livet (...) at hvis du skal hjelpe andre så må du hjelpe deg selv først sjøl. Først må du vite hvor du står i livet, hvem du er, så kan du hjelpe andre”. Beate mener at dette er viktig, fordi at spådomstilbyderne ”sitter i en posisjon hvor vi påvirker mennesker. Derfor har vi et veldig stort ansvar på hvordan vi skal oppføre oss overfor andre mennesker”.

Dina mener at hun hjelper de menneskene som kommer til henne, både med å bearbeide sorg og ved å gi en trygghet om at den som har gått over til den andre siden har det bra:

For ofte så kommer folk fortvilet inn døren, og de har spørsmål (...) og når de da går ut gjennom døren, så er det akkurat som om jeg har gitt en trygghet om at det faktisk er noe mer, og at vedkommende har det godt på andre siden.

Som eksempel på det siste, så forteller hun om en enke som mistet mannen sin og hadde problemer med å komme videre i sorgarbeidet. Men etter å ha vært hos Dina klarte enken å pakke sammen sakene hans. ”For det er det det handler om, etter en stund så må du legge sorgen fra deg og gå videre. Det klarer de etter å ha vært hos meg”. Den relasjonelle dimensjonen gjenfinnes også i hvordan Dina ser på seg selv i møte med andre mennesker: ”det er alltid viktig å ha hjertet med idet man gjør (...) I forhold til meg selv og, men også i forhold til de jeg skal møte, at jeg alltid har hjertet med i det jeg gjør”.

Elsa motiveres også av ønske om å hjelpe andre mennesker. Når jeg spør Elsa om hun ser det hun driver med som ”en slags oppgave i livet, eller skjebne, eller..”, så svarer Elsa: ”Ja, det er det, absolutt! (...) Jeg vil jo gjerne at folk skal tenke det beste om seg selv og få det beste ut av seg selv (...) Jeg vil hjelpe!”. Hun forteller videre at det hun brenner for er å hjelpe menneskene til å begynne å tenke godt om seg selv og slutte å trække seg selv ned. Hun sier videre:

Det er liksom den der, og det å se et menneske i forandring, å se, ikke sant, det er en fantastisk gave, jeg føler meg veldig ydmyk og takknemlig som kan hjelpe mennesker på det nivået, for det setter seg ned mennesker og blottes seg fullstendig for meg og jeg er veldig ydmyk for det. Og jeg har veldig respekt for at de gjør det.

Frida har et bredt spekter av ulike teknikker og healingmetoder som hun kan bruke for å hjelpe kundene sine, men hensikten er alltid den samme, nemlig å ”hjelpe folk å få et bedre liv”. For Frida så begrenser ikke denne hensikten til kun å omfatte de levende, hun er like opptatt av at det er hennes plikt også å bistå de som er gått over til ”den andre siden”. Frida sammenligner det med å komme først til en bilulykke, og sier at man velger ikke å gå derifra fordi det ser stygt ut og føles ubehagelig, men man stopper for å prøve å redde liv. ”Det samme er det for meg, når jeg møter de (avdøde) da. Går jeg fra dem? Eller setter jeg meg ned og spør; Herregud, hva kan jeg hjelpe deg med?”. Hun fortsetter med si at det ”er alles oppgave som har fått den evnen å hjelpe dem da, alltid!”. Frida forteller at åndene er humoristiske og støttende. De har ikke fokus på å fortelle mennesker hva de gjør feil, men oppfordrer oss heller til å søke etter lykken. Dette skaper, ifølge Frida, positive ringvirkninger; ”Altså i det du begynner å bli mer glad i deg selv, i det du begynner å ta imot kjærlighet (...) så vil du automatisk slutte med å være slem”.

4.5.2 Utilitaristisk individualisme

Celine har en litt annen innfallsvinkel til sin virksomhet enn de andre informantene. Når jeg spør om hvorfor hun begynte med ”det her”, så svarer hun: ”Jeg har egentlig likt litt sånne rare ting helt fra jeg var liten”. Hun forteller videre at hun startet med dette i forbindelse med at et nært familiemedlem ble alvorlig syk og trengte oppfølging hjemme, og da var det veldig ”greit å drive med det her, kommer fort inn i det i hvert fall. Det er nok en av grunnene til at jeg gjør det jeg gjør. Og det har jo blitt en full geskjeft”.

Det å arbeide hjemme fordi noen er syk og trenger deg hjemme, er selvfølgelig ikke en egoistisk handling i forhold til den personen, men derimot kan det tolkes slik at kundene får en instrumentell funksjon. Men dette er ikke den eneste motivasjonen for Celine. Hun gir nemlig også uttrykk for at hun er opptatt av å hjelpe kundene sine på best mulig måte: ”Jeg er veldig åpen for å ta inn det jeg skal hjelpe dem med, det er det jeg ber om før de kommer”. Altså har også hun uttalelser som kan tolkes som at hun vektlegger det relasjonelle.

4.6 Penger og religion, hører det sammen?

Nyåndeligheten blir ofte kritisert for å være kommersiell, enten ved at opportunister skor seg på mennesker i vanskelige livssituasjoner, eller ved å blande religion og penger. Siden den empiri jeg har er hentet fra en alternativmesse og fra annonser for spådomstjenester er materialet nært knyttet til det kommersielle. Det er derfor naturlig å fokusere på det kommersielle aspektet ved spådomstjenester i denne oppgaven. Jeg spurte alle informantene om det er mulig å ha spådomstjenester som levebrød, samt om de hadde merket noe til det økende antallet spåavhengige.

Når det gjelder forholdet til penger, så er det en del variasjon i svarene, alt i fra en stolthet over å kunne ha det som levebrød og leve godt av det, til et ønske om kun å jobbe halv tid for ikke å havne i en situasjon hvor man utnytter kundene. En informant forteller at hun kunne tatt mer for tjenestene sine, men ikke gjør det, og dessuten velger å behandle barn gratis. I løpet av noen av intervjuene kom samtalen også inn på den forholdsvis utbredte forestillingen om at man ikke bør tjene penger på sine klarsynte evner, noe spesielt Dina ga uttrykk for at hun syntes var veldig leit. Hun sier at hun synes det er vanskelig at noen sier at man ”ikke skal ta imot penger for det (...) Jeg føler på en eller annen måte at det er litt vanskelig, for

man må jo betale regningene sine. Skal man til en tannlege eller et eller annet, så koster det ganske mye”. Hun blir rett og slett ”lei seg” når for eksempel personer som ”Snåsamannen går ut med at man ikke skal ta betalt”. Dina argumenterer med at hun ikke tar ”penger for gaven min, men for tiden min”. Hun sammenligner det med å betale for å gå til psykolog:

Går du til en psykolog, så betaler du for de 45 minuttene, ikke sant? Det samme om du kommer til meg, så betaler du for den timen, eller tiden som jeg bruker, men ikke for gaven min. så jeg prøver å skille litt på det.

Organisasjonen Mental Helse kan melde om at det er mange som ringer dem og klager på spådomstjenesten, enten ved at spådommer ikke har gått i oppfyllelse, eller for at man har fått økonomiske eller psykiske problemer i ettertid (I dyre spådommer 2010). Informantene hadde hørt om spåavhengighet, men ikke opplevd veldig mye av det. Anna, Beate og Celine jobber også via telefon.¹³ Det er derfor i første hånd disse tre som kommer i kontakt med spåavhengige. Om tema spåavhengighet så uttalte Beate at hun syntes det er ”veldig skummelt”. Hun har hatt flere personer som hun har vært tvunget til å nekte å ringe henne igjen. Blant annet en mann på 27 år som brukte sin fars arbeidstelefon for å ringe til henne. Beate rådet ham til å søke ”psykologisk hjelp (...) for der er jeg også veldig nøye på det. Når jeg ser at det er folk som har veldige psykiske problemer så henviser jeg dem bare til den dere Mental Helsetelefonen”. Noen kunder reagerer med missnøye når Beate henviser dem dit fordi de

”ikke er interessert å snakke med dem (Mental Helses hjelpetelefon), for de bare lytter, mens jeg gir direkte tilbakemelding. Men jeg kan legge på hvis jeg skjønner at dette her er et menneske som er helt ute av balanse, og jeg prøver å avbryte.

Hvis Beate oppdager at det er et menneske som er helt ute av balanse i den andre enden av telefonen, så prøver hun altså å avbryte samtalen. Beate forteller at Teletopia, er ”veldig seriøse” og er med på å passe på at ikke folk blir avhengige. Hun mener også at man som spådomstilbyder har ganske god kontroll, fordi

¹³ Anna, Beate og Celine er alle tilknyttet den samme teletorgoperatøren; Teletopia.

”for det første så har jo jeg litt peiling på hvem som ringer meg, og hvor ofte de ringer meg (...) Hvis de ringer hver uke, eller en gang om dagen så sier jeg; Vet du hva, du får ikke noe annet svar enn i går”

Hun råder andre spådomstilbydere å slutte å ta telefonen hvis de ser at noen ringer for mye. Celine skryter også av at Teletopia er flinke til å passe på at ikke kunder ringer for ofte: ”De har vært veldig flinke til det på Teletopia, til å passe (på) (...) Ikke lov å ringe opp mer en to, toppen tre ganger på en uke”. Celine har derfor ikke merket noe til avhengighet blant sine kunder. Anna forteller at hvis hun merker at ”folk begynner å bli så avhengig av meg, så trekker jeg meg ut, med en gang”. Hun forteller at hun hadde en opplevelse med en person som ”drev og ringte mye til meg (...) og sendte 50-60 meldinger. Da ringte jeg politiet, for hun var nok veldig syk”.

Celine har som sagt ikke merket at noen er avhengig. Men hun, som alle de andre, har ”mange faste som ringer innimellom (...) for å spørre om et par ting da”. Når hun skal forklare hva slags tilbakemeldinger hun får fra kundene, så sier hun ”Sist, det var så bra (...) det andre det gikk ikke helt sånn, men det sa du jo”. Beate sier at hun har ”veiledet (...) mange tusen mennesker”. Hun har aldri fått noen klager, men gjerne positive tilbakemeldinger som for eksempel: ”Hei, du hjalp meg i en periode. Nå står jeg på mine egne bein”. Sammenlignet med en psykolog, så mener Beate å ha den fordelen at hun kan ”si ting rett ut”.

Det er mulig å se en nyanseforskjell i svarene her, for mens Celine vektlegger at hun har klart å svare riktig og konkret, så vektlegger Beate veilederrollen. Hvis vi skal relatere det til denne oppgavens tema, så speiler Celines svar en fatalistisk holdning, mens Beate er mer individualistisk.

Jeg spurte spåkvinnene og spåmennene om de syntes det var vanskeligere å spå via telefon. Ingen av informantene som hadde erfaring med å spå via telefon syntes det var vanskeligere enn å spå ansikt til ansikt. Beate synes heller det kunne være lettere og mer ”behagelig”:

Det er like lett, det er like lett og veldig behagelig, på en måte. Fordi at da dømmer man ikke mennesker (...) da går man mye mer på det som ligger innvendig hos mennesker. Jeg liker veldig godt å veilede mennesker på telefon, så det er det jeg føler at jeg er flinkest til.

Celine fortalte at før hun knyttet seg til Teletopia hendte det ofte at hun fikk telefoner fra mennesker som ville ha hjelp med noe, finne noe som var forsvunnet eller lignende. En slik samtale kan ta 15 minutter, og hvis man har flere slike hver dag kan det gå ut over familielivet. Hun nevnte det konkrete eksemplet at ”middagen ble kald”. Når hun i tillegg ikke fikk betalt for disse samtale, ble det en ekstra belastning. Hun argumenterer for at det er bedre for alle parter at kan kundene gjøre opp for seg med en faktura. En annen fordel med å jobbe via telefon, ifølge Celine, er at det også er et tilbud til de som ikke kan komme selv, enten fordi det bor for langt unna, eller har fysiske eller psykiske lidelser som gjør at de ikke kan oppsøke henne.

Det at Teletopia kan sende en samlefaktura to ganger i måneden, er noe både Anna, Beate og Celine synes er en veldig fordel. Eller som Anna uttrykker det:

Så da har jeg valgt å ha Teletopia som, å være ansatt der, får da får jeg to fakturaer i måneden, og det er lettere å forholde seg til en hundre (...) eller to hundre.

4.6.1 Kan man leve av å tilby spådommer?

Ikke alle informanter driver spådomsvirksomhet på fulltid, og ikke alle er interessert i å gjøre det heller. Beate vil bare jobbe 50 %, mens Anna er en av dem som ønsker og også klarer å leve av virksomheten sin:

Jeg lever av det ja. Absolutt. Jeg har gjort det bra. Men jeg har høye tall i driftskostnader i tillegg, ikke sant. Så jeg driver å jobber litt nå for å få inn, for å snu litt på det. Jeg hadde jo en butikk en stund også, og det ble mer utgifter enn inntekter.

Beate vil som sagt ikke tilby spådomstjenester på fulltid. Hennes mål er å ha:

en halv jobb i bunn og så kan jeg jobbe halvparten med dette. Men hvis jeg skal bli businesskvinne på dette, så blir det feil. Hvis jeg skal sitte å vite at den klienten må jeg snakke med en halvtime for da får jeg dekket lønna mi (...) da hjelper jeg ikke mennesker, da utnytter jeg mennesker, og det er to forskjellige ting.

Hun forteller at en vanlig samtale på telefon tar mellom fem til femten minutter, men at det kan ta opp mot 30 minutter.

Elsa er i en startfase for øyeblikket, men har planer om både kursvirksomhet og andre arbeidsområder som hun har fått vite av sine åndelige veiledere at hun bør drive med.

Frida har mange ulike tilbud til kundene sine i tillegg til mediumvirksomheten. Dessuten har hun muligheten til å spe på inntekten med strøjobber. Primærjobben er ikke å være på messer og holde show, selv om det er der hun tjener penger. Primærjobben er arbeidet med de ulike healing-teknikkene hun bruker i private konsultasjoner. Men hun forteller at det er krevende arbeid:

Jeg er født med helbredende krefter, så jeg kan ta en person, men da må jeg også ha fri en dag eller to (...) Så jeg er ikke den som kan sette meg ned og ha seks healinger om dagen, det funker ikke. Da står jeg ikke på beinene etter en måned.

Hun beskriver det som en balansegang, og sier rett ut at det er på messene hun tjener penger. Men at det ikke heller er en virksomhet man blir rik av, kan følgende utsagn tyde på. Det ble sagt av Frida da vi diskuterte debatten rundt prinsesse Märtha Louise: ”Jeg er helt sikker på at hun ikke gjør dette for pengene”.

Celine trives godt med det hun gjør, og at virksomheten etter hvert har utviklet seg og blitt til en ”full geskjeft og det har det vært ganske mange år allerede”.

Anna har et veldig avslappet forhold til penger og økonomi. Hun har erfart at hun alltid får hjelp med penger hvis hun trenger det: ”Jeg er veldig trygg på at universet hjelper meg med de pengene”. Hun opplever at hun får hjelp ved at det for eksempel ”er noen som betaler som jeg ikke forventer skal betale”. Eller hun kan bruke tankens kraft til å få inn de telefonsamtalene hun trenger den dagen.

4.7 Oppsummering

Alle informantene forteller om vanskelige barndomsår eller ungdomsår. Det har vært utfordrende som barn både å forstå det de sanset og fordi de så eller opplevde noe skremmende. Det var dessuten vanskelig når klarsynet ikke ble akseptert av de nærmeste. For Elsa har livet som klarsynt medført mye frykt, som hun nå er kommet over. Hun sliter fortsatt med å være ”frøken annerledes”, men i likhet med mange av de andre informantene, så har hun sluttet å bry seg med ”hva naboen” synes. Informantene gir uttrykk for å ha akseptert

evnene sine og den de er. Flere av respondentene har også utviklet teknikker for, ikke bare å forbedre evnene sine, men også teknikker for å mestre noen av de utfordringene som evnene medfører. I Dinas sitt tilfelle så dreier det seg om klarhørsel som noen ganger kan være veldig påtrengende.

Dina og Frida tar avstand fra religionsbegrepet, Dina fordi hun synes det er problematisk i forhold til det at hun snakker med de døde, noe hun mener vanskelig lar seg forene med tradisjonelle religioner. Frida mener at det som religion står for i dag, er politikk og en åndskamp, spesielt mellom de to monoteistiske religionene islam og kristendom, som gjensidig ser den andre som uttrykk for ”det onde”.

Alle informantene har kontakt med åndsvesener, men i ulik grad. Noen fortsetter å forholde seg mest mulig til kun engler og avdøde, mens andre også kommuniserer med energivesener fra andre planeter, med naturvesener (alver) og med kraftdyr. Samtlige gir uttrykk for en holistisk og eklektisk religiøsitet, men med sterke innslag av den kristne kulturen.

Debatten rundt prinsesse Märtha Louise reagerte samtlige informanter på, noen fordi at de mener at det fremkommer feilaktige påstander som hva det vil si å være et medium, for eksempel ved å påstå at medium ”påkaller” eller ”maner” fram ånder. Andre reagerer på å bli omtalt som ”sjarlataner” og ”kvakksalvere”, og at folk som ikke har kjenneskap til hva medium gjør tillater seg å rakke ned på dem og det arbeidet de gjør. Alle uttrykker medfølelse for Märtha Louise og måten pressen behandler henne på. En informant mener at prinsessen og hun selv ”driver med ulike ting”, mens en annen setter pris på at prinsessen tør å ”gå i bresjen”. Det er litt ulike syn på om kontakt med ånder er farlig, Dina maner til forsiktighet, mens Frida mener at man ikke møter negative krefter, så lenge man fokuserer på de positive.

Informantene har ulik stil og ulike måter å presentere seg overfor kundene på. Dette gjenspeiles i utformingen av standene på alternativmessen, i beskrivelsen av utformingen av behandlingslokalene, samt i markedsføringen. Til tross for stor variasjon, er det noe som er felles; nemlig bruk av ulike englesymboler, chakrafargene, samt bruk av navn og bilde på plakater og i annonser. Det siste er også det mest iøynefallende trekket ved annonsene i Dagbladet.

I forhold til syn på den frie viljen kontra skjebnetro, er det mest påfallende trekket den ambivalens som informantene gir uttrykk for. Her var det altså forholdsvis stor enighet blant spåkvinnene og spåmennene. Et mere sprikende syn finner vi i hvor konkret et medium, eller den mediet kanaliserer, kan komme med råd til kundene. Når det kommer til å ansvarliggjøre kunden, er det noe nesten alle informantene er opptatt av. De fleste vil helst ikke spå om fremtid, fordi de mener at mye viktig informasjon om livet vi lever ligger i fortiden. Fortiden er viktig både for nåtiden, hvordan vi har det her og nå, og fordi den er med på å forme fremtiden. Det er en samstemt kor av informanter som er enige om ikke å si noe om sykdom eller død, og i stedet henviser til helsepersonell hvis de får mistanke om at kunden er syk. Nesten alle informantene nevnte i løpet av samtalen eller foredragene sine hvor viktig tankens kraft er, og betydningen av å tenke positivt. For å gjøre informasjonen litt mere oversiktlige, har jeg satt dem inn i en datamatrix:

Informant	Fri vilje viktigst	Skjebnen styrer	Avtalt viktige hendelser før fødsel	Tror på tankens kraft
A Anna		Det meste er forutbestemt	Avtalt viktige hendelser og nøkkelfamilie	Det man sender ut får man tilbake
B Beate	Man kan ha flere valgmuligheter. Ikke la seg styre av astrologi	Noen har skjebnestyrt liv		Det man tror vil skje, skjer
C Celine	Alt er mulig å forandre	Mye er forutbestemt, men ikke alt		
D Dina	Man må ha fri vilje	Skjebne viktigst	Mye bestemt før fødsel	
E Elsa	Vil ikke spå, for ikke å ta fra andre ansvar for eget liv	Blir korrigert hvis vi velger feil	Jeg har valgt dette livet	Det man sender ut får man i retur
F Frida		Gir konkrete råd		Det man fokuserer på det skjer

Hvis informantene ikke har noen svar som kan passe inn i den aktuelle kategorien, så har jeg latt feltet stå åpent.

Ut fra denne tabellen, så ser man at de fleste informantene er inne på at mye er forutbestemt, men at man likevel har stor grad av fri vilje. Tre av seks informanter forteller at man har gjort en avtale før man ble født om det man skal lære i dette livet og med nøkkelpersoner man skal møte. Flere av dem uttrykker en tro på at det er mulig selv å forme sine livsbetingelser ved hjelp av tankens kraft.

I forhold til hva slags individualistiske holdninger informantene gir uttrykk for, er det overveiende ekspressive holdninger. Jeg kan ikke finne noen uttalelser hos informantene som tyder på utilitaristiske holdninger i forhold til andre mennesker. Derimot så har flere av dem en orientering mot flere fenomener innenfor det alternative feltet. Sett under ett, så driver de med kursvirksomhet, healing, sjamanisme, numerologi, runekast osv. og de tilbyr varer som bøker, tarotkort og pyntegjenstander, i tillegg til å være medium og spådomstilbydere. Hvis man legger denne orientering mot mange ulike fenomener til grunn, så er den, ifølge Botvar, typisk for den fragmentariske og utilitaristiske individualismen. Men det er ikke teknikkene eller de ulike hjelpemidler de eventuelt benytter som vektlegges i samtale med meg, uten derimot ønsket om å hjelpe andre mennesker på best mulig måte. Derfor mener jeg det er overveiende grunner for å ”plassere dem” i den ekspressive åndeligheten. Dette drøftes nærmere i neste kapittel.

Informantenes forhold til det å tjene penger på spådomsvirksomheten varierer noe. Mens noen er stolte av at de kan leve av evnene sine, er andre opptatt av å ikke gjøre ha det som fulltidsjobb. Samtlige har faste kunder, som har fått gode svar eller god hjelp og derfor ønsker å benytte seg av deres tjenester igjen. De av informantene som jobber via telefon har opplevd tilfeller av kunder som er avhengige av spådomstjenesten eller i psykisk ubalanse. Noen ganger henviser de kunder til Mental Helses hjelpetelefon, andre ganger til lege eller psykolog. I ekstreme tilfeller har det hendt at en informant har politianmeldt en kunde.

Kapittel 5 Drøfting

5.0 Individualisme eller fatalisme blant spådomstilbyderne

Det mest interessante funnet i denne undersøkelsen er at individualistiske holdninger er forholdsvis utbredt blant informantene. Ikke minst med tanke på at spådomstilbyderne ifølge teoriene til Ahlin og Botvar ”bør” være overveiende fatalistiske. Derfor er det et sentralt tema i denne drøftingen. Andre spørsmål jeg velger å belyse i dette drøftingskapitlet er de to ulike formene for individualisme, den ”harde” utilitaristiske respektive den ”frie” ekspressive individualismen. Jeg vil også kort gå inn på noen av skyggesidene ved individualismen. Til slutt drøfter jeg det kommersielle aspektet ved spådomsbransjen, med fokus på faren for spådomsavhengighet. Helt til slutt forteller jeg hva som er skjedd med mine egne fordommer underveis i denne undersøkelsen.

5.1 Både individualist og fatalist

Det mest påfallende trekket i denne studien av alternativ religiøsitet er den ambivalens informantene har i spørsmål som omhandler fatalisme kontra fri vilje. De fleste av informantene nevner at man kan påvirke sin fremtid ved tankens kraft, noe som er klart individualistisk. De gir også uttrykk for at mennesker har stor grad av fri vilje til selv å forme sin fremtid og sine nåtidige erfaringer, som også er individualistisk. Samtidig tror de på skjebnen og at mye av det som skjer i livet er forutbestemt.

For å få en oversiktig over svarene, har jeg satt dem inn i en datamatrikse. Siden data er basert på kvalitative intervjuer er dette ikke helt uproblematisk, og plasseringene er nok litt for skjematisk i forhold til det som informantene ga uttrykk for. Det kan likevel være nyttig som et pedagogisk redskap, for å få en oversikt over hva informantene mener om forholdet mellom fri vilje og skjebnetro.

	Fri vilje viktigst	Skjebne viktigst	Avtalt nøkkelhendelser før fødsel	Tankens kraft er skapende
Anna		X	X	X
Beate	X	X		X
Celine	X	X		
Dina	X	X	X	
Elsa	X	X	X	X
Frida	X*	X*		X

*Her er jeg usikker på om plasseringen er riktig, da jeg ikke har fått noe klart svar på spørsmålet, men har plassert ut fra andre utsagn fra informanten.

Ut fra denne tabellen, så ser man at de fleste informantene er inne på at mye i livet er forutbestemt, men at man likevel har stor grad av fri vilje. Tre av seks informanter mener at man har gjort avtaler før man ble født om viktige hendelser, om det man skal lære i dette livet og nøkkelpersoner man skal møte. Så mange som fire nevner tankens kraft, det at vi selv kan være med på å skape våre livserfaringer gjennom å bruke loven om tiltrekning. Det som ytterligere taler for individualistiske holdninger, er at spådomstilbyderne er opptatt av å ansvarliggjøre sine kunder. Dessuten er informantene mere interessert i nåtid og fortid enn i fremtid når de utfører spådomstjenestene. Det kan indikere at de er opptatt av selvutvikling og psykologiske forhold i fortid, og derfor vektlegger dette fremfor deterministiske spådommer om fremtiden.

Det som kan tyde på fatalistiske holdninger, er først og fremst at de arbeider som tilbydere av spådomstjenester. Det fatalistiske merkes også når de omtaler seg selv som ”frøken annerledes” eller mener at de har skjebnestyrt liv. Det er også en utbredt holdning blant informantene om at det å være klarsynt ikke er noe som man velger, men noe man er. Noe som utvilsomt er en deterministisk tankegang. Det innebærer at informanter har trekk som er typiske både for New Age og Spirituality og derfor ikke passer inn i dikotomiene til Ahlin og Botvar.

5.1.1 En oppmyking av dikotomien

Nå kan det innvendes at den ambivalensen informantene gir uttrykk for i spørsmål om fri vilje kontra skjebnetro, kan tyde på at de har svart etter innfallsmetoden og at materialet derfor ikke er gyldig. Men det er forholdsvis vanlig å ha slike motstridende synspunkt, noe også Repstad peker på: ”ambivalens er en nokså vanlig menneskelig tilstand, det at mennesker har motstridende følelser og synspunkter i forhold til et fenomen” (Repstad 1998:75). Det er dessuten slike nyanser i livssyn jeg er ute etter å fange opp i denne undersøkelsen.

Religionsviter Ingvild Sælid Gilhus mener at ”vår tids individualismekultur (...) hvor den enkelte selv bestemmer sitt trossystem” kan være en mulig forklaring på tilbøyeligheten til å ”omfavne til dels motstridende forestillinger” (Gilhus 1999:46).

Nå er mangel på koherens ikke heller uvanlig i tradisjonelle religioner. Innenfor luthersk kristendom diskuteres det også i hvor stor grad Gud styrer livet og i hvor stor grad mennesker selv har en fri vilje. Det er også mange kristne som er åpne for å finne ut hva som er ”Guds plan” med deres liv. Den amerikanske religionssosiologen Meredith McGuire gjør oss oppmerksomme på at religion på det individuelle nivået ofte mangler den logiske konsistens som den organiserte religiøsitet gjerne har. I boken *Lived religion*, skriver hun at religion på det individuelle planet ofte kan være:

ever-changing, multifaceted, often messy – even contradictory – amalgam of beliefs and practices that are not necessarily those religious institutions consider important” (McGuire 2008:4).

Det er også mulig å finne en annen innvendning mot å spørre informantene spørsmål om i hvilken grad et menneske har fri vilje. Det er at det er et omfattende filosofisk og teologisk spørsmål, som er blitt grundig drøftet i mange verker opp i gjennom historien. Det er derfor lite sannsynlig at det lar seg gjøre å gi et ”godt” svar på et slikt vanskelig spørsmål helt uforberedt, slik informantene var. Men hensikten med spørsmålet var ikke å få filosofisk eller teologisk holdbare drøftninger av temaet. Hensikten var å fange opp om informantene har overveiende fatalistiske eller individualistiske livsanskuelser, og hva dette eventuelt betyr i forhold til deres praksis som spådomstilbydere. Og derfor er svarene på disse spørsmålene interessante, ikke minst fordi de *ikke* er koherente eller kloke filosofiske drøftinger, men i

stedet er spontane svar på spørsmål knyttet til hvordan de oppfatter sin rolle som spådomstilbydere.

Blant informantene er det en del variasjon i uttrykt grad av fatalistiske og individualistiske holdninger. Dette viser seg ved at noen er mer opptatt av å spå konkret, mens andre er mer opptatt av verdier og kundenes muligheter til selv å ta valg. Dette viser seg også i forhold til hvordan de resonerer rundt det å formidle konkrete råd fra avdøde eller andre energivesener. Mens noen er forsiktig med å komme med påbud, er andre opptatt av å gi klare råd når dette blir formidlet fra avdøde. Denne variasjonen blant spådomstilbydernes holdninger er med på å styrke min hypotese om er det er ulik grad av individualistiske og fatalistiske blant tilhengere av alternativ religiøsitet, og derfor bedre kan måles eller illustreres på en skala enn ved en dikotomi.

Informantene ble valgt på grunnlag av at jeg antok at de var sterke fatalister, men empirien viser at de i forholdsvis stor grad også innehar individualistiske holdninger. Jeg mener derfor å ha empirisk belegg for å argumentere for en oppmyking av den skjematiske todelingen som både Ahlin og Botvar opererer med. Hovedargumentet er at spådomstilbyderene, som ”burde” vært tydelige fatalister, også utviser stor grad av individualistiske holdninger.

5.1.2 Skjebnestyrt men ikke maktesløs

Ut fra empirien har jeg funnet det riktig å argumentere for at grad av fatalistiske og individualistiske livsholdninger er noe som varierer fra individ til individ, og ikke er så sterkt bundet til strukturer som Ahlin og Botvar hevder. Jeg ønsker nå å ta dette argumentet enda ett skritt videre, ved å argumentere for at plasseringen på skalaen ikke er gitt en gang for alle, men at man i et livsløp kan ha ulike livserfaringer som påvirker styrken, eller graden, av fatalisme. Dette begrunner jeg blant annet i informantenes fremstilling av sine liv som klarsynte.

Selv om informantene forteller om vanskelige oppvekstår og til dels tøffe opplevelser også som voksne, er mitt inntrykk at dette likevel ikke er personer som opplever seg å være maktesløse eller marginalisert. De fleste har hatt utfordringer i barndommen men har i voksen alder bestemt seg for å akseptere den de er og de evnene de har, bokstavelig talt på godt og ondt. De fremstår for meg som mennesker som i stor grad tror at det er mulig selv å forme

sine livsbetingelser. I tillegg har de aktivt valgt å videreutvikle evnen til klarsyn. De har også valgt å stå frem offentlig ved å tilby sine tjenester på alternativmesser. Fem av dem holdt også foredrag på messene. Jeg var til stede på foredragene og opplevde spådomstilbyderne som dyktige formidlere, trygge på seg selv og på det de ønsket å formidle.

En mulig forklaring på at de nå fremstår som resurssterke mennesker, til tross for vanskelig oppvekst og forholdsvis lav utdanning, kan være at de har vært gjennom noen personlige prosesser. Flere av dem gir uttrykk for at de har brukt tid på å reflektere over hvem de er, og hvordan de ønsker å bruke evnene sine. Noen av informantene forteller at de også har reflektert over den påvirkningskraft de som spåkvinner og spåmenn har på sine på kunder. I tillegg er flere av informantene opptatt av egenutvikling, ikke bare for egen del, men også for å kunne være gode veiledere i møte med brukerne. Selv om noen av spådomstilbyderne fortsatt gir uttrykk for at de sliter, både med å finne sin plass som klarsynte, men også med ”vanlige” utfordringer knyttet til barn og familie, er mitt hovedinntrykk at de bevisst har valgt det livet de har nå, og stort sett trives med sin virksomhet som klarsynt og/eller medium.

Informantenes livsløp fra maktesløs til større grad av valgmuligheter, indikerer at grad av fatalistiske erfaringer og individualistiske erfaringer kan forandre seg under et livsløp. Dette mener jeg er med på å styrke argumentet om at mennesker kan inneha ulik grad av fatalisme i løpet av livet, og at dette ikke kun bestemmes av sosial status.

5.1.3 Klasse og krise

I en oppsummering av undersøkelsen til Ahlin (2001) på nettstedet Forskning.no, nevnes det to konkrete eksempler på situasjoner hvor man kan oppleve seg som maktesløs i forhold til krefter utenfor seg selv, og som kan medføre at man havner i maktesløshetens kontekst; at man mister jobben eller at staten reduserer trygden (Foldager 2008). Jeg vil tilføye noen flere eksempler på situasjoner hvor følelsen av maktesløshet og mangel på valg kan være en fremtredende livserfaring. Det kan skje i perioder med sykdom og/eller tap av arbeidsevne på grunn av nedsatt funksjonsevne som skyldes fysiske eller psykiske lidelser. Men slike situasjoner er ikke nødvendigvis permanente. Man kan bli frisk, man kan få et nytt arbeid, eller man kan oppnå en ”nyorientering” i forhold til sitt handikap, det vil si at man lærer seg å leve med sin funksjonshemming, og igjen kan oppleve stor grad av livskvalitet. Det samme gjelder i forhold til økonomi. Man kan oppleve økonomisk deprivasjon i perioder i livet, for

eksempel i forbindelse med skilsmisse, tap av arbeid eller i perioder med sykdom. Dette kan forandre seg når man har fått etablert seg på nytt, eller fått seg nytt arbeid, eller som i det siste eksemplet, blitt frisk igjen.

Nå er jeg klar over at både dårlig helse og dårlig økonomi er faktorer som kan indikere lavere klasse. I det minste er det jo slik at dårlig økonomi hører sammen med lavere klasse. Helsetilstanden i lavere klasser er også betydelig dårligere enn i høyere sosiale klasser. Men det jeg vil frem til er at perioder med kriser og medfølgende opplevelse av maktesløshet i forhold til hendelser man ikke kan kontrollere, vil kunne ramme alle, uavhengig av sosial status. Dermed er det ikke bare mulig, men også sannsynlig at det samme personen kan bevege seg mellom markedets kontekst med individualistiske livsholdninger og maktesløshetens kontekst med fatalistiske livsholdninger i løpet av livet. Men følgene av slike kriser varierer nok sannsynligvis med klasse. Er man ressurssterk fra før, er det større sannsynlighet for at men fortære er tilbake i en mindre maktesløs tilstand. Til tross for denne innvendningen mener jeg at det er belegg for å si at det er andre forhold enn sosial status som kan ha betydning for hva slags livsanskuelse man har, og at denne dermed kan forandre seg flere ganger i livsløpet. Dette er også med på å styrke argumentet for at fatalistiske livsholdninger som kjennetegner maktesløshetens kontekst og mer "frie" individualistiske livsholdninger som kjennetegner markedets kontekst, er bedre egnet som ytterpunkter på en skala, enn som en dikotomi knyttet til klasse.

Jeg har ikke noen direkte informasjon om brukerne av spådomstjenester i denne undersøkelsen, men informantene kan bekrefte at det ofte er i forbindelse med kriser at kundene kontakter dem. Talspersoner for organisasjonen Mental Helse støtter opp om dette, ved å si at det er "vanlige mennesker" som kontakter hjelpetelefonen deres etter å ha vært i kontakt med spådomstilbydere, og at disse personene er gjennom "fysiske, psykiske eller økonomiske kriser" (I dyre spådommer 2010). Noe som styrker mine antakelser om at i perioder med kriser er mange tilbøyelige til å bli mer fatalistiske i sine livsanskuelser.

5.1.4 Makt og kjønn

Det er en faktor som har med makt og marginalisering å gjøre, som både Botvar og Ahlin nevner, men uten å drøfte nærmere, og det er den store andelen kvinner innenfor alternativ religiøsitet. Både Ahlin og Botvar påpeker at det er større andel kvinner innenfor den

fatalistiske religiøsitetens formen enn i den individualistiske åndeligheten, mens det nesten er like mange menn som kvinner i den individualistiske religiøsitetens formen. Ahlin kan forklare noe av denne sammenhengen med at ukebladet *Hemmets Journal* har overvekt av kvinnelige lesere, mens *Svenska Dagbladet* har en liten overvekt av menn (Ahlin 2001:104). Botvar finner en mulig forklaring på den relativt høye andelen menn innenfor Spirituality på grunn av den intellektuelle og liberale innstilling som ligger til grunn i den religiøsitetens formen (Botvar 2009:104).

Siden jeg har hatt Ahlins og Botvars studier som utgangspunkt for min egen har ikke heller jeg hatt oppmerksomheten rettet mot kjønn i denne undersøkelsen, selv om det er mye som taler for at det burde vært fokus på dette temaet. Religionssosiolog Liselotte Frisk peker på at andelen kvinner i alternativt religiøse miljøer i gjennomsnitt er på hele 83 % (Frisk 1998:199). Mine data bekrefter langt på vei disse tallene; blant publikum på foredragene var antall kvinner omtrent 85 %, blant annonsørene i dagbladet er 90 % kvinner. Blant utstillerne på alternativmessen er det bare en liten overvekt av kvinner, mens det blant spådomstilbydere og medium var omtrent dobbelt så mange kvinner som menn.

Det store antall kvinner er dermed vanskelig å overse og ville vært naturlig å drøfte i sammenheng med hvilke grupper som er eller opplever seg å være marginalisering i samfunnet. Linda Woodhead peker på at makt og kjønn er så nært knyttet sammen at kjønn bør være en del av den religionssosiologiske forskningen, fordi ”gender is inseparably bound up with the unequal distribution of power in society” (Woodhead 2007: 154).

Et annet interessant spørsmål er hvilken betydning kjønn eventuelt har når det kommer til valg av religiøsitetens form. Den høye andelen kvinner kan være en indikator på at kjønn kan være en like viktig struktur som klasse, spesielt når det gjelder New Age-retningen. Jeg har ikke rom for å drøfte dette nærmere, men får slutte meg til Botvar som skriver at ”å komme til bunns i spørsmål knyttet til kjønn og religion vil imidlertid kreve en langt grundigere analyse enn det jeg foretar her” (Botvar 2009:104).

5.1.5 Individualister i en fatalistisk bransje

Intervjumaterialet viser, på tvers av forventninger ut fra teori, at det er en god del individualistiske holdninger blant informantene. Når det kommer til annonsene for spådomstjenester i *Dagbladet*, så er de derimot overveiende fatalistiske i uttrykket. Om det er

spådomstilbyderne som utformer annonsene som innehar fatalistiske holdninger, eller om annonsene utformes for å tiltrekke seg kunder med fatalistiske ønsker, det har jeg egentlig ikke noe empiri til å kunne svare på. Det som er tydelig, er at annonsene er overveiende fatalistiske i tekstmaterialet og dermed er med på å skape slike forventninger hos brukerne av spådomstjenester. Et forhold som kan spille inn er størrelsen på annonsene. Siden annonsene ofte er små og har begrenset med plass kan det forklare at det kun gir rom for en liten tekst, og at det da er de fatalistiske formuleringer som ofte blir foretrukket. Sannsynligvis er det dette som har vist seg å tiltrekke flest kunder. Siden man kan anta at det er et dialektisk forhold mellom det som annonseres og det som kundene etterspør, kan det indikere at det er forholdsvis utbredt med fatalistiske holdninger i samfunnet og derfor markert for denne typen tjenester. Dette inntrykket bekreftes av "mine" informanter. De opplever noen ganger at kundene har urealistiske forventninger til dem, og informantene gir uttrykk for at de nærmest må oppdra kundene ved å gjøre dem ansvarlige for eget liv og egne valg.

Utformingen av annonsene kan også tyde på at spådomsbransjen som helhet kan være mer fatalistiske enn det mine informanter gir uttrykk for. Dette har jeg dessverre ikke empiri til å svare på, da "mine" informanter ikke annonserer i Dagbladet, noe som medfører at jeg ikke kan sammenligne informantenes uttalelser med tekstene i annonsene. Informantene annonserer generelt veldig lite. Det kan for så vidt indikere at de spådomstilbyderne jeg har truffet, skiller seg fra dem som kun tilbyr spådommer via telefon.

På den andre siden, er også mine informanter interessert, og mange av dem avhengige, av å ha faste kunder. Så et spørsmål som melder seg, er i hvor stor grad de lever opp til sine egne idealer og verdier i praksis. Hva skjer egentlig å møte med kunden? Gir informantene da verdiene "på båten" for at kundene skal få det de etterspør, eller velger de å holde på sine idealer? For å få et inntrykk av hvordan dette ble praktisert, ble en av mine informanter underlagt skjult observasjon. Etter avtale med meg, så lot to personer seg spå av denne informanten. De avdekket en ganske stor diskrepans mellom uttrykte holdninger og hva som skjer i praksis. Spåkvinnen klarte å få frem at det var valgmuligheter i noen saker, hun unngikk også å gi konkrete råd i et konkret økonomisk spørsmål. Men hun sa likevel mye om fremtid, og "traff ikke" helt på nåtid. Begge observatørene opplevde henne som litt mutt og lite interessert i dem som personer, noe som harmonerer dårlig med informantens ønske om å hjelpe andre. Disse to observasjonene er for tynt grunnlag til å trekke noen konklusjoner på,

men de er med på å illustrere hvor vanskelig det kan være å opprettholde verdier i praksis. Et annet eksempel på dette er Elsa, som ikke ønsker å spå om fremtid og likevel reklamerer for dette i sin infobrosjyre. Jeg vil derfor påstå at informantene delvis er med på å oppmuntre til fatalistiske holdninger, selv om de kanskje ikke ønsker det.

5.1.6 Individualismens skyggesider

Flere teoretikere har pekt på uheldige konsekvenser av individualismen, blant annet sosiologen Zygmunt Bauman. Han peker på at friheten fra normer og fellesskapets forpliktelser ikke medfører frihet, men maktesløshet og ensomhet (Bauman 2001:35-48). For å fylle en tomhet blir mange i den flytende moderniteten ”shoppere”, i en evig jakt etter den gode følelsen, eller for å forme den identitet man ønsker å ha eller ”etter nye og forbedrede eksempler og oppskrifter på livet” (Bauman 2001:89,97). Det finnes en mulighet for at den store interessen for overnaturlige fenomener kan forklares med et behov hos mange mennesker i dag. Et behov for å tro på noe større, på noe utenfor seg selv. For ren individualismen kan være ganske krevende og hard, hvis man ikke klarer å leve opp til egne eller andres forventninger. Hvis man lever ut fra overbevisningen om at enhver er sin egen lykkes smed og ting går galt, kan det være ganske tungt. Har man et fatalistisk verdensbilde, kan man ”skylde” på Gud eller på skjebnen, eller på andre makter og krefter hvis noe i livet går galt, mens man i et individualistisk liv kun har seg selv å takke for alt som skjer.

Den individualistiske tankegangen tas til det ekstreme i boken *The Secret*, som omhandler loven om tiltrekning. Den enkeltes muligheter til fysisk, materiell og emosjonell suksess og lykke henger sammen med hvor godt man evner å utnytte denne loven ved å fokusere på det man ønsker. Medaljens bakside er at hvis man da blir syk, mister sitt arbeid eller lignende, kan det bli nærmest en dobbel straff i det å vite at man selv påførte seg disse ulykkene.

En slik holdning står i fare for å bli forsterket av tro på karma og skjebne. Flere av informantene utviser holdninger som ligner den klassiske karmalæren, tanken om at det man sår, det skal man høste, enten i dette livet eller i senere inkarnasjoner. I ytterste konsekvens kan dette fremme et kaldt syn hvor enhver kun har seg selv å takke for at det ikke går bra. Samtlige av mine informanter gir også enten direkte eller indirekte uttrykk for tro på reinkarnasjon. Forestillinger om reinkarnasjon, kan tolkes både som skjebne og karma, og

dermed være uttrykk for en sterk fatalisme. Men Gilhus peker på at den forestillingen også godt kan gå sammen med den motsatte livsinstillingen, nemlig den individualistiske.

Under overflaten ligger et perfektjons – og vellykkethetsideal som slett ikke er uforenlig med vestlige idealer for øvrig. I siste instans skaper du ditt eget liv. I noen tilfeller er det tale om at har du gjort noe moralsk galt, føler du behov for straff og iscenesetter den i et senere liv. Med andre ord, en ”sjelevandrer” har kontroll over fremtiden (Gilhus 1999:53).

Hvis man rendyrker en holdning hvor alt kan forklares med karma og skjebne kan man risikere å redusere menneskelig lidelse til en selvpåført straff eller lærepenge. Informantene viser at det på et teoretisk plan er mulig å stå for slike holdninger, men at det i møte med individuelle menneskeskjebner vanskelig lar seg forene med empati og medfølelse. Beate er en god illustrasjon på det siste. I sin fortelling om en ung jente som ble offer for overgrep, er hun snar med å si at dette ikke var overgrepsofferets *skjebne*, men resultat av en annen persons onde *handlinger*. På det mer teoretiske planet er det lettere å gjøre seg til talsperson for et slikt syn, noe Elsa gjør i sitt foredrag. Hun forteller der at alle mennesker, før fødsel, gjør avtaler med andre sjeler som står en nær om ulike roller man skal ha i neste inkarnasjon. Elsa forklarer det slik at da hender det at en sjel, med kjærlighet, kan tilby seg å være ”bad guy” i dette livet, fordi begge sjelene vil kunne utvikle seg gjennom en slik utfordring.

5.1.7 Individualismen i samfunnet

Som nevnt er Bauman pessimistisk i forhold til den individualistiske kulturen som gjennomsyrrer moderne vestlige samfunn (Bauman 2001) Også Bellah er bekymret fordi at den utilitaristiske og ekspressive formene for individualisme fortrenger mer fellesskapsorienterte former for individualisme (Bellah 1985). Men som jeg var inne på i teorikapitlet er det noen teoretikere som fremhever det positive ved denne vendingen mot individet. Heelas og Woodhead peker på at man nå har mulighet til å slutte å leve etter andres forventninger og i stedet følge sine egne overbevisninger. I stedet for å la ytre autoriteter bestemme, så har den enkelte selv råderett over eget liv og egne valg. Denne trenden omtaler de som ”the subjective turn in Culture”. Denne trenden preger også religionsforståelsen i retning av mer subjektive religionsformer (Heelas og Woodhead 2005:10). Noen av informantene var inne på at de ikke kunnet ha drevet som spådomstilbydere for noen århundrer

siden. Jeg antok at de mente at de da ville blitt utsatt for hekseprosesser. Men det kan hende at de mente at samfunnet har endret seg, og at det nå er større rom for deres subjektive form for religionsutøvelse.

Informantene i denne undersøkelsen er ved første øyeblikk veldig ulike, både i alder, stil og hvilke religiøse symboler de liker og derfor bruker, og kan dermed ses som typiske eksempler på seks personer som har utformet sin egne subjektive religion og sitt eget trossystem. Men når de forteller om seg selv, er det overraskende mye som er likt, både erfaringene deres med å være klarsynte og også i hvordan de beskriver den usynlige åndeverdenen. Det kan illustrere at vi i det moderne samfunn preget av individualisme, ikke alltid er så individualistiske som vi gjerne tror, men påvirker hverandre. Henriksen og Repstad forklarer noe av dette med den sosialiseringen som skjer i oppveksten (Henriksen og Repstad 2005). En annen forklaring kan være at det er vanskelig både å forme og opprettholde et verdensbilde helt på egen hånd. Noe som ikke blir mindre utfordrende i et så religionspluralistisk samfunn som det norske.

Sosiolog Peter Berger var blant de første til å gjøre oppmerksom på denne utfordringen i *The Sacred Canopy* (1967). Jeg synes også Bellah har et godt poeng når han peker på at i individualistisk samfunn, hvor vi ikke lenger kan, eller vil støtte oss på autoriteter eller tradisjoner, så kikker vi i stedet på våre medmennesker for å bekrefte våre valg og holdninger. Dette kan resultere i en nærmest angstfylt konformitet (Bellah 1985:148). Nå skal jeg ikke trekke dette poenget for langt, men bare slå fast at til tross for store forskjeller mellom informantene, har de også mye som er felles.

Det var noe lignende Paul Heelas oppdaget allerede i 1996. Han fant da, til tross for store forskjeller i uttrykkene til de ulike New Age-grupperingene, at der var noen som var felles, nemlig synet på det guddommelige som noe immanent. Heelas omtaler det som "Self-spirituality" (Heelas 1996:2). Denne tanken har Heelas sammen med Linda Woodhead videreutviklet i boken *Religion in Modern Times* (2000), hvor de omtaler alternativ religiøsitet med begrepet *Spiritualities of Life*. Det mest fremtredende karakteristikken på denne religiøsitetsformen er troen på det guddommelige som noe som gjennomsyrrer menneske og natur, det vil si et holistisk verdensbilde. Religiøsitetsformen New Age harmonerer ikke helt med denne forståelsen av det guddommelige, ved at det mest fremtredende trekket i denne kategorien er en opplevelse av å være styrt av krefter utenfor seg selv, av noe man selv ikke kan kontrollere. Informantene gir delvis uttrykk for at det er skjebnestyrt liv de har, samtidig

uttrykker de å ha kontroll, i hvert fall på åndene ved at de har system og regler for hvordan denne kontakten skal foregå. Informantene har også mange uttalelser om det guddommelige som noe som gjennomsyrrer natur og menneske og hele universet. Jeg vil peke på at selv om informantene forholder seg til ytre makter som avdøde og engler, er disse maktene likevel bare en del av det guddommelige lyset som gjennomsyrrer alt. Det er dermed ikke nødvendigvis noen motsetning mellom synet på det guddommelige i Spiritaulities of Life, slik Woodhead og Heelas beskriver det og synet på det guddommelige i New Age, slik Botvar og Ahlin karakteriserer det.

5.1.8 Maktesløse kunder?

I forhold til fatalisme og spådommer er det en tanke som melder seg. Det er at brukerne av spådomstjenester, de som ikke selv har evnen til klarsyn men søker råd hos andre, er de som er mest maktesløse i denne bransjen. Man kan anta at siden de selv ikke innehar den direkte kontakten med ånde verden som de etterspør hos de klarsynte, så gjør de seg avhengige av klarsynte og medium for å få tilgang til denne informasjonen. Dermed fremstår brukerne som ekstra maktesløse, siden de ikke bare er offer for ytre krefter, men også er avhengige av et mellomledd som kan formidle informasjonen fra disse ytre maktene. Dette inntrykket bekreftes langt på vei av det informantene sier om sine kunder. ”de tør ikke ta egne valg”, ”de forventer at jeg skal løse problemene for dem” eller ”de tror jeg kan trylle”. Denne etterspørselen etter klarsynt som kan gi sikre og konkrete svar på fremtid er spesielt tydelig i annonsene i Dagbladet.

De klarsynte har dermed mye autoritet og makt, ikke bare gjennom de forholdsvis eksklusive evnene sine. Autoriteten blir også forsterket ved at det som blir formidlet er ord fra åndelige autoriteter som erkeengler eller kjære avdøde. Blant informantene er det ulike holdning i forhold til hvordan de skal håndtere den makten de har. Mens noen av informantene er veldig bevisst på at andre vil leve livet sitt ut fra de råd de får og er forsiktig med hvordan de formulerer seg, er andre mer skråsikre på at det man formidler er ”sant” og dermed riktig å formidle.

Det kan tyde på at brukerne av spådomstjenester, eller i det minste noen av brukerne, kan ha et langt mer fatalistisk eller maktesløst forhold til sitt liv enn det mine responderer har. Det som taler mot en slik antakelse er at Beate kan fortelle at de fleste av brukerne hennes er

”akademikere”, det vil si at de har høy utdanning, og dermed, ifølge teoriene til Ahlin og Botvar, ikke tiltrekkes av fatalistiske fenomener som spådommer. Her står jeg overfor et mulig validitetsproblem, da Beate i møte med meg som representant for et universitet, bevisst eller ubevisst ønsker å fremheve at kundene hennes også har høyere utdanning. Det er også mulig at hun har personlige interesse i dette, siden hun er den av informantene som selv går på en høyskole. Det er selvfølgelig også en mulighet for at hun har rett, at også høyere utdannede benytter seg av slike tjenester. De øvrige informantene kan delvis bekrefte dette ved å si at kundene er ”alle slags folk”. Men det foreligger, så vidt jeg vet, ikke noe empiri på hvem brukerne av spådomstjenester er. For å kunne svare på hvem kundene er, og hvorfor de benytter seg av spådomstjenester, trengs det ytterligere undersøkelser. Det er likevel sannsynlig, ut fra ”common sense”, at brukerne oppfatter spådomstjenestene ganske variert og individuelt. Religionsviter Lisbeth Mikaelsson gjør oss oppmerksomme på dette ved påpeke at:

Folk flest har mange roller, og det er heller ikke gitt at de er forbrukere på samme måte, til og med i forhold til de samme produktene (...) På et så stort felt som dette (det alternative religiøse feltet) er det for øvrig mest rimelig å forvente spredning i holdninger og praksis (Mikaelsson 2011:82).

5.2 Ulike former for individualisme

Botvar mener at den alternativ religiøsitet lar seg dele i to grupper, ikke bare langs de strukturelle linjene som Ahlin trekker opp, men også langs noen ideologiske skillelinjer knyttet opp mot ulike former for individualisme (Botvar 2011). Selv om Botvar ikke setter absolutt likhetstegn mellom de to religiøsitetsformene og de to ulike formene for individualisme, hevder han likevel at den utilitaristiske individualismen er mest fremtredende innen New Age-retningen, mens den ekspressive utilitarismen er mest fremtredende innefor Spirituality-retningen. Som presentasjonen av funnene i denne undersøkelsen har vist, er det mye større grad av ekspressiv utilitarisme blant spådomstilbyderne enn det som kunne forventes ut fra teoriene til Botvar.

5.2.1 Ekspressive individualister

Menneskets potensial og muligheter er noe som kjennetegner ekspressiv utilitarisme, og også et relasjonelt aspekt kan være en del av denne individualismeformen. Det siste aspektet finner jeg i uttalelser hos alle seks informantene. Alle informantene gir uttrykk for holdninger som sammenfaller med det relasjonelle aspektet ved den ekspressive individualismen.

Spåkvinnene og spåmennene gir samtlige uttrykk for at de er opptatt av å hjelpe andre mennesker, de viser respekt for sine kunder, for deres sorg og for at de tør å åpne seg for dem. Informantene uttrykker også medfølelse med dem som strever og har et uttalt ønske å hjelpe sine kunder til å få bedre liv. Det synes derfor rimelig å anta at informantene mener at mennesker har muligheter til å utvikle sitt potensial, selv om dette ikke er sagt direkte. Med det forbehold at jeg ikke har spurt spørsmål som direkte gikk ut på å avdekke ulike individualistiske holdninger, mener jeg at svarene informantene gir i forhold til hva som motiverer dem til å drive som klarsynte og/eller medium, kan avdekke de holdninger de har overfor sine klienter. Eller, hvis en også skal ta høyde for en forskereffekt, så er det i det minste den holdningen de ønsker å vise at de har, noe som også er interessant.

5.2.2 Utilitaristiske individualister?

Jeg har ikke funnet noen uttalelser hos informantene som tyder på utilitaristiske holdninger i forhold til andre mennesker. Men det kan påpekes at de neppe ville fått mange kunder, i hvert fall ikke faste kunder, dersom de som spådomstilbyder kun var opptatt å maksimere sin egen nytte, eller hvis kundene fikk inntrykk av dette. Derimot så har flere av dem en orientering mot flere fenomener innenfor det alternative feltet, som er typisk for den fragmentariske og utilitaristiske individualismen, ifølge Botvar.

Det som informanten forteller om sine kunder kan tyde på at brukerne av spådomstjenester kan ha en mere utilitaristisk åndelighet, ”Folk tror jeg kan trylle”, ”de forventer at jeg skal si at nå kommer drømmeprinsen i neste uke” og så videre. Jeg vil derfor anta at en del av brukerne av denne type tjenesten kan ha trekk som sammenfaller med den utilitaristiske gruppen. Men dette er antakelser på tynt empirisk grunnlag, som det hadde vært interessant å utforske videre.

5.2.3 Både ekspressive og utilitaristiske

Mine data passer altså heller ikke inn i Botvars dikotomi av de to formene for individualisme. Den mest sannsynlige forklaringen på det er at ”mine” informanter har spåtjenester som arbeid, enten på heltid eller deltid, og derfor har ”vært nødt” til å reflektere over egen praksis. Det er mulig at siden de har valgt å jobbe med mennesker også har et reflektert forhold til hva de ønsker å gjøre for de mennesker som kommer til dem. Samtlige informanter gir uttrykk for at de ønsker å bruke evnene sine til å hjelpe andre. Heidi Stavrum har foretatt en undersøkelse av alternative behandlere (2009). Også hennes informanter gir uttrykk for at de er opptatt av å hjelpe andre mennesker. Enkelte av behandlerne forteller at de nærmest opplever det som et kall å arbeide med alternativ behandling. Stavrum omtaler dette som en ”uforklarlig og skjebnebestemt motivasjon” (Stavrum 2009:208-9.). Stavrum konkluderer med at:

De alternative behandlerne kan ses som representanter for en type individualistisk jakt på selvrealisering og selvtilfredsstillelse, samtidig som de i stor grad er opptatt av å bruke sitt sterke selv i arbeidet for fellesskapet (Stavrum 2009:212).

I en hovedoppgave i kristendom bekrefter Sølvi H. Aalbu noe av det samme. Ved en analyse av magasinet Alternativt nettverk, som nå har byttet navn til Visjon, finner hun at det innenfor alternativbevegelsen er en spenning mellom ”den utpregede individualismen og den fellesskapsorienterte spiritualitet”. (Aalbu 2002:122).

Det at andre alternative terapeuter uttrykker holdninger som er sammenfallende med informantene i denne undersøkelsen, bekrefter mine antakelser om at det på tilbydersiden er vanlig med holdninger som kjennetegner den ekspressive individualismen.

Jeg kjente ikke til denne todelingen av individualisme som Botvar opererer med da jeg foretok innsamlingen av empiri. Derfor har jeg ikke spurt informantene dirkete spørsmål på dette teamet. Det tenkte jeg i første omgang var en ulempe. Men siden informantene har kommet med mange uttalelser om sitt forhold til brukerne av spåtjenester som forteller mye om hva slags holdninger de har, mente jeg dette kunne brukes til å få frem hva slags individualismeform som var fremtredende. Disse uttalelsene ble heller ikke fremprovosert under intervjuet ved at jeg spurte eksplisitt etter holdninger, derfor er disse uttalelsene spontane og kanskje derfor enda mer verdifulle som underlag for å fastslå at det er en uttalt grad av ekspressiv individualisme blant spådomstilbyderne. Det at flere av informantene har en

orientering mot flere ulike fenomener innenfor New Age, gjør at de også har trekk av utilitaristisk individualisme. Derfor vil jeg forsiktig konkludere med at mine informanter sannsynligvis er en mellomgruppe mellom den utilitaristiske og fragmentariske individualismen, og den mer ideologiske og relasjonelle ekspressive individualismen. Igjen mener jeg at skalaer er bedre egnet til å måle individuelle holdninger enn dikotomier og todelte typologier. Jeg vil derfor foreslå at også kjennetegnene på de to ulike formene på individualisme bør danne hvert sitt ytterpunkt på en skala som kan indikerer grad av de to individualismeformene.

5.3 Kombinasjon av teoriene til Ahlin og Botvar

De funn jeg har gjort i forhold til spådomstilbydernes holdninger i forhold til fri vilje/fatalisme og ulike former for individualisme går på tvers av teoriene til Ahlin og Botvar. Selv om man tar høyde for at dette er en begrenset studie med kun seks informanter, er det likevel grunnlag for å nyansere teoriene til Ahlin og Botvar. Når det empiriske materialet peker i en annen retning enn man skulle forvente ut fra teorien, kan den brukes til å kaste lys over eksisterende teori (Repstad 1998:19). Disse funnene kan selvsagt ikke brukes til å kullkaste hele teoriene, kun myke opp de strenge religiøsitetskategoriene. Både Ahlin og Botvar har gitt viktige bidrag til å kartlegge alternativ religiøsitet og til å prøve å definere dette omfattende fenomenet. Jeg mener derfor at det kan være nyttig å kombinere teoriene til Ahlin (2001) med de ulike teoriene til Botvar (2009, 2011). Ved å kombinere disse teoriene, er det mulig å bruke de strukturelle trekkene til å forklare hvorfor noen mennesker velger den ene religionsformen og andre en annen. Mens de ideologiske trekkene sannsynligvis kan gå på tvers av strukturer. Dermed blir det mulig å forklare hvorfor spådomstilbyderne har noen trekk som sammenfaller med de fatalistiske holdninger som kjennetegner New Age og utilitaristisk individualisme, samtidig som de har holdninger som i stor grad sammenfaller med Spirituality og ekspressiv individualisme. Det vil bidra med et større spekter av religiøsitsformer, som gir rom for individuelle forskjeller uten helt å avvise at strukturelle og kulturelle forhold også er viktige når det kommer til valg av religiøsitsform.

5.4 Estetikk

Jeg kommer til å skrive mer utfyllende om estetiske uttrykk innenfor New Age i en kommende artikkel som et bidrag til RESEP-prosjektet (RESEP 2011). Det som er relevant å drøfte nærmere i denne rapporten er bruk av ansikt og navn i reklamemateriale, først og fremst plakater på messer, men også i annonsene i Dagbladet. Bruk av navn og ansikt på reklameplakater på alternativmessen var nemlig et fremtredende estetisk uttrykk. I tillegg var dette også det som var mest fremtredende virkemidlet i annonsene for spådomstjenester i Dagbladet.

5.4.1 Bruk av navn og ansikt i markedsføring

En forklaring på at det er viktig å bruke ansiktet i markedsføringen er ifølge en av informantene ”folk skal vite at det er meg de prater med”. Det kan forstås som en garanti på ærlighet. At siden spådomstilbyderen tør å vise hvem han eller hun er de til å stole på. Det å ”vise ansikt” er på mange måter synonymt med å vise hvem man er og at man er til å stole på. Og motsatt, når noen ikke tør å bruke sitt eget navn eller vise ansiktet sitt, kan det gi assosiasjoner til uærlighet.

Men det kan også være andre motiver for å bruke ansiktet i annonser, og da tenker jeg først og fremst på annonsene i Dagbladet. Siden bruk av ansikt i reklame mest sannsynlig er for å lokke kunder, kan det forstås som et uttrykk for en utilitaristisk individualisme med en slik instrumentell bruk av ansiktet.

Mange spådomstilbydere kan forteller at de har en god del faste kunder. Jeg kan tenke meg at det er lettere for en kunde å føle seg i relasjon med en person man kjenner ansiktet til. Dette baserer jeg på antakelsen om at ansiktet innbyr til en relasjon. Men her kan ikke relasjon forstås på samme måte som innenfor den relasjonelle individualismen. Denne relasjonen er mer instrumentell og innbyr til en kunstig intimitet som er konstruert for å få folk til å føle at de kjenner tilbyderen, og dermed ønsker å kjøpe den varen de selger, som i denne sammenhengen er spådommer. Dermed kan det tolkes som et uttrykk for den egoistiske og utilitaristiske individualismen.

I de fleste annonsene i Dagbladet så bruker annonsøren kun sitt fornavn. Dette er enten et vanlig navn, eller et navn som kan symbolisere noe av det de står for, eller et mulig

pseudonym. Men når det gjelder bruk av fornavn, som er det vanligste, kan det i likhet med bruk av ansiktet, ses på som et forsøk på å skape en personlig tillitsrelasjon mellom kunde og tilbyder.

Informantene mener de ”viser hvem de er” ved å annonsere med navn og bilde. Men jeg har ikke empiri fra de som står bak annonsene i Dagbladet, derfor kjenner jeg ikke deres intensjoner. Nå er det ikke nødvendigvis slik at det alltid er samsvar mellom tilbydernes intensjon i markedsføringen og kundens persepsjon. Det kan være ”useriøse” tilbydere som bruker ansiktet for å lokke kunder, men kundene oppfatter det som ærlighet. Eller det kan være ”seriøse” spådomstilbydere som ønsker å være ærlige og oppriktige, men som blir tolket som kyniske forretningsfolk.

5.5 Ekte religion er gratis

Siden det kommersielle aspektet ofte er et ankepunkt mot alternativ religiøsitet, kan det hende at informantene underkommunisert den økonomiske delen av virksomheten sin. Jeg merket ikke noe til dette, men oppleve heller at de fortalte åpent om sitt forhold til penger og økonomi. Informantene uttrykker ganske ulike holdninger til det å tjene penger på de tjenestene de tilbyr, alt i fra en stolthet over å kunne ha det som levebrød og leve godt av det, til et ønske om kun å jobbe halv tid for ikke å havne i en situasjon hvor man utnytter kundene. En informant forteller at hun kunne tatt mer for tjenestene sine, men ikke gjør det, og dessuten velger hun å behandle barn gratis. En annen informant forteller at hun blir ”lei seg” for holdninger som sier at man ikke skal ta betalt når man bruker evnene sine. Joralf Gjerstad, som blir omtalt som Snåsamannen på folkemunn, er en representant for en slik holdning.

Siv Ellen Kraft har analysert mediedebatten som har vært rundt Snåsamannen, og hevder at hans posisjon i medieoffentligheten kan relateres til at han oppfyller kriteriene for det som anses å være ekte, legitim og god religion.” Et slikt kriterium er at religion og penger ikke må komme i berøring med hverandre, eller at pengeoverføringer på en eller annen måte må kamoufleres” (Kraft 2010:128,132,135). Også Pierre Bourdieu har satt søkelyset på forholdet mellom religion og penger i artikkelen ”De symbolske goders økonomi” (1996). I denne artikkelen hevder Bourdieu at det foregår en fortregning eller ”eufemisering” av den økonomiske delen av virksomheten til den katolske kirke i Frankrike. Eller som Bourdieu

formulerer det: ” en økonomisk dimensjon som er grunnlagt på fornektelse av økonomi”. En konsekvens av dette er at ”den økonomiske sannheten, det vil si prisen, skjules på en aktiv eller passiv måte, eller forblir uklar” (Bourdieu 1996:100,108).

En lignende holdning er det også mulig å se i Norge. Det er for eksempel lettere å akseptere at prester og andre ansatte i Den norske kirke får sin lønn fra staten, siden denne pengetransaksjonen foregår via banksystemet og derfor er skjult. Mens det innenfor alternativ religiøsitet ofte er en stykkprisbetaling som betales direkte til den som har utført tjenesten. Denne pengetransaksjonen blir derfor veldig tydelig og bryter både med ”fornektelsen av økonomi”, og med en utbredt forestilling om at ekte religion er gratis.

Ideen om at penger og religion gjensidig besudler hverandre har lange og tunge tradisjoner i kristendommen og synes mer allment å ha glidd inn i vokabularet for ”ekte religion”, nærmere bestemt at ekte religion er gratis, mens betaling indikerer manglende autentisitet og fravær av tro (Kraft 2008:127).

Dette reiser andre interessante spørsmål i forhold til makt og marginalisering i samfunnet. For hvem er det som definerer hva som er legitim religion? Hvem er det som sitter med definisjonsmakten? Jeg har ikke noen svar på disse spørsmålene, men synes det er så pass interessant, ikke minst med tanke på hvilke grupper som er eller opplever seg å være marginalisert, at det likevel bør nevnes.

Ikke alle mener at det kommersielle aspektet ved alternativ religiøsitet er et godt nok kriterium for å mene at det ikke er ”ekte religion”, eller at denne praksisen kun stimulerer til selvsentrert og hedonistisk forbruk. Religionsviter Lisbeth Mikaelsson skriver at

”uten å avskrive at kritikken i mange tilfeller kan ha noe for seg, er det grunn til å advare mot unyansert generalisering. Det økonomiske systemet i den vestlige verden tvinger praktisk talt alle inn i rollen som forbruker. Det at New Age-spiritualiteten organiseres via en markedsmodell, er ikke nok til å brennmerke den som mer materialistisk og selvsentrert enn tradisjonell religion” (Mikaelsson 2011:74).

Mikaelsson skriver videre at ”Vi må gå inn i feltet med langt mer empirisk forskning, ikke minst om hvordan religiøst betonte produkter fungerer i folks livsvirkelighet, før vi trekker konklusjoner (Mikaelsson 2011:75).

5.5.1 ”Spådomstilbyderne skor seg på dem som ligger nede”

En alvorlig dimensjon ved spådomsvirksomheten er et økende antall spåavhengige. Birgitte Finne Høifødt, informasjonsleder i Mental Helse kan informere om at de mottar omtrent 20 telefoner i uken fra mennesker som har brukt spåtelefoner, og som derfor sliter med psykiske eller økonomiske ettervirkninger. Hun omtaler spådomstilbyderne som noen som ”skor seg på dem som ligger nede”. Hun forteller videre at enkelt blir så paralyisert av spåkonenes råd at de ikke klarer å ta den enkleste avgjørelse selv (I dyre spådommer 2010). Etter samtale med noen av informantene, forstår jeg at noen av disse henvendelsene til hjelpetelefonen er det spådomstilbyderne selv som har oppfordret til, ved at de har henvist noen de oppfatter å være i mental ubalanse. En av informantene kan fortelle at det ikke er alltid kundene liker dette, fordi brukerne ønsker råd og svar, ikke bare noen som lytter til problemene deres.

Samtlige informanter, også de som ikke jobber via telefon, mente at spåavhengighet er ”skummelt” eller veldig trist for den det gjelder. De som har opplevd å bli ringt opp av noen de har hatt mistanke om er spåavhengige, har avbrutt samtalen eller henvist til Mental Helses hjelpetelefon, eller til lege eller psykolog. Jeg ser likevel en mulighet for at spåkvinnene og spåmennene, til tross for sine gode intensjoner, kan være med på å bidra til at noen utvikler spåavhengighet. Ved å tilby spådommer, er det ikke sikkert at de hjelper kundene til et bedre liv, men de kan i stedet være med på å forsterke en følelse av maktesløshet. Eller med denne oppgavens begrepsbruk, i stedet for å fremme individualistisk frihet, så øker de fatalistisk maktesløshet. Noe som øker sannsynligheten for dette, er at spådomstilbyderne tilbyr sine tjenester på et marked hvor de er økonomisk avhengig av å ha en stor kundekrets. Selv om noen av informantene arbeider deltid eller har muligheter til andre inntekstkilder ved siden av spådomsvirksomheten, antar jeg at det skal det ganske mye til før man takker nei til en person, ikke minst hvis det er en av de faste kundene. Informantene gir uttrykk for at de er stolt av sine faste kunder, for det bekrefter at de har gitt gode svar, og at kundene derfor ønsker å bruke dem igjen hvis det er noe de lurere på. Det høres ut som det er forholdsvis vanlig at noen ringer informantene flere ganger i uken. Er da ikke disse kundene i et avhengighetsforhold? Når en samtale koster 29 kroner i minuttet, så koster ti minutter 290 kroner. Det blir ganske mye penger i løpet av en måned hvis man ringer et par ganger i uken.

Kulturdepartementet klassifiserer spådomstjenestene som underholdning og det er det sannsynligvis også mange brukere som oppfatter det som. Men siden det meldes om flere og

flere spåavhengige, er det et aspekt som bør tas på alvor. Det er påfallende mange likheter mellom denne formen for avhengighet og andre avhengigheter som rus- eller spilleavhengighet (Märtha-skolen kan gi flere spåavhengige 2007). I handlingsplan mot spilleavhengighet så skriver Kulturdepartementet at erfaring viser ”at økt tilbud og økt tilgjengelighet til spill også kan føre til økte problemer både for spilleren og samfunnet” (Kulturdepartementet 2009). Derfor stiller jeg spørsmål om ikke spådomstilbudene er for lett tilgjengelige, med tanke på faren for avhengighet? I dag er det annonser, ikke bare daglig i Dagbladet, men også i andre publikasjoner, samt på mange nettsteder. Når det bare er en telefon man trenger for å komme i kontakt med en spådomstilbyder, sier det seg selv at disse tjenestene er lett tilgjengelige. I tillegg kan ”hvem som helst” tilby denne tjenesten, uavhengig av om de virkelig har klarsynte evner. Og selv om de har disse evnene, følger det ikke automatisk at de har kunnskaper om hvordan de skal håndtere mennesker i sårbare situasjoner. Nå er spørsmål om regulering også et spørsmål om det er riktig å innskrenke menneskers frihet til selv å velge, også aktiviteter som kan være potensielt farlige. Med slike spørsmål befinner man seg i en ideologisk debatt hvor individualistenes frihet settes opp mot behovet for å beskytte svake og utsatte grupper. Jeg skal ikke ta stilling i denne debatten, men vil hevde at mer kunnskap om feltet er påkrevd for å kunne håndtere disse spørsmålene på en god måte.

Til slutt en kritisk innvending mot informantene fordi noen av dem sammenligner seg med coacher og psykologer. Det er flere faktorer som gjør at denne sammenligningen halter; for det første så får man som kunde hos en coach eller psykolog mer tid for 300-400 kroner, for det andre så foregår slike konsultasjoner som oftest i enerom. Den tredje, og viktigste forskjellen, er likevel at slike profesjoner vektlegger menneskekunnskap og klienthåndtering, noe spådomstilbydere ikke alltid gjør. Selv om flere av mine informanter forteller at Teletopia arrangerer kurs i etikk, så er det begrenset i hvilken grad idealer om å ta vare på kundene lar seg gjøre innenfor rammen av 15-20 minutter på en alternativmesse, eller via en telefonlinje som koster 29 kroner i minuttet.

5.6 Forskerens fordommer om spådommer

Den først fordommen jeg hadde før jeg gikk i gang med undersøkelsen, var at mange av de som driver med spådomstjenester langt fra er det de gir seg ut for å være. At det ikke har

evnen til klarsyn, men har funnet en ”enkel” måte å tjene penger ved å sko seg på andres godtroenhet. Denne fordømmen har jeg både fått avkreftet og bekreftet. Mitt inntrykk er at informantene er oppriktige, og i det minste selv mener at de er klarsynte. Men alle informantene pekte også på et behov for å ”rydde opp” i bransjen. Alle visste om noen spådomstilbydere som var uærlige, noe som bekrefter at det er en del uærlige aktører på markedet.

Den andre forforståelsen jeg brakte med meg ut i feltet, var at denne virksomheten faktisk kan være skadelig for enkelte mennesker, siden jeg hadde lest om et økende antall spåavhengige. Den forståelsen har jeg for så vidt enda. Til tross for at alle informantene fremstod som sympatiske mennesker med ønsker om både å gjøre verden til et bedre sted og hjelpe andre mennesker til bedre liv, er de likevel del av en fatalistisk og muligens også kynisk bransje. Selv om noen spådomstilbydere gjør det de kan for å stoppe spåavhengige kan det være en mulighet for at de er med på å gjøre folk avhengige, bare ved å tilby slike tjenester.

Som sagt, så fremstår alle informantene fremstår som sympatiske mennesker. Likevel jobber de i en bransje som mange mener består av kyniske mennesker. Er det mulig at jeg har vært for naiv, og blitt lurt trill rundt av en gjeng med “sjarlataner” og “kvakksalvere”, eller er det mulig at jeg har truffet noen av de spådomstilbyderne som virkelig har et oppriktig ønske om å hjelpe andre? Eller ligger ”sannheten” et sted midt i mellom; at det finnes uærlige og uredelige folk i alle bransjer, og hederlige mennesker også i en bransje med et nokså frynsete rykte? Jeg lar det siste spørsmålet stå åpent. Det kan kanskje inspirere til videre forskning på en spennende form for religiøsitet.

Oppsummering av disse drøftingene følger i neste kapittel.

Kapittel 6 Oppsummering og avslutning

6.0 Oppsummering

Hovedfunnet i denne oppgaven er at spådomstilbydere ikke er så fatalistiske i sine livsanskuelser som de ”burde” vært følge teoriene til både Ahlin og Botvar. Materialet fra intervjuene har vist at de spådomskyndige har en ambivalens i synet på skjebnetro kontra fri vilje. Siden det empiriske materialet peker i en annen retning enn man skulle forvente ut fra teorien, gir dette grunnlag for å nyansere teorien om at New Age er en fatalistisk gruppe. Materialet viser også ulik grad av fatalisme blant spådomstilbyderne, noe som styrker min hypotese om at det sannsynligvis er individuelle forskjeller i både fatalistiske og individualistiske holdninger innenfor alternativ religiøsitet. Ut fra empirien, har jeg også argumentert for at det sannsynligvis ikke er slik at man er ”låst” i enten fatalisme eller individualisme hele livet, men at man kan bevege seg i ulike retninger på en slik skala ved ulike faser i livet. Jeg har også argumentert for, ikke ut fra empirien, men ut fra ”common sense” tankegang, at det er andre forhold enn klasse som har betydning på hvor individualistisk eller fatalistisk man er, for eksempel helse, kjønn og økonomi. Jeg mener derfor at jeg har holdbare argumenter for å problematisere den nære forbindelsen mellom klasse og fatalistiske livsanskuelser. Jeg foreslår derfor en skala med ren individualisme i den ene enden og ren fatalisme som det andre ytterpunktet i stedet for dikotomiene til Ahlin og Botvar.

I drøftingsdelen tar jeg opp spørsmål rundt individualismekulturen og noen av dens konsekvenser både på samfunnsnivå og individnivå. Det er mulig å se pessimistisk på en slik samfunnsutvikling med få autoriteter og lite fellesskapstanke. Også på individnivå kan en hard individualisme føre til at den enkelte selv må bære en tung byrde ved selv å måtte ta ansvar for alt som skjer, også negative erfaringer. Mens det positive aspektet er at den enkelte ikke lenger er underlagt andres autoritet og forventninger, men selv kan forme sitt eget liv. Bellah delte opp individualismen i ulike typer, og Botvar har knyttet to av disse, den ekspressive individualismen og den utilitaristiske individualismen, til henholdsvis Spirituality og New Age. Også i dette tilfellet peker min empiri i en annen retning enn forventet ut fra teoriene til Botvar. Spådomstilbyderne viste nemlig overveiende trekk fra den ekspressive

individualismen og ikke den utilitaristiske individualismeformen. Dette kan skyldes at flere av dem jobber som alternative terapeuter i tillegg til spådomsvirksomheten. Andre undersøkelser støtter opp under antakelsen om at det på ”tilbyder-siden” av New Age er vanlig med holdninger som er forenlige med den ekspressive individualismen.

Derimot er det mulig at noen av brukerne har en mer utilitaristisk form for individualisme, men det har jeg ikke noen direkte empiri på. Derfor blir det antakelser på nokså løst grunnlag.

Selv om jeg har empiri som taler for en oppmyking av dikotomiene til Ahlin og Botvar, så har jeg ikke funnet grunnlag for å si at individer er totalt individualistiske og former sine egne trosoverbevisninger helt uavhengig av faktorer som sosial klasse, utdanning, kjønn eller sosialisering. Fra et sosiologisk ståsted er dette også lite sannsynlig. Selv i individualistiske miljøer er det ikke sikkert at de valg man tar er så frie som man kanskje skulle ønske. Derfor er forskningen til Ahlin og Botvar viktig ved at den avdekker hvilke forhold eller i hvilke sosiale kontekster mennesker i dagens samfunn har begrenset med valgmuligheter. Dette er viktig informasjon, men hvis de blir det eneste som vektlegges, er det lett å redusere individer gjennom det som Repstad omtaler som diagnostisering (Repstad 1998:98.) Ved å vektlegge individers egne erfaringer, er det mulig å få frem hva som motiverer dem i deres valg, også når det gjelder religiøsitetens form. Det er dette jeg har vektlagt i denne undersøkelsen.

Jeg hadde også undersøkt hvilke religiøse symboler og estetiske uttrykk informantene bruker for å presentere sin virksomhet. I markedsføringen benyttes ofte ansikt og navn. Dette kan henge sammen med at både ansikt og navn, spesielt bruk av fornavn, kan bidra med å bygge en tillitsrelasjon mellom spådomstilbyderen og kunden. Intensjonen kan være å vise at man er oppriktig og ærlig. Men det er også mulig at denne effekten blir utnyttet kommersielt av noen av aktørene i spådomsbransjen.

Det er en nær kobling mellom det kommersielle og spådomsvirksomheten. Men det at man har spådomsvirksomhet eller annen ”alternativ” virksomhet som levebrød, betyr ikke nødvendigvis at New Age ikke er ”ekte religion”. Men en alvorlig ”bivirkning” av denne virksomheten, er etter min mening, det økende antall spåavhengige.

6.1 Fremtidige forskningsspørsmål

Denne undersøkelsen har gitt et godt innblikk i hvordan spådomstilbyderne oppfatter den tjenesten de tilbyr og hvordan de presenterer seg for potensielle kunder, men mangler brukernes perspektiv. Det er mange spørsmål som melder seg i den forbindelse; Hvorfor benytter så mange seg av spådomstjenester? Legger brukerne noe religiøst i å kontakte klarsynte og medium, og i så fall hva? Er det spesielle forhold, utover sosial status, som medfører at noen mennesker tiltrekkes av fatalistiske fenomener som spådommer og astrologi? Hvordan er den sosiale fordelingen blant brukerne? Sannsynligvis er det individuelle variasjoner på alle disse spørsmålene. Men noen fellestrekk eller tendenser ville det nok vært mulig å avdekke gjennom en større spørreskjemaundersøkelse. Disse bør da helst kompletteres med kvalitative intervjuer for å få med dybden og nyansene av livsanskuelsene og praksisen blant tilhengerne av alternativ religiøsitet.

6.2 Avlutning

Hensikten med denne undersøkelsen var både å få større kunnskap om New Age generelt og spådomstilbydere spesielt, samt komplettere og nyansere rådende teori på området. Jeg mener at jeg har klart å oppfylle begge disse målene. De viktigste funnene i denne oppgaven er at det finnes en stor grad av individualistiske holdninger i en antatt svært fatalistisk gruppe, samt at det er den ekspressive individualismen som er den mest fremtredende individualismeformen hos spådomstilbyderne. Dette gir grunnlag for å nyansere dikotomiene til Lars Ahlin og Pål Ketil Botvar. Det kan være mer fruktbart å kombinere disse teoriene, ved å la de sosiale strukturene være en del av forklaringen på hvorfor noen foretrekker en religiøsitetsform foran en annen, mens de ulike individualistiske holdninger mere kan flyte på tvers av disse. Dermed får man litt løsere kategorier som gir større rom for individuelle forskjeller.

I teorikapitlet gjorde jeg rede for at Ahlin og Botvars todeling av alternativ religiøsitet ikke nødvendigvis er sikker eller helt entydig ut fra empirien de benytter. Men det at de finner grunnlag for at alternativ religiøsitet er mer enn en religiøsitetsform åpner opp for flere muligheter. Den første, og mest opplagte er den som Ahlin og Botvar konkluderer med, nemlig at det er to ulike religiøsitetsformer. Men det åpner også opp en mulighet for at det er flere enn to. At alternativ religiøsitet er en sekkebetegnelse for en rekke ulike

religiøsitetsformer. En annen mulig forklaring er at fatalisme og individualisme er ulike dimensjoner ved den samme religiøsitetsformen. For å trekke en litt haltende sammenligning; innenfor tradisjonell kristendom er det mange ulike menigheter og kirkesamfunn, med til dels ulik sosial profil. Hvilken menighet man trives best i handler både om sosialisering, pragmatiske hensyn og personlige preferanser. Noen trives best i statskirkens ro, mens andre foretrekker den ekspressive og karismatiske kristendommen. Men troen på Gud og på Jesus som Guds sønn er likevel felles. Det kan være lignende forhold innenfor alternativ religiøsitet. De alternativt religiøse har et immanent gudsbilde felles, men lever ut sin tro på forskjellig måte. Noen trives med astrologi og spådommer (fatalisme) mens andre vektlegger Yoga og mindfulness (individualisme). Dette hadde det vært spennende å forske videre på.

Sammendrag av masteroppgaven

Individualister i en fatalistisk bransje.

En religionssosiologisk studie av spådomstilbydere

Dette er en religionssosiologisk studie av den form for alternativ religiøsitet som benevnes New Age, med fokus på spådomstilbydere. Det er flere grunner for at det er viktig å forske på spådomsbransjen. For det første er dette en bransje og en religiøs praksis det er lite forsket på, dermed kan denne undersøkelsen bidra med ny kunnskap på området. En annen hensikt med denne undersøkelsen, er å prøve ut om teoriene til religionssosiologene Lars Ahlin (2001) og Pål Ketil Botvar (2009) lar seg bekrefte på individnivå, og supplere deres overveiende kvantitative undersøkelser med perspektivene til noen av aktørene innenfor alternativ religiøsitet.

Å bidra til økt kunnskap om spådomsbransjen er også interessant ut fra et samfunnsperspektiv. Det er en voksende interesse for spådomskunst og lignende fenomener som for eksempel kommunikasjon med ånder og avdøde, hjem søkte hus og andre ”overnaturlige” fenomener. Dette viser seg både ved et økt antall TV-programmer om slike temaer og ved et økende antall annonser som tilbyr spådomstjenester. Denne interessen avspeiler seg også i et stadig økende antall alternativmesser. I 2010 var det ca 50 messer med omtrent 100 000 besøkende. Samtidig som annonser for spådomstjenester finnes i mange aviser, blader og på internett, så advarer organisasjonen Mental Helse mot et økende antall spåavhengige og minner om de negative konsekvenser spådomstjenester kan ha, både for den enkelte og samfunnsøkonomisk.

Problemstillingen for oppgaven er: *Hvordan oppfatter og presenterer tilbydere av spådomstjenester sin virksomhet, og i hvilken grad har de fatalistiske eller individualistiske holdninger?*

Som teoretisk utgangspunkt for studien har jeg valgt to empirinære studier av alternativ religiøsitet: Lars Ahlins PhD-avhandling *New age – konsumtionsvara eller värden att kämpa för? Hemmets Journal og Idagsidan i Svenska Dagbladet analysert ut fra Mary Douglas grid/group modell og Pierre Bourdieus felt – teori* (2001) og Pål Ketil Botvars PhD-avhandling *Skjebnetro, selvutvikling og samfunnsengasjement. Den politiske betydningen av ulike former for religiøsitet blant norske velgere* (2009). Både Ahlin og Botvar konkluderer med at den alternative religiøsiteten bør ses som to ulike religiøsitetsformer, en gruppe med en overveiende fatalistisk livsanskuelse og en gruppe med en overveiende individualistisk livsanskuelse. Den første kategorien preges av positiv interesse for astrologi, spådomskunst, reinkarnasjon, naturmedisin og overnaturlige fenomen i ukebladene, og omtales i denne oppgaven som New Age. Den individualistiske retningen kjennetegnes av ønsket om et rikere åndelig liv, opptatthet av livets dypere mening, søken etter egne grunnverdier, orientering mot sterke følelsesmessige opplevelser, samt interesse for TV-program som tar opp livssynsspørsmål, og omtales i denne oppgaven for Spirituality. Ifølge Ahlin påvirkes valg av religiøsitetsform av de sosiale erfaringer den enkelte har knyttet til klasse og sosial status.

Underklassens erfaring med lite valgmuligheter taler for en fatalistisk verdensanskuelse, mens den nye middelklassens erfaring med selv å kunne forme sine livsbetingelser, gjør at de tiltrekkes av individualistiske religiøsitetstyper. Botvar har også funnet skillelinjer mellom de to gruppene som er ideologiske og kulturelle, blant annet skiller New Age-retningen og Spirituality-retningen seg fra hverandre på en måte som knytter dem til hver sin form for individualisme; henholdsvis den utilitaristiske individualismeformen og den ekspressive individualismeformen (Botvar 2011).

Hovedhensikten med denne studien har vært å få økt kunnskap om New Age og om noen av aktørenes virkelighetsoppfatning, motiver og tenkemåte. Jeg valgte derfor det kvalitative intervju som hovedmetode for datainnsamling, og intervjuet fire kvinnelige og to mannlige spådomstilbydere. For å belyse problemstillingen fra ulike vinkler, valgte jeg i tillegg å komplettere intervjuene med observasjon på en alternativmesse. Observasjonsmetodene var både åpne og skjult, samt i form av deltakende observasjon på foredrag og mediumshow. For å få et inntrykk av hvordan spådomstilbydere presenterer sine tjenester for et bredere publikum, har jeg også komplettert datamaterialet med annonser for spådomstjenester i Dagbladet.

I presentasjonen av funnene har jeg benyttet kategorier og begreper fra teorien til å systematisere materialet. Jeg har blant annet sett etter hva slags individualistiske holdninger informantene gir uttrykk for, og ikke minst på hvordan informantene ser på forholdet mellom fri vilje og skjebnetro, samt hvilke konsekvenser dette synet har på deres praksis som spådomstilbydere. Jeg har også gitt rom for en del informasjon som ikke er direkte knyttet til teorien, men som er tatt med fordi det gir et innblikk i hvordan spådomstilbyderne oppfatter seg selv og den tjenesten de tilbyr. Informantenes historier om sine liv som klarsynte er et slikt tema. Et annet tema er hva de tror på og forholdet de har til åndevæsen og andre energivæsen. Spåkvinnene og spåmennene har også fortalt om hva som motiverer dem til å tilby spådomstjenester og hva de mener de kan hjelpe kundene med, samt hva kundene ønsker svar på. Jeg har også diskutert den kommersielle dimensjonen ved spådomsbransjen med informantene, med størst vekt på det mest kritiske aspektet ved spådomsbransjen, nemlig spåavhengighet. I undersøkelsen har jeg også hatt oppmerksomheten rettet mot det estetiske; på hva slags symboler og andre virkemidler som tas i bruk for å presentere spådomsvirksomheten overfor publikum. Foruten spådomsvirksomheten, som de har felles, så skiller de seks informantene seg i stor grad fra hverandre, ikke bare i hva slags tjenester og varer de tilbyr foruten spådomsvirksomheten, men også i personlig stil. Jeg har imidlertid funnet noen fellestrekk, og det er at alle bruker englesymboler på en eller annen måte. Samtlige av informantene har også et forhold til energi-begrepet og benytter seg på ulike måter av chakra-fargene. Bruken av disse symbolene og den betydning de kan tenkes å ha i denne konteksten, er noe jeg vil komme tilbake til i en artikkel i forbindelse med RESEP-prosjektet (RESEP 2011). Et annet likhetstrekk mellom hvordan informantene markedsfører seg og utformingen av annonsene i Dagbladet, er bruk av bilde og navn. Informantene forteller at dette formidler at de er ærlige og står for det de gjør. Bruk av navn og ansikt kan også bli utnyttet på en kommersiell måte, ved å skape en illusjon av relasjonalt mellom tilbyderne og kundene.

Siden det, så vidt jeg kjenner til, ikke er forsket på spådomstilbydere tidligere, har jeg gitt stort rom for informantens uttalelser, deres språk og uttrykksform i presentasjonen av materialet.

Det viktigste funnet i denne undersøkelsen, er at spådomstilbyderne, på tvers av teori, utviser individualistiske holdninger. Jeg har derfor argumentert for en oppmyking av dikotomiene til Ahlin og Botvar, og foreslår i stedet en skala hvor ren individualisme danner det ene ytterpunktet og sterk fatalisme det andre. Ut fra empirien har jeg også argumentert for at det sannsynligvis ikke er slik at man er ”låst” i enten fatalisme eller individualisme hele livet, men at man kan bevege seg i ulike retninger på en slik skala ved ulike faser i livet. Jeg har også argumentert for, ikke ut fra empirien, men ut fra ”common sense” tankegang, at det er andre forhold enn klasse som har betydning på hvor individualistisk eller fatalistisk man er, for eksempel helse, økonomi og kjønn. Selv om alle disse faktorene også er med på å definere klasse, er poenget mitt at også mennesker med høy sosial status kan oppleve å miste helsen eller erfare økonomisk motgang og derfor kan bevege seg mot maktesløshetens kontekst med en mer fatalistisk verdensanskuelse enn de vanligvis har i markedets kontekst.

Et annet viktig poeng å fremheve fra materialet, er at den gruppen jeg intervjuet viste overveiende trekk fra den ekspressive individualismen, og ikke den utilitaristiske, slik forventet ut fra teoriene til Botvar. Dermed viser materiale at også denne dikotomien bør nyanseres.

I undersøkelsen konkluderer jeg med at det vil det være mer hensiktsmessig å kombinere de ulike teoriene til Ahlin og Botvar. På den måten kan de sosiale strukturene være en del av forklaringen på hvorfor noen foretrekker en religiøsitetsform foran en annen, mens de ulike individualistiske holdninger mere kan flyte på tvers av disse. Dermed får man litt løsere kategorier, noe som gir større rom for individuelle forskjeller uten å avvise at sosiale strukturer kan ha betydning for valg av religiøsitetsform.

I tillegg til å utfordre og nyansere eksisterende teori, har denne undersøkelsen vist at vi mangler kunnskap om brukerne av spådomstjenester. Vi vet lite om hvem brukerne er, eller motivene for å benytte seg av spådomstjenester. Det er mange grunner for at det kan være interessant å foreta en undersøkelse av motivene til brukerne av spådomstjenester. En grunn er faren for spåavhengighet. Siden det meldes om flere og flere spåavhengige, så er dette et spørsmål som bør tas på alvor. Andre grunner for å forske på spådomsbransjen kan være for å ytterligere utforske sammenhengen mellom religiøsitetsform og sosiale kjennetegn. Hvilken fordeling er det for eksempel mulig å finne på kjønn, økonomi og grad av utdanning blant brukerne av spådomstjenester? Og hvordan benytter brukerne spådomstjenestene? Ser de på en spådom som en ”oppskrift” på fremtiden, eller som en ressurs til å foreta frie valg i livet? Dette er interessante spørsmål som trenger ytterligere empiri for å kunne besvares.

Referanseliste:

- Aalbu, S. H. (2002). *Når selvet blir gud. En lesning av magasinet Alternativt Nettverk (årg.1999-2000) med vekt på selvets status og funksjon.* Hovedoppgave i kristendomskunnskap, det teologiske fakultetet. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Ahlin, L. (2001). *New age - konsumtionsvara eller värden att kämpa för? Hemmets Journal og Idagsidan i Svenska Dagbladet analysert ut fra Mary Douglas grid/group modell og Pierre Bourdieus felt - teori.* Lund: Teologiska institutionen, Lunds universitet.
- Ahlin, L. (2005). *Pilgrim, turist eller flyktning? En studie av individuell religiøs rörlighet i senmoderniteten.* Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Ahlin, L. (2007). *Krop, sind- eller ånd? Alternative behandlere og spriritualitet i Danmark.* Højbjerg: Forlaget Univers.
- Alternativmesser. (2008-2011). Lastet ned 8.8.2010 fra <http://www.feelings.no/alternativmesser.asp>
- Bauman, Z. (2001). *Flytende modernitet.* Oslo: Vidarforlaget AS.
- Bellah, R. N & Madsen, R & Sullivan, W.M. & Swidler, A & Tipton, S.M. (1985). *Habits of the Heart. Individualism and Commitment in American Life.* Berkeley: University of California Press.
- Berger, P. (1967). *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion.* New York: Doubleday Garden City.
- Botvar, P.K. (2009). *Skjebnetro, selvutvikling og samfunnsengasjement. Den politiske betydningen av ulike former for religiøsitet blant norske velgere.* Avhandling for Ph.D.graden. Institutt for statsvitenskap Universitetet i Oslo. Oslo: KIFO – Stiftelsen kirkeforskning.
- Botvar, P.K. (2011). Den alternative religiøsitetens to ansikter. I Engelsviken, T. & Olssen, R. & Thelle, N. (Red.) *Nye Guder for hvermann? Femti år med alternativ spiritualitet.* Kyrkjefag Profil (nr.15, s 87-102). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Botvar, P.K. & Henriksen, J.O. (2010). Hva skjer med den alternative religiøsiteten? *Kirke og Kultur*(4),307-318.
- Bourdeiu, P. (1996). *Symbolsk makt. Artikler i utvalg.* Oslo: Pax forlag A/S.

- Brante, T. (1986). Kunskaps sociologiske strategier. I Selander, S. (Red), *Kunnskapens villkor. En antologi om vetenskapsteori och samhällsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Bryman, A. (2004). *Social research methods*. (2 utg.) Oxford: Oxford University Press.
- Byrne, R. (2006). *The secret*. New York: Atria Books.
- Foldager, G. (2008). *Din klasse bestemmer din religion*. Publisert 28.10.2008. Lastet ned 2.3.2011 fra <http://www.forskning.no/artikler/2008/oktober/198954>
- Frisk, L. (1998). *Nyreligiositet i Sverige. Et religionsvetenskapligt perspektiv*. Nora: Bokförlaget Nya Doxa.
- Furseth, I. & Repstad, P. (2003). *Innføring i religions sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Gilhus, I. S. (1999). Sjelevandring – et nytt nøkkelsymbol. I Alver, B.G. & Gilhus, I. S. & Mikaelsson, L. & Selberg, T. *Myte, magi og mirakel. I møte med det moderne*. (s 43-56). Oslo: Pax forlag A/S.
- Gilje, N. & Grimen, H. (1993). *Samfunnsvitenskapens forutsetninger. Innføring i Samfunnsvitenskapelig vitenskapsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Hammersley, M. & Atkinson P. (1992). *Ethnography, principles in practice*. London og New York: Routledge.
- Haugan, O. (2010). *Stempler prinsesse Märtha som heks*. Lastet ned 11.1.2011 fra <http://www.tv2nyhetene.no/innenriks/stempler-prinsesse-martha-som-heks-3289812.html>
- Heelas, P. & Woodhead, L. (2005) *The Spiritual Revolution. Why religion is giving way to spirituality*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Henriksen, J.O. og Repstad, P. (2005). *Tro i sør. Sosiologiske blikk på sørlandsk religion*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Human-Etisk Forbund. (2011). *Ingen liker å bli lurt*. Lastet ned 16.3.2011 fra <http://www.ingenlikerablilurt.no/>
- I dyre spådommer. (2010). Lastet ned 25.5. 2010 fra <http://avis.dn.no/artikler/avis/article6666.ece>
- Johansen, M. & Mosveen, E. (2008). *Særa Khan ringer spåkoner*. Publisert 27.9.2008. Lastet ned 28.4.2011 fra <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/norsk-politikk/artikkel.php?artid=530605>
- Kalvig, A. (2009), TV Norge og Kanal fem – den nye tids bodbringerarar. *DIN, tidsskrift for religion og kultur*. 4,45-63.

- Kraft, S.E. (2010). Ja vi elsker Snåsamannen! En analyse av mediedekningen i kjølvannet av helseminister Bjarne Håkon Hanssens telefonhealing-opplevelse. *DIN, tidsskrift for religion og kultur*. 1-2, 121-139.
- Kraft, S.E. (2008). Märthas engler-en analyse av den norskemediedebatten. *Nytt Norsk Tidsskrift Nr 2*, 122-132.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitative forskningsintervjuen*. Lund: Studentlitteratur.
- Kulturdepartementet. (2009). *Handlingsplan mot spilleproblemer*. Publisert 29.5.2009. Lastet ned 2.3.2011 fra http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/dok/rapporter_planer/planer/2009/handlingsplan-mot-spilleproblemer.html?id=564190
- McGuire, M.B. (2008). *Lived Religion, faith and Practice in Everyday Life*. Oxford: University Press.
- Messer. (2011). Lastet ned 11.1.2011 fra <http://www.alternativ.no/messer/nyheter/alternativmesser.php>
- Mikaelsson, L. (2011). Salg av spiritualitet. I Engelsviken, T. & Olssen, R. & Thelle, N. (Red.) *Nye Guder for hvermann? Femti år med alternativ spiritualitet*. Kyrkjefag Profil (nr.15, s 71-86). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Märtha Louise er en kvakksalver. (2009). Publisert 19.11.2009. Lastet ned 11.1.2011 fra <http://www.abcnheter.no/node/99109>
- Märtha-skolen kan gi flere spåavhengige. (2007). Publisert 30.7.2007. Lastet ned 28.4.2011 fra <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1911299.ece>
- Norsk samfunnsfaglig datatjeneste. (2011). Lastet ned 9.5.2011 fra <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeskjema>
- Oksvold, R. (2010). *Märtha Louise opprører kristennorge* Publisert 13.9.2010. Lastet ned 2.3.2011 fra <http://www.tv2nyhetene.no/innenriks/martha-louise-opproerer-kristennorge-3288394.html>
- Repstad, P. (2002). *Dype, stille, sterke, milde. Religiøs makt i dagens Norge*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
Norsk Forlag AS.
- Repstad, P. (1998). *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag*. (3.e utgave) Oslo: Universitetsforlagets Metodebibliotek, Oslo.
- RESEP, *Religion som estetiserende praksis*. (2011). Universitet i Agder. Publisert 3.3.2011. Lastet ned 14.4.2011 fra uia.no/no/portaler/om_universitetet/humaniora_og_pedagogikk/nordisk_og_mediefag/forskning/resep

- Riis, O. (1996). *Metoder og teorier i religionssociologien*. Aarhus: Aarhus universitetsforlag.
- Romarheim, A. (2011). Nyåndelig folkereligiøsitet? En drøfting av alternativreligiøsitetens plass i dagens samfunn, med særlig vekt på endringer i gudsbegrep og åndetro. I Engelsviken, T. & Olssen, R. & Thelle, N. (Red.) *Nye Guder for hvermann? Femti år med alternativ spiritualitet*. Kyrkjefag Profil (nr.15, s 41-60). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Stavrum, H. (2009), *Alternative helsearbeidere – alternative kulturelle entreprenører? I* Mangset, P. & Røyseng, S. (red.), *Kulturelt entreprenørskap*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke. Bergen (s 191-216).
- Sveinall, A.T. (2011), Sunt og usunt i alternativ spiritualitet og karismatikk. I Engelsviken, T. & Olssen, R. & Thelle, N. (Red.) *Nye Guder for hvermann? Femti år med alternativ spiritualitet*. Kyrkjefag Profil (nr.15, s 61-70). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Sverdrup, I. (2010). Tillater ikke Märtha-kontakt med døde. *Stavanger Aftenblad* 12.09.2010. Lastet ned 10.5.2011 fra <http://www.aftenbladet.no/livssyn/Tillater-ikke-MC3A4rtha-kontakt-med-doede-1966443.html>
- Woodhead, L. & Heelas, P. (Red.) (2000). *Religions in modern Times: An Interpretive Anthology*. Oxford: Blackwell Publishing
- Woodhead, L. (2007). Gender Differences in Religious Practice and Significance. I Beckford J & Demerath III N. J. (red.): *The Sage Handbook of the Sociology of Religion*, Sage, Los Angeles og London:Sage (s 550-570).

Vedlegg 1: Forespørsel om intervju

Sendt via e-post høsten 2010.

Hei NN!

Jeg ser at du skal være med på Alternativmessen i Kristiansand 18-19 september. Jeg holder på med en undersøkelse om spåtjenester, og lurte på om jeg i den forbindelse kunne få ca en halv time av din tid til et intervju.

Det jeg har lyst til å få vite mere om er hvordan du vektlegger estetiske uttrykk. Det jeg mener med estetiske uttrykk, er egentlig alt i fra bilder og symboler i annonser, bruk av hjelpemidler som bordkort eller lignende, og eventuelle andre virkemidler for å skape den rammen rundt konsultasjonen som du ønsker, som f.eks. røkelse. Men jeg er også veldig interessert i, om du med din erfaring som veileder, kan si noe om hva kundene ønsker svar på eller hjelp med. Det hadde også vært interessant å få vite hvordan du mener man best kan bruke de råd eller opplysninger man får hos deg.

Denne undersøkelsen er en del av min masteroppgave i religionssosiologi, og den er også en del av et større prosjekt som fokuserer på estetiske uttrykk innenfor ulike religioner, RESEP. Prosjektleder er professor i religionssosiologi ved Universitetet i Agder, Pål Repstad. Han er også min veileder for masteroppgaven. De opplysningene du gir, blir anonymisert, dvs. at de ikke kan spores tilbake til deg.

De opplysninger du kan gi, vil være viktige, ikke bare som grunnlag for min masteroppgave, men også bidra med økt kunnskap om spåtjenester gjennom RESEP-prosjektet. Derfor håper jeg du vil ta deg tid til en samtale, som jeg tror kan bli både hyggelig og interessant! For å ikke oppta verdifull messetid, så foreslår jeg at vi møtes enten på fredag ettermiddag/kveld. Eller før/etter åpningstid lørdag eller søndag. Jeg ringer neste uke, så kan vi avtale når det passer for deg.

Er det noe du lurer på, så ta gjerne kontakt via e-post eller telefon.

Med vennlig hilsen

Vedlegg 2: svar fra informanter på e-post

Informant A:

ja jeg blir noen dager der nede så da kan man avtale dag. tlf nr xxxxxxxxx så har du det også NN.

Informant B:

Jeg kommer nedover på fredag kvelden så det går nok bra... Du burde ta deg tid til å høre foredraget mitt også...

Den handler om xxx...

Hilsen xxxx

Informant C

Hei ! Takk for henvendelsen.

Jeg stiller gjerne til intervju. Ta kontakt så gjør vi en avtale om tidspunkt.

Til uka er jeg lettest å få tak i mandag onsdag eller torsdag.

Hilsen NN

Informant D:

Hei!!!

Bare ring meg i løpe av ettermiddagen. Min mob:xxxxxxx.

Hilsen NN.

En som ikke ble informant svarte også:

Hei Helga!

Takk for din henvendelse - og ja jeg regner med at det skal gå bra!

Ring meg til uka så kan vi gjøre en avtale.

Mvh

Love and Joy

NN

Vedlegg 3: Intervjuguide

- Kan du fortelle litt om deg selv, og hvordan du oppdaget at du har disse evnene?

Stikkord: alder, utdanning, evner medfødt eller tillært, hva om er ”kilden” til evnene.

- Kan du beskrive en vanlig konsultasjon.

Stikkord: multimodale uttrykk, hjelpemidler.

- Hva er de vanligste spørsmålene/ hva er det klienten ønsker svar på?
- Hvem er det som oppsøker deg?

Stikkord. Åndelig lengsel, vanskelige livssituasjoner, underholdning/mest for ”moro” skyld.

Bakgrunnsinfo om klientene; Kjønn, alder, livssituasjoner, utdanningsnivå

- Tror du at vi selv har stor innflytelse på hvordan våre liv blir?
- Er det meste styrt av skjebnen eller Gud eller hva man velger å kalle det?
- De råd eller den informasjon du gir, er det noe som er helt fast, og helt sikkert vil skje, eller er det råd om hvordan man best kan handle i valgsituasjoner?

Stikkord: skjebnestyrt, fri vilje, spåing som ressurs til egne valg

- Jobber du med dette utenom messene f eks via telefon?
- Jeg har leste at det er en del som er blitt avhengige av spåtelefoner/spåtjenester. Har du merket noe til det?
- I din annonse/på din hjemmeside er det et bilde av en_____, hva symboliserer det for deg?
- Du sa at du bruker_____ (f eks tarotkort) når du spår noen. Hvorfor akkurat tarot/eller hvordan velger du ut hvilken kort-stokk du vil bruke. Er det symbolene, eller det estetiske, eller andre ting som er det viktigste?

Stikkord; bruk av symboler, hva de symboliserer, hvor viktige er de.

- Da har ikke jeg flere spørsmål? Er det noe du lurer på, eller ønsker å fortelle meg før vi avslutter?

Stikkord: Viktig tilleggsinformasjon fra et innenfra-perspektiv, noe jeg kan ha oversett

Vedlegg 4: Skjult observasjon på alternativmessen.

1. Kunne spåtilbyderen gi noen konkrete spådommer om fremtiden?
2. Fikk du inntrykk av om eventuelle spådommer om fremtiden var noe som helt sikkert ville skje, eller var det en av flere muligheter?
3. Fikk du vite mer om nåtid og fortid enn om fremtid?
4. Var det noe hun ikke *ville* svare på?
5. Var det noe hun ikke *kunne* svare på?
6. Opplevde du at spåtilbyderen var opptatt av å gi best mulig råd for å hjelpe deg?
7. Hvilket inntrykk fikk du av standen med tanke på estetiske uttrykk?
8. Var det noen symboler du la spesielt merke til?
9. Andre kommentarer:

Vedlegg 5-7: Annonser i Dagbladet

ONSDAG 8. DESEMBER 2010

MAGIC
CIRCLE

SPÅTJENESTER

SYNSKE CHANI

Helt siden jeg kom til jorden, har jeg vært en åpen kanal.

79000260

Klarsynte KALI

Jeg benytter tarotkort og dine fødselstall (numerologi) som fokuseringsmiddel. Det finnes alltid en løsning!

79000261

FRIDA

Synsk healer som leser deg, eller dine, uavhengig av avstand.

79000287

Synske LISAYA

Livet har gitt meg masse erfaring, og fra barnsben av har spådomskunst vært en av mine store lidenskaper

79000291

Kr 32.90/min + fakturgebyr kr 45,- 18 års grense - Kundenservice Kon

www.magiccircle.no

Hai Lee Yang

Helt fra jeg var liten har jeg hatt stor interesse for kinesisk spådomskunst, og dette ligger i genene i flere generasjoner bakover.

79000259

Klarsynte Trine Spillum

De beste løsningene kommer gjennom en god dialog mellom deg og meg.

79000262

aura - 21500780

Nysgjerrig på hvordan **BLIR FOR DEG? 2011**

Bestill et personlig årshoroskop

Du får:

- Fødselsanalyse
- Utfyllende karakteranalyse
- Fortid, nåtid og fremtid
- Totalt 20 - 30 A4-sider

Bestill nå for
KUN kr. 398,-
(veil. 598,-) + porto

Send SMS med kodeord til 1906:

**DBÅR + fødselsdato + fødested
+ navn og adresse**

Eksempel:

**DBÅR 141063 Langhus Ole Hansen
Strandveien 12 0512 Oslo**

Kantura AS • Kundeservice: 21500780

SPÅTJENESTER

SANTARA

Medium og healer som
kanaliserer budskap fra
åndeverdenen

79 000 280

Klarsynte INA

Dyktig sterk healer, som også
ser ditt tidligere liv

79 000 252

HILDE

Drømmetyder som hjelper
deg med å forstå budskapet
- er ærlig og direkte

79 000 273

Klarsynte LIV

Jordnær trøndersk spådame
med meget høy intuisjon

79 000 292

Kr 32.90/min + fakturagebyr kr 45,-
18 års grense - Kundeservice TW - 21500780

www.krystallkulen.no

www.krystallkulen.no

www.krystallkulen.no

8. desember

MITT MEDIUM

DAGENS PROFIL:

Shiki - Hei mitt navn er Shiki. Mine evner har gitt meg uforutsette sjanser og muligheter. Jeg har blant annet sett hele mitt liv. Jeg er også kjent for å hjelpe folk med ting som har med fortid, nåtid og fremtid. Jeg har hjulpet mange med forskjellige saker og det hyggeligste av alt er at de anbefaler meg til sinne venner og bekjente. Dette føler jeg er et godt skussmål for det jeg gjør. Jeg renser også hus. Trenger du hjelp, ta kontakt med meg på tlf **829 95 315** (kr 26,00/min)

LES DAGENS HOROSKOP PÅ WWW.KRYSTALLKULEN.NO

Alle har den gode kraften

Den gode kraften er en kraft alle har og kan bruke i hverdagslivet, mener «Snåsamannen» Joralf Gjerstad (84). Mange tror det er slitsomt å bære en slik kraft, men Joralf bærer den med glede, takknemlighet og ydmykhet – som en stor gave. Under Oslo bokfestival

i midten av september kom selveste «Snåsaakaill'n», Joralf Gjerstad, til tigerstaden. Det var i forbindelse med utgivelsen av selvbiografien «Den gode kraften». Midt i Spiker-suppa – blant en yrende folkemengde – møtte han Margit Sandemo og en journalist. Dagen etter ble han intervjuet foran et like spent publikum i Operaen.

Les mer i Medium magasin!

KVALITETSKONTROLLERTE TJENESTER

Motta ditt daglige horoskop direkte på din mobil

Send SMS med kodeord **dbhoro fødselsdato** (eks: dbhoro 09.11.1987) til **2105**
Få ditt eget horoskop sendt til din private mobil hver dag. Gå ikke glipp av hva stjernene har å si om deg
Kr. 2,- per mottatte melding. Tjenesten kan sies opp ved å sende dbhoro stopp til 2105

Spesialitet: parforhold og kjærlighet.

Kjent fra media.

34 års erfaring.

Cindy
829 95 086

Kr. 26,00/min. Info: 40 05 77 23

Nina T Tarot - Healing
Medium - Livsveiledning
829 95 483

www.ninatorp.no Kr. 26,00/min. Info: 40 57 77 23

Internasjonal seerske
Åndelig hjelp - tapte ting
829 95 433

Kr. 26,00/min. Info: 40 54 14 95

MAYA
Sterk
intuisjon

Tarot. Englekort. Runer

829 95 106

Kr. 26,00/min. Info: 46057723

Eloise
Sender healende energier.

Spår i bondkort og englekort.
Fortid - nåtid - fremtid.
Hjelper deg å se egne muligheter.
Døgnrapent

829 95 355

www.a-heavenly-voice.com Kr. 26,00/min. Info: 46057723

SHIKI
Ser fortid, nåtid og fremtid
Ærlige direkte svar
Svært gode tilbakemeldinger

829 95 315

Kr. 26,00/min. Info: 46057723

Angelique
Tarot & Medium

SVENSKAL 829 95 078

Vi ser din fremtid - og gir veiledning
Kjærlighet, Økonomi, Karriere

Angelique co. Idab. Norden 550. Info: Kr. 26,00/min. Info: 46057723

www.krystallkulen.no

spåere - veiledere - artikler - daglig oppdatert horoskop - forklaringer

INGEN FAKTURAGEBYR ETC.: TJENESTER UTEN SKJULTE KOSTNADER

BESTILL MEDIUM ABONNEMENT PÅ DIN MOBIL!

11 utgaver (1 år) - Send SMS (1 kr) med kodeord **MEDIUM + ditt navn og adresse til 2105** for kun 549,-

Nå kan du sikre deg massevis av spennende og lærerik lesing rett hjem i postkassen. Du får engasjerende og inspirerende lesestoff for sjel, kropp og sinn. Du får reportasjer som tar deg nærmere fenomenene, intervjuer med klarsynte, flotte månedshoroskop og spennende artikler som går i dybden.

Abonnementet løper til skriftlig oppsigelse.

